

קובץ גליונות

פרשת ויהי

ממרנן ורבנן גדולי ומאורי הדור

- דברי שי"ח-
- דרכי החיזוק-
- ממגד גרש ירחים-
- פניני חשוקי חמד-
- תורת רבותינו-
- עומק דעת-
- הארה מוסרית-
- רשימות תלמידים-
- מים חיים-
- שואלין ודורשין-
- מסביב לשולחן-
- הפרשה המהנכת-
- נשיח בחוקיך-
- גאון יעקב-
- פנינים משולחן רבינו-
- דחזיתיה-
- תיקוני עירובין-
- וידבר משה-
- מתורתם של בונים-
- אוצר הספרים-

מצורף השבוע קונטרס מיוחד
"שישים המה מלכות"

ממשאות רבינו הגדול מרן ראש הישיבה
הגר"ג אדלשטיין שליט"א
מהדורה מיוחדת לרגל סיום הש"ס העולמי בדף היומי

מרן ראש הישיבה זצוק"ל ויבלחט"א מרן ראש
הישיבה שליט"א במעמד סיום מסכת בכולל פוניבז'

לתרומות והקדשות ע"ג הקובץ
ניתן לפנות למס': 053-3145900

ניתן לשלם גם במכשירי
'קהילות' ו'גדרים פלוס' ע"ש קובץ גליונות

אוצר הספרים

מחבר ספר?

חדש! מערכת 'קובץ גליונות' מבשרת
למחברי הספרים בכל מקצועות התורה
על פתיחת מדור חדש 'אוצר הספרים'

במדור תנתן סקירה מקיפה
על ספרים וסופרים.

לפרטים נוספים -
פנה למערכת 'קובץ גליונות'

הציבור נקרא

לעורר רחמי שמים מרובים

עבור הילדים:

יהונתן בן רבקה

חיים ידידיה יהודה בן ענת

אברהם יצחק בן גילה

בתושח"י

שהשמה במעונם

ברכת מזל טוב לידידינו החשוב
הר"ר **זליג אורלנסקי** שליט"א
לרגל הולדת הבן נ"י בשעתו"מ
יהי רצון שיזכו הוריו להכניסו
בבריתו של אאע"ה בעתו ובזמנו
ולגדלו לתורה לחופה ומעש"ט
וירונו ממנו ומכל יוצ"ח רב נחת ושמחה

הקבצים הבאים

י"ד טבת	יחי	כ"ט אייר	במדבר
כ"א טבת	שמות	ז' סיון	חג השבועות- נשא
כ"ח טבת	וארא	י"ד סיון	בהעלותך
ו' שבט	בא	כ"א סיון	שלח
י"ג שבט	בשלח	כ"ח סיון	קרח
כ' שבט	יתרו	ה' תמוז	חוקת
כ"ז שבט	משפטים	י"ב תמוז	בלק
ד' אדר	תרומה	י"ט תמוז	פינחס
י"א אדר	תצוה	כ"ו תמוז	מטות מסעי
י"ח אדר	כי תשא	ד' אב	דברים
כ"ה אדר	ויקהל פקודי	ט' אלול	כי תצא
ג' ניסן	ויקרא	ט"ז אלול	כי תבוא
א' אייר	תזריע מצורע	כ"ג אלול	נציבים וילך
ח' אייר	אחרי מות-קדושים	א' תשרי	ראש השנה
ט"ו אייר	אמור	ח' תשרי	האזינו-שבת שובה
כ"ב אייר	בהר בחוקותי	ט"ו תשרי	חג הסוכות

להקדשות/לפניות

להקדשות ע"ג הקובץ / למעוניינים לפתוח מוקד
הפצה באיזור מגוריהם / לשאר ענייני הקובץ -
ניתן לפנות למו"ל:

טל': 053-3145900 פקס: 077-2092005

מייל: k.gilyonot@gmail.com

כתובת: רבי יהודה הנשיא 52 בני ברק

לקבלת הקובץ במייל ניתן להצטרף

ע"י שליחת מייל לכתובת:

kovetz+subscribe@googlegroups.com

לתשלום/לתרומות

במכשירי "קהילות" ו"נדרים פלוס" בבהכ"נ:

יש לבחור בלחצן קופות נוספות,

חיפוש, ולכתוב קובץ גליונות.

בטלפון:

נדרים פלוס: 03-7630585 שלוחה 486

קהילות: 073-2757000 שלוחה 4311

בהעברה בנקאית:

מרכזתיל-17 | סניף: 745 | מס' חשבון: 71262

ע"ש קובץ גליונות

יו"ל בסיוע: יתדות תשמו להחדרת ערכי היהדות ע.ר.

דברי שי"ח

ממרן רשכבה"ג שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א

הערות הקוראים:

ב) ראש השנה "אין". לא אמר 'לילגותי'
כמו באינך". יש לזכור, מה שקבלנו
מרבנוש להחלל נט"ו בשבט על אחריו
כשר יפה ומחודר שמין הש"י בעת המנוח
למנוח. כי הנה זה היום אשר שולח השקר
באילנות, ויחלל כפי האדם של כל אחד
מישראל, הנה מה טיב ומה נעים שיתחיל
האדם ביום ההוא ראשית יסוד הנשימה,
שזמן לו הש"י לעם המנוח את הפד
עך הדבר, והנה מפילמו מעשה שירות. חזו
שרמו המנהל בלומרו לשון יסוד 'לילגותי'.
להורות על האילן המנוח המבואר בהנה
למנוח.

הועתק על ידי אוצר החוכמה.

(הערות מערכת: הגיעו עוד תגובות נוספות בנדון, ולא ראינו צורך לכפול)

לכבוד מערכת 'דברי שיח' שלום וברכה.

גם אני הק' נהנה מאוד מהגליון מתורתו
של ספר התורה החי שבדורנו, ואנו נהנים
ממנו מידי שבוע. רציתי להביא על המובא
מהיומן של הרב קרליבך, שרבינו אמר
שמנהג החסידים המתפללים על אתרוג
בט"ו בשבט, הכל טעות!

חשוב להביא לידיעת הקוראים שיח
הסבורים אחרת, והגאון בעל בני יששכר
מדינוב זי"ע (במאמרי ט"ו בשבט) כותב כן
להדיא! ואגב זה לא מנהג חסידים אלא הבן
איש חי מחכמי ספרד תיקן תפילה על זה
ג"כ. והנני לצרף לשון הבני יששכר זי"ע:
(מתוך 'אוצר החכמה')

מאת קורא נלהב בגולה.
ש. אייזקס

מנהגי הפרישה

"ויקרא בהם שמי ושם אבותי" (מח, טז)

"ויקרא", פירוש "האור החיים" הקדוש
זצ"ל, לשון יקר וגדולה, שייגע באמצעותם
יקר לשם האבות. והוא על דרך אומרו "גיל
יגיל אבי צדיק" (משלי כג, כד), וכן הוא
אומר: "עטרת זקנים בני בנים" (שם יז, ו).
וזה היה במצעות הכנתם ההגונה ודרכם
הישרה, עד שייגע יקר לאבות אבותם.

שנים רבות היה רבינו נענה לכל הזמנה
לסנדקאות, בכל רחבי הארץ. ופעם נשאל:
הן מובא שזו סגולה לעשירות (רמ"א, יורה
דעה רסה, יא), היכן עשירותו?!

ענה: בשעתו, ענה על כך אבי - מרן
הקהילות יעקב זצ"ל - שעשירותו היא
הספרים הרבים שחיבר. גם אני יכול
לענותכן. אבל - הוסיף בהתרגשות - וכי
הנכדים הרבים שמתווספים בכל שנה אינם
עשירות - הנכדים הם העשירות הגדולה
ביותר! [ופעם אמר רבינו בשם האריז"ל
שסנדקאות זו סגולה לכפרת עוונות].

(תורת חיים ע"פ הספר "הספרים")

עלי ששה

סיום הש"ס

בימים אלו חוגגים ברוב פאר והדר קהילות
רבות בכל העולם כולו, את סיום הש"ס
הנלמד לפי סדר 'דף היומי' שהגה מחולל
הרעיון, הגר"מ שפירא זי"ע מלובלין.

במחיצתו של רבינו, סיום מסכת וסיום
הש"ס אינו דבר נדיר, הוא נערך לעיתים
קרובות, אך נדמה כי דווקא משום כך,
הסיום תופס אצלו מקום של כבוד.

מקום של כבוד והערכה שמורים אצלו
לכל היהודים שקובעים עיתים לתורה,
ועמלים דף אחרי דף עד לסיום. באחד
הימים עת נערכה במעונו סיום הש"ס
לשיעור שבו משתתפים בעלי - בתים,
הוא בירך את המשתתפים שיוכלו גם
להיבחן על תלמודם ושתיכף יבואו
למבחן שוב...

מדוע הופסק כתיבת 'דרך חכמה'

ידידנו הגר"ר יצחק אוהב ציון שליט"א
בפתח ספרו החדש 'חידושי מרן הגר"ח
קניבסקי שליט"א' על הש"ס - יצירה
ראשונה מסוגה של תשובות בהלכה
ואגדה ועיון מרבינו, על סדר כל מסכתות
הש"ס, מביא מספר עובדות מפעילות
אודות כתיבת המכתבים שרבינו משיב
לשואלים במשך שנים רבות.

אחת מהן, היא על עובדה שאירעה
לפני כעשור שנים. בתקופה בה עסק
רבינו בהכנת ספרו 'דרך חכמה' על סדר
קדשים, מידי יום, עת היה מגיע שליח
הדואר להביא את המכתבים מכל קצוות
תבל, היה רבינו מפסיק ועוזב את הספר
על מנת להקדיש זמן קצוב, לתשובות
השואלים.

'שאלו אותו' מספר רבי יצחק אוהב ציון,
למה הרב נותן עדיפות למכתבים, הרי
כתיבת הספר גם היא הרבצת תורה לא
פחות, ולמה 'יגרע חלקו? ומרן שליט"א
השיב - וכדאי לקרוא היטיב את התשובה
וללמוד ממנה מוסר השכל - "אני מקדים
את התשובות לשואלים מכמה סיבות,
ואחד מהן כי בדרך כלל רוב השואלים הם
צעירים, וההתייחסות שלי אליהם נותנת
להם חשק ללמוד ומעודד אותם לצמוח
בתורה!!'

המבט הזה, מבט של גדלות, יכול לתת
לכל אחד מאיתנו את היחס הנכון באשר
לצעירים, ולעשות מה שאפשר כדי לעודד
אותם לשקוד על התורה והיראה. נברך
את הרב המחבר שיזכה להפיץ מעינותיו
חוצה, לשמחת לב תופסי התורה בכל
אתר.

בענין המסיים תפלתו קודם שפסע

ברכות י' ב' וא"ר יוסי בר' חנינא משום ראב"י המתפלל צריך שיכוין את רגליו שנא' ורגליהם רגל ישרה. נראה דדוקא המתפלל אבל אם גמר תפלתו ואין יכול לפסוע מפני אחר שעומד אחוריו א"צ לכוין את רגליו ואף דמב' במ"ב סי' ק"ד סק"ט דשלא לצורך מצוה אסור לזוז ממקומו עד שיפסע הג' פסיעות ה"מ לזוז ממקומו אבל לכוין רגליו א"צ,

תפלתו רק ממתין לא' שעומד אחוריו מותר להראשון לפסוע אם יפסע חוץ לד"א של השלישי מאחר שהשני עצמו הי' יכול לישב אילו הי' חוץ לד' אמותיו ודו"ק, ואע"ג שכ' המ"ב בסי' קכ"ב סק"ה דכ"ז שלא פסע מקרי עומד לפני המלך היינו דוקא שלא להפסיק בדבור מה שאינו צריך וע"ש סק"ד, וכן בסי' צ"ז סק"ג הוא דוקא לענין לרוק.

(שיח השדה ח"ג ברכות שם)

יפה מראה

לא פעם נפגשנו במדרגות המשותפות לביתו של רשכבה"ג מרן רבי אהרן ליב שטיינמן זצ"ל, ברחוב חזון איש 5, והמדרגות היו עמוסות באנשים המחכים לעיצה וברכה, רבי יצחק בעדינות לא תבע שיתנו לו לעבור לביתו בקומה השניה, אם רק היה יכול, היה פורח לו באויר (ראה ב"ב ס"ד ב') אבל הוא רק ביקש בעדינות ובקול נמוך, סליחה, אפשר רק לעלות לקומה השניה?...

באחד השבועות בהם קיבלתי ביקורת נוקבת מכמה עסקנים על הנכתב בגליון, ציפיתי לשמוע ממנו גם משהו, שאלתי אותו, רבי יצחק, מסתמא יש לכם איזה ביקורת על הגליון, אולי משהו הטעון שיפור, הערה, הוספה, אני מעונין לשמוע... ורבי יצחק, באצילות הסלבודקאית, כיאה וכיאות לנסיך מבית היוצר דהמשגיח של סלבודקא, משיב לי מיני וביה, 'ביקורת'?? הרי אתה כותב דברים הכי טובים בעולם!... כי לגביו, כל מה שהאחר עושה הוא הכי טוב.

מעולם לא קרה, ששכח להודות לי על הגליון, במאור פנים ובחן מיוחד השמור לצדיקים נסתרים. גליון זה מוקדש איפה, לעילוי נשמתו של רבי יצחק בן רבי אברהם הי"ד, ת.נ.צ.ב.ה.

הרהורים אחרי מיטתו של הצדיק רבי יצחק גרודזינסקי זצוק"ל

אבל יחיד עשי לך עורכי ולומדי הגליון העולמי 'דברי שי"ח'.

היה זה במשך תקופה של כשנתיים, בכל יום שישי היה מזדמן לי לעבור סמוך לביתו של רבי יצחק זצוק"ל, ראש ומייסד כולל 'בית אברהם' בבני ברק, וצדיק וירא שמים באופן נשגב. ובאופן קבוע, הוא היה דורש בשלומי, כאילו והייתי, אבדלחט"א, חבר ילדות שלו, פעם אחת נודע לו זצ"ל, שאני עורך את הגליון 'דברי שי"ח', ומאז הוא החל להכיר לי טובה אישית כאילו ערכתי את העלון במיוחד עבורו...

באותה פגישה, הוא אמר לי כמתנצל, תראה אני מאוד מאוד נהנה לקרוא את הגליון, ולא תמיד נשאר בבית הכנסת, האם תוכל בבקשה להביא לי את זה בקביעות? ובאותה נשימה הוא היה מוסיף, 'אל תטרח לעלות אלי, תשים לי בתיבת הדואר'.

רבי יצחק היה מזן המיוחד של אנשים שהרגישו שאף אחד לא חייב להם כלום. 'כל העולם לא נברא אלא בשבילי', נכון, זה במה שנוגע ביני לעצמי, אבל בנוגע לאחר, אדרבה, העולם כולו נברא עבורו... כך היתה שיטת חייו.

בתמונה: הגאון הצדיק רבי יצחק גרודזינסקי זצ"ל עם להבחל"ח מרן רשכבה"ג שליט"א.

המאמר השבוע על החינוך, נפסל להדפסה בעקבות הערת תלמיד חכם שליט"א, שעובר על הדברים. עם הקוראים הסליחה.

עלי שי"ח

רשימות אישיות מפנקסיו של תלמיד רבינו הגאון רבי יצחק שלמה בן שמואל קרלבר זצ"ל, ממה שזכה לראות, לשאול ולשמוע במחיצת רבינו מרן שליט"א (תודתנו נתונה לאחיו הגאון רבי יחיאל שליט"א על מסירת הדברים לע"נ)

פרק ז'

יוה"כ - אמר מו"ר שעדיף לשתות 'שעורים' מאינפוזיה כי אינפוזיה מיקרי חובל בגופו דחייב מן התורה.
אמר כי יש ענין בלולב גדול עפ"י המבואר בתוס' בדף ט. בב"ק ועיין מהרש"א.
אכתוב כאן מה שהיה איתי. בסוכות הצייע מו"ר לסדר עבורי מטה בסוכתו. ואמרת, שאני גר בב"ב ויש לי סוכה... אמר וכי מטתי לא טובה? וכאשר אמרתי שאשתי מחכה לי השיב 'על זה לא דברתי'.
מו"ר בא לבקרני במוצש"ק סוכות, והיה שמח מאד, בירך 'לישב בסוכה' מיד בשיבתו, ואח"כ שתה יין ובירך כל הנמצאים שם בשמחה. אח"כ שאל האם נהייתי ירושלמי שמסכן בבלפונים? השיב לו בנו שאינו בלפונים אלא קיינעס, ושאל למה אני מסכן בסך רגיל, השיב בנו שאין סכך היום והדקלים מלאים תולעים. אח"כ בירך את צעירי הצאן והתחיל לשיר לשמח את כולם.
שמחת תורה - שידלני שאסע לתפרח ובירך שהכל יעבור בשלום ואם יהיה לי קשה שאלך לנוח ובי"ה היה מאד טוב וכששמע לאחר שמח"ת שהכל היה מצוין הגיב אל תהי ברכת הדיוט קלה בעיני, וסיפר שהגרעק"א פעם בירך לאחד והלה חזר שהברכה התקיימה אמר הגרעק"א אל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניך ולא כפירושך אל תהי ברכת גדול הדור קלה בעיניך כשמברך הדיוט דעדיף להשאיר את הגרעק"א הדיוט ולא יהיה מגלה פנים בהלכה.

ליצירת קשר: ig0533145900@gmail.com

רבי יהודה הנשיא 52 בני ברק

077-2092005 053-3145900

ניתן לתרום גם במכשירי "קהילות" ו"נדרים פלוס" בבתי הכנסת,

יש ללחוץ על לחצן 'קופות נוספות' ובחיפוש 'דברי שי"ח', או בטלפון:

נדרים פלוס 7630585-03 שלוחה-1586

קהילות 073-2757000 שלוחה-4310

ארבעה צריכים חיזוק (ברכות לב:) – שיתחזק אדם בהם תמיד בכל כחו (רש"י)

• שיחת מרן ראש הישיבה הגר"ג אדלשטיין שליט"א •

המשך החיזוק לאחר תנוכה

עברנו כעת את ימי החנוכה, ונתבונן מה מחייב אותנו הזמן שאחרי חנוכה, הרי היוונים גזרו גזירות על תורה ועל מצוות, להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך, ובחנוכה הייתה הישועה שבטלו הגזירות, ואז עסקו בתורה וקיימו את המצוות.

וידוע מהב"ח (או"ח סימן תר"ע) שביאר כי הגזירות היו מחמת חטא "שנתרשלו בעבודה", היינו שהם אמנם עבדו את עבודת הקרבנות, עבודת המקדש, אבל זה היה בהתרשלות ולא בחיזוק כמו שצריך להיות, ומפני ההתרשלות באו עליהם הגזירות, והיו צריכים לשוב בתשובה ולהתחזק, ההיפך מהתרשלות, וכך היה באמת שהתחזקו ומסרו נפשם על התורה והמצוות, ובזכות זה הייתה הישועה ובטלו הגזירות.

ונמצא שחנוכה הוא זמן שהייתה בו השפעה של תורה וחיזוק, וכתוב בספרים (דרך השם להרמח"ל ח"ד פ"ז ועוד) שבכל שנה חוזרת ההשפעה, כגון בחג הפסח שהוא זמן חירותנו, בכל שנה חוזרת בו ההשפעה של חירות מיצר הרע, וכן חג השבועות זמן מותן תורתנו, וחג הסוכות זמן שמחתנו, בכל שנה בימי המועדות חוזרת ההשפעה, שאפשר שוב לזכות למה שהיה פעם באותו הזמן, וכן בחנוכה שהייתה השפעה של סייעתא דשמיא להתחזקות, ההשפעה חוזרת בכל שנה מחדש.

ולכן חנוכה הוא זמן של חיזוק בתורה, וברוך השם אצלנו בישיבה כבר כמה שנים יש חיזוק בתורה בחנוכה, וגם בשבת חנוכה כולם נשארים בישיבה ולומדים כמו כל השנה, ואדרבה שבת חנוכה היא שבת מחזקת יותר מכל השנה, וסיפר לי אדם חשוב שהיה בישיבה בליל שבת האחרון והתרגש מאד כשראה את ההתמדה איך שלומדים בשבת חנוכה, וברוך השם שהיה חיזוק.

ועלינו להמשיך את החיזוק, כיון שקיבלנו מדרגה בחיזוק בימי החנוכה, צריכים להישאר עם המדרגה, ולא לרדת מהמדרגה.

ובאמת מכיוון שהיה חיזוק הרי אמרו חז"ל (יומא לח, ב) הבא ליטרה מסייעין אותו, וכבר יש סייעתא דשמיא, ומי שימשיך את החיזוק לאחר חנוכה גם כן תהיה לו סייעתא דשמיא, שאין סוף לסייעתא דשמיא, ועם סייעתא דשמיא אפשר להצליח יותר מאשר בדרך הטבע, ומעשים שהיו שאפילו בלי כישרונות או עם כישרון חלש מאד, עם זכויות היה סייעתא דשמיא שהצליחו והצליחו לאין שיעור, והדברים ידועים.

לימוד קבוע בזמנים קצרים

והעיקר הוא לדעת במה צריכים את החיזוק, היכן נקודת התורפה של רפיון והיכן צריכים לחזק.

הנה יש הרבה זמנים שצריכים חיזוק, כגון בערב שבת, בעיקר לאחר חצות היום, וכן בליל שבת, וביום השבת, ובמוצאי שבת, כל אלו הם זמנים שצריכים חיזוק, ויש טבע של רפיון בהם.

ויש גם לדוגמא את הזמן שבין קבלת שבת למעריב, שהוא זמן שיכול להיות שמתבזבז, אבל אפשר לצלל אותו, אם לומדים דבר קבוע, איזה לימוד קבוע, אפשר להצליח וללמוד הרבה בזמנים כאלו.

ומעשה שהיה עם הגאון רבי זלגי ראובן בענגיס זצ"ל שהיה מתמיד גדול וסיים את הש"ס הרבה פעמים, ולא עשה עסק מזה, אלא היה מסיים ש"ס ומתחיל שוב מתחילת הש"ס, אבל פעם אחת בסיום הש"ס עשה סעודה מיוחדת שלא כהרגלו, והסביר כי זהו ש"ס מיוחד שסיים בזמני המתנה, שלפעמים הוא בא לאיזה מקום וצריך להמתין שם, ויש לו סדר מיוחד שהוא לומד ש"ס כסדר בזמני המתנה, ומסתמא התחיל מסכת ברכות והמשיך לפי הסדר את כל הש"ס, לימוד קבוע לזמני המתנה, שממשיך בכל פעם מהיכן שאחזו בפעם קודמת, ובמשך כמה שנים הצטרפו כל זמני ההמתנה לש"ס שלם, פה קצת ופה קצת, וכיון שהיה בעל כישרון למד מהר וגמר את כל הש"ס, בזמני ההמתנה!

אם כן אפשר לסיים ש"ס בזמנים כאלה, ואינו אומר דווקא לסיים ש"ס, אבל זה דוגמא מה שאפשר להפסיק בזמנים הקצרים, וכך גם בערב שבת ושבת ובין קבלת שבת למעריב, אם יש תכנית של איזה לימוד קבוע, אין לשער מה שאפשר להפסיק, ואם מתחילים אזי הבא ליטרה מסייעין אותו ויש סייעתא דשמיא בזה.

חיזוק סדר המוסר

ועוד דבר שצריך חיזוק הוא סדר המוסר בשישיבה, שדרך כלל לא כולם מבינים עד כמה שזה חשוב וכמה שזה נותן חיזוק, וכבר סיפרתי על אחד שבזכות סדר המוסר זכה להצלחה וסייעתא דשמיא עצומה.

ומפורש במשנה ברורה בסימן א' שצריכים ללמוד ספרי מוסר בכל יום ותבלין היצר הרע הוא תוכחת מאמרי חז"ל, והיינו אף שבוודאי כל לימוד תורה הוא תבלין ליצר הרע, אבל יש תורה שהיא תבלין מיוחד יותר מכל תורה, תורת היראה שבספרי המוסר, שזה פועל ישר כנגד היצר הרע! ספרי המוסר על יראת שמים, ומידות טובות, והתמדה בתורה, ותפילה בכוונה, וכל מה שחייבים, יראת שמים ואמונה, חיזוק האמונה, שיש בזה הרבה מדרגות, על הכל סדר המוסר משפיע חיזוק, והוא סדר שנותן כוח והשפעה על כל היום, אבל זה צריך חיזוק.

שמירת כל סדרי הישיבה

ועוד דבר חשוב מאד, סדרי הישיבה, לקיים את כל סדרי הישיבה, זמני הלימוד, וזמני התפילה, וזמן המוסר, כפי הסדרים הקבועים בישיבה, ולפעמים אחד חושב שיעשה סדר לעצמו וילמד הרבה בלי סדרי הישיבה, אבל בדוק ומנוסה שמי שמתנהג לפי סדרי הישיבה הצלחתו היא אחרת לגמרי, ומצליח הצלחה מיוחדת, וזה דבר שצריך חיזוק.

ובאמת בשמירת סדרי הישיבה יש גם זכות של זיכוי הרבים, כי כל אחד משפיע בהנהגתו, וכל מה שמתחזק בעצמו משפיע על אחרים ומזכה את הרבים בזה, ומי שמזכה את הרבים יש לו את כל הזכויות של המושפעים, שהכל נזקף לזכותו, וכששומר על סדרי הישיבה הרי זה נותן חיזוק ומחזק את כל הציבור, ואם כן הוא מזכה הרבים.

אלו הם דברים הצריכים חיזוק, וכל אחד יכול להתחזק בהם, ואם חיים עם חשבון ומנצלים את הזמן ללא בטלה, יש סייעתא דשמיא מיוחדת.

גם יש להתחזק בהנהגה של מידות טובות, שלא להקפיד על שום אדם, ולא לדבר ביקורת על אחרים, ואף לא לחשוב ביקורת, רק לדון לכף זכות, וכבר הזכרנו מדברי הגמרא בשבת דף קכ"ז שאם אדם דן לכף זכות מן השמים דנים אותו לכף זכות מידה כנגד מידה.

וכן סבר פנים יפות לכל אחד ואחד, ולתת הרגשה נעימה לשני, כל אלו הם עניינים גדולים מאד שיש בהם זכויות עצומות.

ויחד עם זה חיזוק ההתמדה בתורה, לפי סדרי הישיבה, וגם סדר המוסר, להתחזק ולהתעלות כל הזמן, שכל יום הוא עוד התעלות, והבא ליטרה מסייעין אותו, אין סוף למדרגות מה שאפשר להתעלות, בתורה וביראת שמים ובמידות טובות, כמו שכתב בשערי תשובה (ג, יז) שהמעלות העליונות נמסרו במצוות עשה ולכל אחת מהנה כמה מדרגות, אין סוף למדרגות האמונה ואין סוף למדרגות בדקות בתורה.

מדרגות בדקות בתורה

ודקות בתורה שייך גם במחשבה, שלא מסיחים דעת מתורה, וכל הזמן חושבים בדברי תורה, או בדברי מצוה, כפי שמבקשים בהנני מכוון בהנחת תפילין על "מחשבות קדושות", והיינו שהמחשבה כל הזמן תהיה רק בתורה ומצוות, ללא מחשבות בטלות. ובאמת זוהי דרגה, ואין זה פשוט שהמחשבות יהיו רק בדברי מצוה, תורה או אמונה ויראת שמים, ואמנם כך צריך להיות, אבל למעשה זה קשה מאד.

ויש גם מדרגה יותר מזה, שקשה להפסיק מלחשוב בדברי תורה, כמו שמובא בגמרא (תענית כ, ב) על רב אדא בר אבהו ששאלוהו תלמידיו במה הארכת ימים, והשיב שלא הרהרתי בדברי תורה במבואות המטונפות, והיינו שיש מקומות שאסור להרהר שם בדברי תורה, והוא נזהר שלא להרהר בדברי תורה במקומות כאלו, ולכאורה וכי זה חידוש שלא עבר באיסור, ומדוע זכה לאריכות ימים עבור זה.

והביאור משום שהוא היה דבוק בתורה עד כדי כך שאינו יכול להפסיק מלחשוב בדברי תורה, כי היה רגיל בזה, וכפי שמבקשים בברכות השחר "שתרגילנו בתורתך", וההרגל גורם שקשה להפסיק מלחשוב בדברי תורה, כי זה מושך ומעניין, והמחשבה ממילא נמשכת לזה.

ובאופן כזה אם ירהר בדברי תורה לא יעבור באיסור, כיון שהוא אנוס, שמחשבתו נמשכת בעל כורחו להרהר, ומפורש בגמרא (זבחים קב, ב) שאם

הרהר בדברי תורה לאונסו במבואות המטונפות אינו עובר באיסור, אבל רב אדא נהג בחסידות והשתדל במאמץ מיוחד נגד האונס למנוע עצמו שלא לחשוב בדברי תורה במקומות אלו, למרות שמחשבתו נמשכת בעל כורחו לזה, ועל זה קיבל שכר מיוחד של אריכות ימים.

ומבואר כנ"ל שיש מדרגה שקשה להפסיק מלחשוב בדברי תורה, וכן כל מחשבות קדושות, אמונה ויראת שמים ומידות טובות, כל מה שכתוב בספרים, אפשר להתרגל לחשוב בזה עד שקשה להפסיק.

ואמנם בגמרא זה נזכר על רב אדא בר אבהה שהיה מהאמוראים, אבל מסתמא יש גם כאלה שאינם אמוראים שהם בדרגה כזו, ובדאי זה דבר גדול מאד להשתדל בזה, שלא תהיה מחשבה בטלה, ולנצל את הזמן והמחשבה, בזמנים שאפשר לחשוב, כמובן כל אחד לפי כוחו, ויש להיזהר שלא יהיה יותר מדי, שזה לא יגרום מרידות, ולכל אחד יש את הכוחות שלו, אבל שיהיה ניצול הזמן, ולנצל גם את כוח המחשבה.

וכוח המחשבה יכול להשפיע מאד, אם אדם חושב עוד פעם ועוד פעם, ובמסילת ישרים מדבר הרבה בכל המידות של הברייתא של רבי פינחס בן יאיר, שהמחשבה וההתבוננות בכל מידה משפיעה מאד.

וזה בדינו, אמנם צריכים סייעתא דשמיא אבל זה גם בדינו, בפרט אחרי חנוכה שיש יותר סייעתא דשמיא.

והבא ליטרה מסייעין אותנו, מי שלומד מוסר ברצינות יש לו סייעתא דשמיא, וכבר סיפרתי שאמרו לי רבים וגם לאחרונה סיפר לי אחד שהתחיל ללמוד מוסר ונעשה אדם אחר, וכל הבית משתנה בזה, ויש אווירה אחרת בבית, והוא שמח יותר, ומשפיע שמחה בבית, על ידי שלומד מוסר, כי הוא חי עם חשבון וכל הנהגתו היא אחרת. ופה שבאו הציבור לשמוע דברי חיזוק, הרי הבא ליטרה מסייעין אותנו, ובדאי יש סייעתא דשמיא. יהי רצון שנוכה כולנו לסייעתא דשמיא לכל אחד ואחד בעזרת השם.

*

אנא עבדא דקודשא בריך הוא

דברים שנאמרו במסיבת חנוכה בישיבת פוניבז'

הציבור שרו קודם אנא עבדא דקודשא בריך הוא, וכבר סיפרתי לאחרונה מעשה ביהודי אחד ששר אנא עבדא דקודשא בריך הוא וזה היה נכון מאד, יהודי שגר בשכונת איתנו, ושמעתי אותו פעם בשבת בבוקר לפני התפילה שישב בביתו ושר בהתרגשות "אנא עבדא דקודשא בריך הוא", כך במשך זמן ממושך, כחצי שעה, ואולי אפילו יותר, חור שוב ושוב על המילים אנא עבדא דקודשא בריך הוא.

והוא באמת היה עבדא דקודשא בריך הוא, שבצעירותו ברוסיה גירשו אותו לסיביר, ויש היה חייב לעבוד גם בשבת, וחפשו עצה כיצד להיפטר מן העבודה בשבת, ולקח גרזן וחתך והוריד שתי אצבעות מידו, כדי שלא יוכל לעבוד, ובכך ניצל מן העבודה בשבת.

כזה עבדא דקודשא בריך הוא, שהרגיש שזוהי חובתו, כי הוא כולו עבדא דקודשא בריך הוא, וכמו עבד כנעני שגופו קנוי לאדון, כך גם הוא עבד הקב"ה וגופו קנוי ומשועבד לשמירת השבת, וגם שתי האצבעות הם חלק מהגוף ומשועבדות לזה, ומתאים מאד שהוא שר אנא עבדא דקודשא בריך הוא, כי כך היה באמת, ומרן הרב מפוניבז' זצ"ל ראה אותו ואמר עליו שהוא "א שבת-דיקער איד" – יהודי של שבת.

וכן גם אנחנו שעוסקים בתורה, הרי מי מחייב אותנו בזה ומדוע אננו יושבים ולומדים, זהו מפני שאנחנו עבדי הקב"ה, והוא דורש מאיתנו שנלמד ונעסוק בתורה, ואנו ממלאים בזה את רצונו, אשר זוהי חובתנו כעבדים, וכך האמת, שאנחנו עבדים!

וכל עבד שנמכר לעבד, הרי הוא מקבל כסף עבור המכירה ותמורת זה הוא משתעבד לאדון, אבל האדון לא מחיה אותו, והוא רק מקבל מהאדון את מזונו ולא יותר מזה, אבל אנחנו הרי הקב"ה גם מחיה אותנו! כמו שכתוב (נחמיה ט, ו) ואתה מחיה את כולם, והוא הנותן לנו את החיים בכל רגע, וחובת העבדות שלנו גדולה לאין שיעור.

אבל באמת העבדות שלנו היא עבדות כל כך נעימה, ואנו עוסקים בה מאהבה, לומדי תורתך לשמה – מאהבה, כי דברי תורה מעניינים ומושכים, ויש סקרנות לתורה כמו שכתב רש"י (דברים ו, ו) "כידועטגמא חדשה", והיינו כמו חדשות מעניינות, כך דברי תורה מעניינים ומושכים מאד, וזוהי עבדות מאד נעימה, לעסוק בדברי תורה.

ושמעתי ממרן הגר"ש רוזובסקי זצ"ל שסיפר שהייתה פעם מסיבת חנוכה בגרודנא עם מרן הגאון רבי שמעון זצ"ל, ורבי שמעון שאל במסיבה היכן בני הישיבה אווזים בלימודם, ואמרו לו שאווזים בדף ל' וכבר למדו מתחילת הזמן שלושים דף, ואמר רבי שמעון שלא כך צריך להיות אלא צריכים לאחוז בדף ס', כך הוא אמר בפשטות, שלא מספיק מה שלמדו עד דף ל' וצריכים לאחוז בדף ס'. "עבדא דקודשא בריך הוא" זו עבדות מאד

נעימה, אבל יש נעימות יותר גדולה אם אווזים בדף ס', ואין לשער הנעימות שיכולה להיות אם ששים דף כבר מונחים בראש!

ושמעתי שהגאון רבי נפתלי טרופ זצ"ל ראש הישיבה דראדין אמר פעם כי ממה נפשך כיצד אפשר לישון, מי שעדיין לא למד ש"ס הרי צריך לדעת ש"ס, ומה עם הש"ס, ומי שכבר יודע ש"ס גם כן כיצד יכול לישון, וכי מי שש"ס שלם מונח בראשו יכול לישון?!

ואמנם אלו הן מדרגות, אך ברוך השם אנו עומדים בדרך הזה ועוסקים בתורה, ואף ששייך עוד יותר ויותר, אבל אנחנו עוסקים בתורה, ויש לשמוח בזה ולידע את החשיבות של עסק התורה.

ובמציאות לא יודעים כל כך להחשיב את החשיבות של עסק התורה, שאדם שעוסק בתורה הרי הוא מתקדש ושכינה שרויה עימו, כמו שאמרו (אבות ג, ו) עשרה שיושבים ועוסקים בתורה שכינה ביניהם ואפילו חמישה ושלשה ושניים ואפילו אחד שעוסק בתורה שכינה עימו, ואמנם עשרה שעוסקים בתורה מעלתם גדולה יותר, כמו שאמרו (ברכות ו, א) שבעשרה קדמה שכינה ואתיא, היינו שהשכינה באה ונמצאת קודם, והשראת השכינה היא השפעה של קדושה, שנמצאים יחד עם השכינה ומתקדשים, ובכל רגע שאדם לומד הוא מתקדש ומקבל עוד קדושה.

ואיננו יודעים להעריך כראוי את החשיבות והמדרגה של מה שאנו עוסקים בתורה, ואת האושר כמה אנו מאושרים בזה, שאנו מתקדשים כל הזמן, עוסקים בתורה ומתקדשים, עוד קדושה ועוד קדושה, ואין סוף למדרגות הקדושה עד כמה מתקדשים.

ובמסילת ישרים ביאר את כל המידות לפי סדר הברייתא של רבי פינחס בן יאיר, ומתחיל שם שהדבר הראשון הוא תורה, ואחר כך זהירות וזריזות וכל המידות הם המשך, אבל תורה זה הדבר הראשון, שזה היסוד והתבלין ליצר הרע, ובלי תורה היצר הרע שולט, כי התורה היא התבלין והרפואה כנגד היצר, וכפי שביאר המסילת ישרים בפרק ה' כי מאחר שהקב"ה שברא את היצר הרע קבע שהתרופה היחידה כנגדו היא עסק התורה, אם כן זוהי התרופה היחידה, ואין תרופה אחרת.

אבל כאמור זה גם יותר מתרופה, שמתקדשים ומתקדשים בזה! ואין אנו יודעים להעריך את האושר שלנו כמה אנו מאושרים, כמו שאמרו חז"ל (אבות ו, ד) כך היא דרכה של תורה וכו' ובתורה אתה עמל ואם אתה עושה כן אשריך בעולם הזה, וכך רואים במציאות, שאפילו עם פת במלח ומים במשורה, אם עמלים בתורה אזי אשריך בעולם הזה.

ועלינו לדעת שאנו מאושרים עם החיים הכי מאושרים בעולם, ואין עוד מי שמאושר כמנו, כל אלו שנהנים מהעולם הזה אין להם את האושר שיש לנו בתורה! כי אשריך בעולם הזה הוא רק על ידי תורה.

והנה התנא באבות שם אמר ואם אתה עושה כן אשריך וטוב לך אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא, ולכאורה אשריך בעולם הזה מובן שהוא חידוש, שאפילו אדם כזה שחי חי צער עם פת במלח ומים במשורה, מכל מקום כיון שהוא עמל בתורה הוא מאושר בעולם הזה, אבל מה שאמר וטוב לך לעולם הבא צריך ביאור מה החידוש, ולמי יהיה עולם הבא אם לא לאדם כזה שעמל בתורה מתוך הדחק.

ויש לבאר כי החידוש הוא, שהרי בדרך כלל ידוע שכל הנאות העולם הזה באות על חשבון העולם הבא, ולרשעים נותנים מן השמים עולם הזה במקום העולם הבא, ואם כן היה מקום לחשוב, שכיון שאשריך בעולם הזה, כבר לא יקבל עולם הבא, כי העולם הזה בא על חשבון העולם הבא, וחידוש התנא שאין הדבר כן, ואדרבה, האשריך בעולם הזה של תורה מוסיף עולם הבא, ואינו כמו כל עולם הזה של אכילה ושתייה ותענוגים גשמיים שמפסידים עולם הבא, אלא להיפך, על זה מגיע עוד עולם הבא!

אם כן אשרינו מה טוב חלקנו שאנו בני תורה, ורק צריכים להספיק וללמוד יותר, וכמו שאמר רבי שמעון שיאחזו בדף ס'... וברוך השם אכן יש צעירים מבני הישיבה שגמרו ש"ס, בלי מאמץ מיוחד, אגב אורחא בשקט גמרו את הש"ס, אפילו גמרא עם רש"י בלי תוספות, גם בדברי רש"י יש חידושים עצומים, ויש יחידים שבאמת למדו וגמרו ש"ס, בלי מאמץ מיוחד, ואין בזה סתירה לסדרי הישיבה, רק צריכים לנצל את הזמן, שלא יתבזבז על דברים בטלים, יש סקרנות לדברים בטלים, אבל מה הרווח בזה, ואמנם זה הטבע שיש סקרנות, אך במקום סקרנות לדברים בטלים צריכים שתהיה סקרנות של תורה, ומתוך סקרנות אפשר לגמור את הש"ס.

ברוך השם שזכינו לעסוק בתורה ואנו חיים מאושרים, אשריך בעולם הזה, בעזרת השם נזכה להמשיך ולהיות גדולי תורה עם חיים מאושרים אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא.

גיליון זה מוקדש לעילוי נשמת

ר' נחמיה ב"ר חיים ז"ל

נלב"ע ח' טבת תשס"ח - תנצב"ה

'פיקודי ה' ישרים משמחי לב' -
אימתי הן ישרים כשיוצאין מפי ישר
(מדברי מרן שליט"א ע"פ חז"ל
בילקוט תהלים)

ממגד גרש ירחים

פניני הלכה אגדה ומוסר

משלחנו של רבינו מרן ראש הישיבה הגרי"ג אדלשטיין שליט"א

'וזאת אשר דבר לבם אביהם'

מאמר וזאת הברכה - בביאור ענין ברכות יעקב ומשה
ותהלות דוד

ממקום שפסקתי משם הוא מתחיל

בבעל הטורים כתב: "סיים בוזאת ובו בלשון פתח משה
וברכם וזאת הברכה", והוא מדברי המדרש (בראשית רבה ק, יב)
"**וזאת אשר דיבר להם אביהם וכו'** עתיד אדם אחר כיצא בי
לברך אתכם וממקום שפסקתי הוא מתחיל שנאמר וזאת אשר
דיבר, כיון שעמד משה פתח בוזאת שנאמר (דברים לג, א) **וזאת
הברכה**", ע"כ.

והנה המילה "**וזאת**" אינה מדברי יעקב אבינו בעצמו, והוא
לא אמר זאת, אלא זה סיכום של התורה לברכת יעקב אבינו
שזאת היא ברכתו, וכן משה רבינו לא אמר וזאת הברכה, אלא
התחיל ה' מסיני בא', והוא רק הקדמה של התורה לברכת
משה - 'וזאת הברכה אשר ברך משה', אולם מכל מקום
נרמז בזה שממקום שהפסיק יעקב אבינו, התחילו ברכותיו
של משה רבינו, והיינו **שברכות יעקב יש להם גבול עד מתי
שיתקיימו**, ולאחר שיתקיימו ברכות יעקב צריכים עוד ברכות,
ומשה רבינו יבוא וימשיך את הברכות ממקום שפסק יעקב.

וצריך ביאור בטעם הדבר, למה צריכים שיבוא אדם אחר
ויגמור לברכם, ומדוע לא ברכם יעקב אבינו בעצמו את כל
הברכה. ועוד צריך ביאור, שהרי ברכותיו של יעקב הם על כל
הדורות, עד ימות המשיח, כמו שאמר (בראשית מט, י) "עד כי
יבוא שילה", ומה חסר בברכת יעקב שהשלימו משה רבינו.

ועוד איתא במדרש שם "ובמה חתם משה? (דברים לג, כט)
אשריך ישראל, ואף דוד כשבא לומר תהלה, ממקום שפסק
משה משם התחיל (תהלים א, א) אשרי האיש", ע"כ. היינו שגם
ברכותיו של משה יש להם המשך בתהלותיו של דוד המלך,
וצריך ביאור מה חסר בברכות משה רבינו, ומהו ההמשך לזה
בתהלותיו של דוד המלך.

עוד יש לעיין האם יש ענין מיוחד בתיבות "**וזאת**" ו"**אשריך**"
שבהם נרמז ענין זה.

שלוש תקופות בעם ישראל - כל אחת הכנה לחברתה

ונראה בזה, כי הנה ידוע שיש בעם ישראל שלוש תקופות,
התקופה הראשונה היא תקופת האבות, שאז כבר יצאו מכלל
בני נח ונקראו ישראל כמו שכתב הרמב"ן בסוף פרשת אמור,

ואז עדיין לא קיבלו תורה. ואמנם האבות קיימו את התורה
קודם שניתנה (יומא כח, ב), אבל לא היו מחויבים ומצווים בזה,
רק עשו על פי השגתם מה שהבינו שהוא רצון השם, שעל
ידי זה יפעלו את התיקונים בעולמות העליונים, אבל אין זו
התורה כמו לאחר מתן תורה, ולכן נשא יעקב אבינו שתי
אחיות, כי עדיין לא קיבלו תורה [והאריך בזה הנפש החיים
בשער א' פכ"א ובפרקים פ"ז].

ותקופת האבות היתה הכנה למתן תורה, כי היו צריכים
לקבל את מדרגת השלמות של האבות הקדושים, ובה נעשו
ראויים לתורה, ואחר כך ממתן תורה ואילך התחילה תקופה
שנייה, שזכו למדרגה גבוהה יותר, לאחר שקיבלו את התורה,
והתקופה השלישית היא לעתיד לבוא בימות המשיח, וכל
התקופה האמצעית שאנו נמצאים בה ממתן תורה ואילך זה
הכנה לימות המשיח, שאז יגיע העולם לתיקונו השלם, שזהו
תכלית מתן תורה ותכלית כל הבריאה, כפי שאנו אומרים
בתפילת עלינו לשבח על כן נקווה לך וכו' לתקן עולם
במלכות וכו'.

יעקב אבינו - השלמת מעלת האבות

והנה האחרון משלושת האבות הוא יעקב אבינו, ועליו אמרו
חז"ל (בראשית רבה ע, א) שהוא בחיר שבאבות, וצורתו חקוקה
בכיסא הכבוד (שם פב, א), וזכה בזה יותר מאברהם ומיצחק,
שאברהם היה בנו של תרח, והתחיל מעצמו את כל השלמות,
ואף שהיה בדרגה עצומה שאין לשער, אבל עדיין היה לו
בן ישמעאל, וכן ליצחק היה בן עשו, ואילו יעקב כבר היתה
מיטתו שלמה, וזכה להעמיד י"ב שבטים שבטי קה.

והענין בזה, מפני שמדרגות האבות עברו בירושה, וכל אחד
ירש את מעלות אבותיו והוסיף על זה שלמות מעצמו, ותחילה
היה אברהם אבינו, שהגיע מעצמו לדרגה גבוהה מאד בעבודת
השם, אבל עדיין זו לא השלמות, ושייך עוד יותר שלמות, כמו
שמצינו לגבי ענווה שאמרו חז"ל (חולין פט, א) כי משה רבינו
היה עניו יותר מאברהם, שאברהם אמר ואנכי עפר ואילו
משה אמר ונחננו מה, ומאחר שהיה אברהם בנו של תרח, אף
שאין לשער השכר של צדיק בן רשע, מכל מקום עדיין אין זו
דרגה מושלמת כמו יצחק שהיה צדיק בן צדיק.

ועל יצחק אמרו חז"ל (בראשית רבה סד, ג) שהוא עולה תמימה,
ולכן נאמר לו גור בארץ הזאת, שאסור לצאת לחוץ לארץ,
והיא מדרגת קדושה ושלמות מיוחדת שהייתה ביצחק, מאחר
שכבר עלה על גבי המזבח, ונתקדש בקדושת עולה, ויצחק

תקופות שכבר היו כגון תפילה למשה, אבל יש הרבה פסוקים על תקופת ימות המשיח.

וכגון ששת הפרקים האחרונים (קמה-קנ) שאנו אומרים בפסוקי דזמרה, יש בהם הרבה פסוקים על ימות המשיח, ולמשל בסוף אשרי **"ואת כל הרשעים ישמיד"**, היינו בעולם הזה, וכהמשך לתחילת הפסוק **"שומר ה' את כל אוהביו"** שהכוונה בו לעולם הזה, שיש שמירה רוחנית על הצדיקים, שמירת הנפש, שאם יש בהם איזה חטא ופגם מיד הקב"ה מענישם בעולם הזה, וכמאמרם (יבמות קכא, ב) שהקב"ה מדקדק עם סביביו כחוט השערה, והיא שמירה מיוחדת שיש לאוהביו, שהקב"ה משגיח עליהם בעולם הזה לנקותם מכל חטא, וכמו כן גם סוף הפסוק **"את כל הרשעים ישמיד"** מדבר בעולם הזה, ואימתי יתקיים דבר זה, שהקב"ה ישמיד את **"כל הרשעים"**, ולא יהיה שום רשע בעולם, **בימות המשיח!**

וכן הפסוק שלאחריו **"תהלת ה' ידבר פי ויברך כל בשר שם קדשו לעולם ועד"**, מתי זה יהיה שיברך **"כל בשר"** שם קדשו, הרי בודאי המכוון הוא לעתיד לבוא, כפי שאנו אומרים בעל כן נקווה לך וכו' **לראות מהרה בתפארת עוזך "וכל בני בשר" יקראו בשמך וכו'**, והיינו בימות המשיח, שאז כל העולם יהיו עבדי השם.

ולהלן שם **"ימלוך ה' לעולם אלקיך ציון לדור ודור"** היינו לעתיד לבוא בימות המשיח, וכן **"וירם קרן לעמו תהלה לכל חסידיו"**, הרמת קרן ישראל תהיה בימות המשיח, וכפי שאנו מזכירים בשמונה עשרה **"את צמח דוד וכו' מצמיח קרן ישועה"**, ואחר כך **"שירו לה' שיר חדש"** ידוע מחז"ל שכל מקום שנאמר שיר לשון זכר היינו לעתיד לבוא (מכילתא בשלח מובא ברש"י ערכין י"ג ובתוס' פסחים קט"ז), וכן כל ההמשך **יעלזו חסידים בכבוד ירננו על משכבותם, רוממות א-ל בגרונם וחורב פיפיות בידם**, היינו כפשוטו שתהיה חרב ביד הצדיקים לעשות נקמה בגויים, וזה יהיה בימות המשיח.

וכן הפרק האחרון **"הללו קל בקדשו וגו' כל הנשמה תהלל קה"**, היינו בימות המשיח, שאז **"כל"** הנשמה תהלל קה, וכיוצא בזה יש עוד הרבה פסוקים בספר תהלים על **ימות המשיח**.

וזהו שאמר משה, **עתיד אדם אחר לומר תהלות**, וכאן כבר לא אמר ברכות אלא תהילות, כי מדברים על ימות המשיח, שאז כל הברכות נתקיימו כבר, ואז רק יהיו תהילות על הברכות שנתקיימו, שזכו לתיקון העולם, וכל יושבי תבל יכירו וידעו כי השם אחד ושמו אחד.

וכאמור, הדרך וההכנה לתיקון העולם היא על ידי תורה, שאחרי שזוכים לתורה שייך להגיע לשלמות כזו. שכל העולם יקבלו עול מלכות שמים ולא רק כלל ישראל, וכולם יהיו עבדי השם, זהו ההמשך של תורה, שעל ידי תורה זוכים להתפשטות הקדושה ולהשפעה על כל העולם, כמו שמפורש בפסוקים בתחילת ישעיה (פרק ב') והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית השם וגו' ונהרו אליו כל הגויים וגו' כי מציון תצא תורה וגו'. **וכל תהילות דוד על ימות המשיח הם המשך לברכות משה, שעל ידי תורת משה יזכו לתיקון העולם בימות המשיח**, כך הוא הסדר.

קיבל בירושה את כל המעלות של אברהם והוסיף על זה עוד שלמות מעצמו, וכמו כן יעקב קיבל בירושה את כל המעלות של אברהם ושל יצחק, והוסיף עליהן עוד שלמות מעצמו, [וראה בהקדמת **מין הח"ח** לספרו **נדחי ישראל** בהג"ה שביאר גם כן ענין זה].

נמצא כי **דרגת האבות נשלמה ביעקב אבינו**, וזוהי השלמות הגדולה ביותר של כלל ישראל לפני מתן תורה, וזו הייתה ההכנה לקבלת התורה, שרק אחרי זה שייך תורה, ובלי זה לא היו ראויים לתורה, ואמנם היו צריכים גם לעבור את גלות מצרים בשביל עוד תיקונים שיש בזה, אבל את עיקר השלמות וההכנה ירשו מהאבות, ולאחר שהגיעו האבות לשלמות דרגתם, עברה המדרגה בירושה לכלל ישראל, שתולדותיהן כיוצא בהן, **ושלמות האבות קיימת בכלל ישראל**, שגם אנו כלל ישראל יש לנו את הכוחות והדרגה של האבות, ועל ידי זה אנו ראויים לתורה.

רכות יעקב ומשה - שיזכו ישראל לשלמות ההכנה לד' רגה הבאה

ובזה יתבאר דברי המדרש, שאמר יעקב אבינו **עתידי אדם אחר לברך אתכם וממקום שאני פוסק הוא מתחיל**, והיינו כי יעקב ברכם על דרגת האבות לפני מתן תורה, שיזכו לשלמות מדרגת האבות ועל ידי זה יזכו למתן תורה, ואחר כך יבוא משה ויברכם על הדרגה של אחר מתן תורה, שיזכו להוסיף שלמות על ידי התורה כדי להגיע לימות המשיח, שהתורה מוסיפה קדושה ושלמות יותר מממה שהיה שייך בימי האבות, ועל ידי זה יזכו לימות המשיח.

והנה יש להתבונן, שהרי אברהם אבינו לא קיבל תורה, כיון שהיה לפני קבלת התורה, וכן שאר האבות הקדושים, ואם כן מה תהיה מדרגתם בתחיית המתים, וכי לא תהיה להם דרגת וקדושת ישראל שלאחר מתן תורה? אמנם ודאי שאין הדבר כן, והטעם מפני שהתורה ניתנה לנשמות של כלל ישראל, וידוע שכל ישראל הם נשמה אחת, והוא ענין **"כלל נשמת ישראל"**, וגם נשמת האבות הקדושים כלולה בזה, וממילא גם נשמתם של האבות קיבלה את התורה בהר סיני, ורק בימי חייהם קודם מתן תורה עדיין לא היה להם תורה.

וזהו שאמר יעקב **עתיד אדם אחר לברך אתכם וכו'**, כי ברכות יעקב הם על הדרגה שהייתה שייכת קודם מתן תורה, ולאחר שיזכו לשלמות במדרגה הזו, יקבלו תורה על ידי משה, שזוהי מדרגה נוספת, ומשה יברכם ממקום שפסק יעקב, היינו כפי תוספת מדרגתם שזכו להתרומם בקבלת התורה, שהתורה נותנת עוד הצלחה, עליה ושלמות.

תהלות דוד - עיקרן על ימות המשיח

ואחרי השלמות שהתורה נותנת, יגיע העולם לתיקונו השלם בימות המשיח, שאז יהיה **"ה' אחד ושמו אחד"** והוא התיקון השלם ותכלית הבריאה שאין יותר מזה, ועל זה אמר משה עתיד אדם אחר לומר תהילות וממקום שאני פוסק הוא מתחיל, והיינו דוד המלך שחיבר את ספר תהלים, ושם יש הרבה תהילות על ימות המשיח, ואמנם יש גם פרקים על

י"ל ע"י מערכת "קובץ גליונות"
ניתן לשלוח חידושי תורה מגדולי ישראל ל:
k.gilyonot@gmail.com

גליון תורת רבותינו

ליקוטים מתורת מרנן ורבנן גדולי ישראל זצוק"ל ויבדלחט"א

ויחי תש"פ

טבע ותכונה

ברכות יעקב. (פר' ויחי, בראשית פרק מט)

את כל השבטים, המשיל יעקב אביהם בברכתו אותם, לחיות יער, רק את ראובן שמעון ולוי, לא המשיל כלל וכלל.

תכונת המשל בהם

והנה בעיקר זה הדבר, שיעקב המשיל את בניו לחיות יער. וכן מצינו בברכת משה רבנו לשבטי ישראל (בפר' וזאת הברכה), שהמשיל את גד, אל לביא. ואת דן, אל גור אריה. מפני שהיה חלקם סמוך לספר, לפיכך נמשלו כאריות, כדי שיהיו גיבורים. (רש"י שם פרק לג, כ-כב. גמ' סוטה יא: ורש"י פר' שמות א, יט).

ומסופר בילקוט שמעוני (פר' ויחי רמז קסב) איך השתמשו במהירות של נפתלי שנמשל לאילה שלוחה.

וכן מצינו בגמ' (סוטה יא:) שעל זאת השיבו המיילדות תשובה לפרעה, האין הן יולדות בלא מיילדות, לפי שאומה זו נמשלה לחיות עי"ש.

והנה מצינו שנתבעו בני הבנים, בהמשך הדורות, לנהוג כפי תכונת, חיות היער, אותם אלו שקראם יעקב זקנם. כמובא בילקוט שמעוני (סו"פ בלק) במעשה שהיה לפנחס עם זמרי והמדינית, נענה פנחס באותה שעה ואמר, אין כאן אדם שיהרוג זמרי, היכן הן אריות גור אריה יהודה, דן גור אריה ?

התחילו לצווח. כיון שראה שהכל שותקין, עמד מתוך הסנהדרין שלו, וכו' וכו'.

תורה, טבועה בטבע האדם

יסוד גדול ייסד בזה **כבוד מו"ר מרן רבי דוד פוברסקי זצוק"ל**,

גדלותו של יוסף הצדיק

ויקראו ימי ישראל למות ויקרא לבנו ליוסף (פר' ויחי, בראשית מז, כט)

אומר **כבוד זקני הגה"צ רבי חיים עזרא ברזל זצוק"ל** הבה ונתבונן מעט.

יוסף היה בן 17 שנים כאשר נפרד מיעקב. והוא הספיק ללמוד מפי אביו, את כל התורה שלמד יעקב אביו בבית שם ועבר במשך 14 שנים ללא שינה ומתוך הדחק, תורה שלמדו באף, את "הכל" הספיק יוסף עד גיל 17 ! נמשיך להתבונן.

יעקב ירד למצרים כדי להיות סמוך אל יוסף בנו. שוב, 17 שנים הוא נמצא במצרים. אבל יוסף לא פגש את אביו מאז שקיבל פניו בבואו בכל משך אותם 17 שנים, רק עתה לפני מותו.

כמה תורה יכל היה יוסף בשנות זקנותו "לקנות" מאביו השרוי בשמחה כה גדולה, 'תורה וגדולה במקום אחד' על כל זה וויתר יוסף.

למה ?

מביא הדעת זקנים פרק מז פסוק כח בשם הרב ר' שמואל, כדי שלא ישאלהו אביו: איך הגעת למצרים. ויצטרך לומר לו האמת שאחיו מכרוהו, ויקללם. ואז, ייחרב העולם !

יוסף מוותר על כל כך הרבה תורה שהוא כבר יודע יותר מכולם מה זה ללמוד תורה מפי אבא, והכל בשביל ש'אולי' אני אשאל, ו'אולי' יקלל האבא יעקב את אחיו שמכרוהו.

כי בשבילי, קללת האחים שמכרו אותי, זהו חורבן-העולם !

יתרבה מלכא מדבית יהודה. בהודאה של יהודה, הוא קבע את עצמו לדורות עולם שהוא יהא מלך וממנו תבא מלכות בית דוד ומלך המשיח.

מדוע זכה לכל זה עם אותה הודאה.

ממשיך ודורש **זקני הגה"צ רבי חיים עזרא ברזל זצוק"ל** אנו רואים, איך ראובן שהיו לו מעלות ו'כתר' של כהונה, ו'כתר' של מלכות, את הכל הוא איבד. למה? כי **פחז כמים אל תותר.** הוא היה מעותד אל קדושה יתירה, מאד קדוש היה אפילו במעשים שעושים בחיי היום יום בבית, הכל היה מלא קדושה וטהרה. אבל, בלי מחשבה וישוב-הדעת לפני כל מעשה ומעשה. אז, **אל תותר** אל תקבל מעלות יתירות.

הראשונים שואלים גמ' יומא כב: מדוע שאול המלך הפסיד את המלוכה רק בשביל חטא אחד במחייית עמלק, עד כדי כך שבא אליו שמואל הנביא ואומר לו **יען מאסת את דבר ה' וימאסך ממלך** (שמואל א, טו, כג). באחת, עלתה לו להפסיד את המלוכה. ואילו דוד המלך חטא פעמיים, ולא עלתה לו להפסיד את מלוכתו?

אלא, כאשר שאול שמע מפי שמואל תיאור על מצות-ה' לעומת מה שעשה בפועל, החל שאול להתנצל ולהביא תירוצים מדוע עשה כך וכך. לעומתו, כאשר אך שמע דוד את ה'משל' של נתן הנביא שבא להוכיחו, מיד ובלא כל השתהות, הודה ואמר: 'חטאתי'. לכן הוא נשאר להיות מלך לדורי דורות.

אדם החוטא והוא מצטדק עם חטאו, זהו הדבר הגרוע ביותר. צריכים לשמור מכל משמר על ישוב-הדעת, לפני שעושים כל מעשה שהוא, וגם אם נכשלים ח"ו וחוטאים, אם נשארים מיושבים בדעתנו, ניתן עדיין להכיר את גודלו של החטא, ולהיות מודה על האמת.

רבנו יונה ז"ל כותב בספר שערי תשובה שער ב אות י על אחד מדרכי התשובה, **כאשר ישמע מוסר החכמים והמוכיחים, יקשיב וישמע. ויכנע, ויחזור בתשובה. ... והנה האיש הזה ברגע קטן יצא מאפלה לאור גדול, כי עת אשר יאזין ויסכיח ולבבו יבין ושב ויקבל ביום שמעו דברי המוכיח, ויקיים עליו להיותו עושה ככל אשר יורוהו תופשי התורה מן היום ההוא ומעלה, להזהר כאשר יזהירו יודעי בינה לעתים, עלתה בידו התשובה ונהפך לאיש אחר. ומעת אשר קבל כזאת במחשבתו וגמר עליו ככה בלבבו, קנה לנפשו זכות ושכר על כל המצות והמוסרים, ואשריו כי צדק נפשו בשעה קלה!**

כל מעשה שהאדם עושה, הוא קובע את עתידו.

באיזה גיל היה ראובן בשעה שהעביר את מטת אביו מאוהל בלחה, אל אהל לאה אמו? בן 14 וכבר איבד בשל כל כהונה ומלכות שהיתה בו, לכל הדורות. ולמה? לא בגלל המעשה שעשה, שהרי: כל האומר ראובן חטא, אינו, אלא טועה גמ' שבת נה: אדם שחושב כך, הוא עצמו כבר איננו כלום! המחשבות שלו כמו הדעות שלו, כוזבות. הוא, אינו. אבל הוא אך ורק 'טועה'! והיות והיה שם קצת פזיזות כמו מים זורמים, אז זהו כבר בלא ישוב-הדעת לחשוב: שמא, ואולי אני לא צודק, ובזה איבד את 'הכל'. (מתוך שיחה בישיבת 'אור קדושים' ביאלה, בני ברק, שנת תשל"א)

אמרו חז"ל בגמ' (עירובין ק). אלמלא תורה, היינו לומדים צניעות מחתול, וגזל מנמלה.

ולכאורה, מה ענין יש לנו ללמוד 'מעלת-הצניעות', ואת כל ענין הגזל מבעלי חיים אלו. כאשר כבר ניתנה לנו התורה הק', ובה אנו לומדים ענינים רמים כלליים ומפורטים ביותר על צניעות ועל גזילה - וכי ניתן ללמוד פרקים מרובה והגזל מבעלי חיים אלו...?

אלא, מהבעלי-חיים הללו לומדים, גם לאחר מתן תורה, שצריכה הצניעות והגזל להיות "מוטבע" בטבענו - יחד עם-התורה. בדיוק כפי שאצלם, הענינים הללו, קיימים בטבעם ללא התורה. אשר לבטח היינו לומדים מהם, מעלת תכונתם להיותם בטבע, גם בלא התורה. אבל אצלנו, את מה שהתורה מלמדת אותנו, מוטל עלינו ללמוד כל זאת, אך ורק מהתורה. אבל שזה יהיה בטבע שלנו, בדיוק כפי שאצלם זהו בטבע ממש.

יעקב בירך את השבטים, בדיוק כפי מה שכבר היה 'מוטבע' בטבעם.

זריזות של נפתלי, זהו כשל טבע האילה.

מלכות של יהודה, זהו כמלכותו של האריה בין החיות, שהוא מלך עליהם (גמ' חגיגה יג:).

ואמנם הזריזות של ראובן, היתה 'מוכשלת' לפניו, כמו גם טבעם של שמעון ולוי כשהם יחדיו.

והנה, היו ברכות שהתברכו, רק באיזה מאורע אחד ויחיד שיארע עמהם בעתיד, כמו, דן, אצל שמשון. גד, בכיבוש הארץ. נפתלי, בעת קבורת יעקב, (לפי פירוש אחד).

ויפלא עד מאד, היתכן שכל הברכה תהיה רק על מאורע אחד ויחיד שיהיה עמהם. ומה יהיה עליהם הלאה, והיכן הם ימצאו את ברכתם?

אומר **כבוד מו"ר מרן הגאון רבי דוד פוברסקי זצוק"ל**, שהברכה היא לא על המאורע היחיד, אלא על יכולת השבט לגדל מעלה כה גדולה. שאמנם התבטאה בעת הגיע מאורע יחיד זה לידיהם. אבל הברכה עצמה, היא היתה נצחית.

ולעומת כל השבטים, ראובן שמעון ולוי, היות והם היו צריכים ל"תוכחה". ומה היא התוכחה? התוכחה היא לברר - לעצמם, מה הם - בעצמם. כדי שיכירו הם בעצמם את הכחות שלהם, לעומת מה שהם עושים במעשיהם. על כן הם אינם 'נמשלים' אל דבר ברור, כי הם בלתי ברורים, הם בלתי מוכחים. הם אינם משתמשים, באותם הכלים וכחות הטבעיים בהם. לכן אין להמשיל אותם, כל עוד הם לא תיקנו את עצמם, כפי הכחות המתאימים אך ורק להם - בעצמם.

'ישוב-הדעת' שומר על מעלות האדם

יהודה את יודוך אחיך. (פר' ויחי, בראשית מט, ח)

יהודה, זכה למלכות. מפני ש'הודה ולא בוש לומר צדקה ממני' במעשה עם תמר. **יהודה את יודוך אחיך**, כותב האונקלוס **יהודה את אודיתא ולא בהיתתא** בושת **בך יודון אחיך. גור אריה יהודה** כותב האונקלוס **שלטון יהי בשרויא ובסופא**

ובפרשת ויחי מצינו את ענין הברכות, ומצינו שיעקב בירך את נכדיו מנשה ואפרים, וכתוב (בראשית מח י) "ועיני ישראל כבדו מזקן לא יוכל לראות ויגש אותם אליו וישק להם ויחבק להם", והקשה הספורנו מהו שמתחילה אמר שעיני יעקב כבדו ולא יוכל לראות, ולבסוף כתיב שנשק להם וחיבק להם, וביאר הספורנו שכאשר האדם מברך צריך שיהיה למברך קשר עם המתברך, והקשר העיקרי שיש לאדם הוא ע"י הראיה, וכדכתיב (במדבר טו לט) "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם", שהעין רואה והלב חומד, כיון שכל ראייה של האדם משפיעה, שהאדם מתקשר לדבר ע"י הראיה, וע"כ כאשר רצה יעקב להתקשר אליהם ולא היה יכול לעשות כן ע"י ראייה, משום שעיניו כבדו מזקן, הוצרך לחבקם ולנשקם, וע"כ יכול היה לברכם.

ועוד מצינו בפרשת ויחי שיעקב בירך את י"ב בניו, ושם לא מצינו שיעקב חיבקם או נישקם, ולכאורה הרי צריך הוא להתקשר אליהם, ואין הוא יכול לראותם, והביאור בזה שלבנים אין צורך לראות בכדי להתקשר, משום שרחמי האב על הבנים ואהבתו אותם היא דבר מציאותי וא"כ דבר הצריך מעשים בכדי שיקרה.

וזהו ג"כ ענין ברכת האבות את הבנים בליל שבת, וכמבואר בפמ"ג שביליל שבת מגיעה כח ברכה מן השמים, שלשבת יש כח ברכה עצום, ואדם שמקבל ברכה הוא מבורך, והדבר הטוב ביותר לעשות עם ברכה זו הוא להעבירה לבניו, ועל כן מברכים את הילדים בליל שבת.

וא"כ מבואר שישנו קשר שאינו זקוק להקדמות ולמעשה של התקשרות, והנה אנו זקוקים בכל עת לברכה מהקב"ה, וכפי שמבקשים אנו בתפילת שמו"ע "ברך עלינו ה' אלוהינו את השנה הזאת", ועוד כהנה, וברוב הברכות זקוקים אנו לעשות מעשים של התקשרות, וכמו שמצינו בשיר השירים דכתיב (שיר השירים ב ו) "שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני", וכן אדם העולה לרגל שעולה בכדי להתברך ולקבל ברכה לכל השנה, וכתוב (שמות לד כג) "שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך", שצריכים לעשות את הראיה ולהיראות בכדי לקבל קשר ולהתברך, אמנם אם היינו בקשר עם בורא עולם כמו בנים עם האב לא היה צריך שום מעשה של התקשרות, משום שהאהבה היתה קיימת בלא כל מעשי ופעולות התקשרות, ולכן אמרו בגמ' בברכות מב. 'תכף לתלמידי חכמים ברכה', וכן מצינו בפרשת בחוקות דכתיב (ויקרא כו ג-ד) "אם בחוקותי תלכו וגו' ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ יבולה וגו'", והיינו שהברכה מגיעה מיד ובלא שום הקדמות, משום ששם איירי בעמל התורה, כמו שפירש רש"י 'אם בחוקותי תלכו. שתהיו עמלים בתורה'.

ובסידור הגר"א ביאר הברכה "השיבנו אבינו לתורתך וקרבתך מלכנו לעבודתך", שאלו העוסקים ועמלים בתורה הם בנים של הקב"ה, ועל כן אמר "אבינו", ואילו אלו שרק עוסקים במצוות, בהם נאמר "מלכנו", ואינם בדרגה של בנים אצל האב, ולכן

שח הגאון רבי יהודה אריה הכהן רפפורט שליט"א רב קהילת ברכת יוסף ומראשי ישיבת בית מתתיהו: היש לדקדק מהו לבנו ליוסף, ושתי הערות הן, א' היה מספיק לכתוב ליוסף, וב' פעמיים ל' השימוש, לכאן מיותר.

ומצאנו בזה"ק [רכ"ב א'], אמר רבי יצחק, וכי שאר שבטין לאו בניו אינון, אלא אמר רבי אבא, יוסף בנו הוי יתיר מכולהון וכו', ומב' שם, שכיון שמצינו במעשה דנתנסה יוסף באשת פוטיפר, שיוסף ראה דיוקנו של אביו, וע"כ נמנע מעבירה, לכן נחשב בנו יותר משאר שבטים.

והוסיף שם הזה"ק לפרש, הפס' לק' [מ"ח י"ט], "ידעתי בני ידעתי", ידעתי שאתה בני, "כד חמית דיוקנא דילי ותבת בקיומך", דהיינו שבכך שדמות של אביו, גורמת לו לנהוג על פיה, רק בזה נחשב בנו.

למדנו מכאן, שלהיות בן לאביו, זה עד כמה שדמות אביו לפניו, ומחייבתו לנהוג על פיה, ובהו הוי יוסף יותר בן משאר השבטים, ומכאן למדים אנו, שבכלל החשיבות לילך בדרכי אבות, כיון שע"כ האדם יותר מקושר אל האבות, והוא יותר "בן".

בגודל ענין הברכה וחובת ההתבוננות

שח הגאון רבי ניסן גולדברג שליט"א מראשי ישיבת אור ישראל הגדולה: מצינו בתורה פעמים רבות שאדם מברך את חבירו, וכגון ברכת כהנים, ויש לברר מהו ענין הברכה, והאיך יכול האדם להשפיע ע"י הברכה ולגרום שיהיה לשני טוב יותר, והנראה בזה שנתן הקב"ה כח בכח הדיבור של האדם שיוכל לברך ולגרום לשני שיהיה טוב, וכן בקללה ניתן הכח באדם לגרום רעה לשני, משום שישנו כח בדיבור פיו של האדם, וכמו שאמרו בגמ' במגילה טו. 'לעולם אל תהי ברכת הדיבור קלה בעיניך', ובגמ' בנדרים ח. אמרו שמי שראה בחלומו שיש עליו נידוי מן השמים יעמוד בפרשת דרכים ויתברך מן הבריות, וככל שהברכה נעשית יותר עם לב וקשר משפיעה היא יותר.

והנה מצינו בהלכה שמותר להשתמש בשם ה' בכדי לברך את חבירו, וכדאיתא בגמ' בברכות נד. שהנפרד מחבירו אומר לו 'שלום', והוא אחד משמותיו של הקב"ה, אלא שהתיר הקב"ה להשתמש בשמו בכדי שיברכו האחד את השני כאשר נפרדים, ו'שלום' הוא ברכה של שלימות בכל הדברים, וכמו שאמרו במשנה בעוקצין (פ"ג מ"ב) שלא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה אלא השלום.

אמנם מצינו בכמה מקומות שבכדי לברך צריך שיהיה קשר בין המברך למתברך, וכמו שמצינו במשנ"ב (ס' קכח סקל"ז) גבי ברכת כהנים שאם היה אחד מן הקהל שונא את הכהן או הכהן שונא, אין ברכתו ברכה והיא ברכה לבטלה, וכמו שמברכים הכהנים ואומרים "אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וצונו לברך את עמו ישראל באהבה", ולכאורה היכן נצטוו הכהנים בתורה לברך את עם ישראל באהבה, אלא הביאור הוא שכאשר התורה אמרה לברך, א"כ בלא אהבה א"כ כלל ברכה, משום שהחפצא

הפסק בין פרשה לפרשה ובין ספר לספר, וענין הפסקות אלו הוא כמבואר בתורת כהנים ריש ויקרא 'וכי מה היו הפסקות משמשות ליתן ריוח למשה להתבונן בין פרשה לפרשה ובין ענין לענין', והיינו שלאחר שקוראים ולומדים פרשה צריך להתבונן בה וללמוד ממנה ומכל תיבה שכתובה בה, ולא רק לקרוא אותה ולהמשיך לפרשה הבאה.

ולפי זה ביאר החפץ חיים מה שבכל פרשת בלעם אין כל הפסקה, ורמזה בזה התורה שהחורבן הגדול ביותר של האדם הוא שאינו עוצר מפעם לפעם לחשוב ולהתבונן, ולכך יכול האדם להיות ענק שבענקים, אך אם אינו עוצר להתבונן ולחשוב מה עושה ומדוע עושה, אף שידוע הוא דעת עליון, יכול הוא להגיע לדרגה שהמשנה קוראת לו "בלעם הרשע", ואין לו חלק לעוה"ב, ועוד רבות בדברי הגמ' שם על עונשו בגיהנום.

וכידוע המעשה במשגיח של ישיבת לומז'א בחו"ל ששמע תלמידים דנים ביניהם על פרעה שהיה חכם גדול ביותר והכיר בשבעים לשון, ומה חשב כאשר ראה שמשה רבינו מתרה בו וכל מה שאומר מתקיים, והמכות ניתכות אליו מכל עבר, והאיך המשיך ועמד במריו שאינו רוצה לשלח את בני ישראל ממצרים, והאחד אמר שפרעב חשב וסבר שהמכות יעברו לבסוף, והשני ביאר באופן אחר, ואמר להם המשגיח שהתשובה היא שפרעה כלל לא חשב, שאם לרגע היה עומד וחושב היה מבין שעדיף לו לשלחם ממצרים.

וכן מצינו באון בן פלת, שבמחלוקת קורח ועדתו נאמר (במדבר טז) "ויקח קרח בן יצהר בן קהת בן לוי ודתן ואבירם בני אליאב ואון בן פלת בני ראובן", ובכל הפרשה לא מוזכר שוב שמו של און בן פלת, ואיתא בגמ' בסנהדרין קט: 'אמר רב און בן פלת אשתו הצילתו, אמרה ליה מאי נפקא לך מינה, אי מר רבה אנת תלמידא ואי מר רבה אנת תלמידא, אמר לה מאי אעביד, הואי בעצה ואשתבעי לי בהדיהו, אמרה ליה ידענא דכולה כנישתא קדישתא נינהו, דכתיב (במדבר טז ג) כי כל העדה כלם קדשים, אמרה ליה תוב דאנא מצילנא לך, אשקיתיה חמרא וארויתיה ואגניתיה גואי, אותבה על בבא וסתרתה למזיה, כל דאתא חזיה הדר, אדהכי והכי אבלעו להו', ואמרו שם בגמ' ק'. 'חכמות נשים בנתה ביתה (משלי יד א), זו אשתו של און בן פלת, ולכאורה יש להבין מהי החכמה הגדולה שבמעשה זה, הרי היא רק אמרה לו שבין אם משה יהיה המנהיג ובין אם קרח יהיה המנהיג הוא יהיה רק התלמיד, והביאור בזה שמעשה החכמה הגדול שלה היה שעצרה לרגע וחשבה, וכך השכילה להסביר לבעלה ולהצילו מרדת לשאול שחת.

וזהו ענין הפרשה סתומה שבפרשת ויחי, שרצתה התורה לבאר בזה האיך עם ישראל הגיע למצב כזה שהידרדר, ולכך הפרשה היא סתומה, שכיון שלא חשבו על מה שעשו, אף שהיו שבטי י-ה ובני יעקב אבינו, לאחר שני דורות כתיב (שמות א ז) "ותמלא הארץ אותם", וכבר היו מסתובבים על פני הארץ, והכל הוא מחמת שלא עצרו להתבונן ולחשוב על מעשיהם והנהגותיהם.

אף בברכת "שים שלום" אומרים אנו "ברכנו אבינו", משום שמבקשים שם ואומרים "כי באור פניך נתת לנו ה' אלוקינו תורת חיים", וכיון שמוזכרת התורה שוב נחשבים אנו כבנים לאב.

והנה רש"י בתחילת הפרשה (בראשית מז כח) כתב 'למה פרשה זו סתומה (שאינן כל רווח בינה לפרשה הקודמת, כמו בשאר הפרשיות, אלא מיד לאחר סיום פרשת ויגש פותחת פרשת ויחי), לפי שכיון שנפטר יעקב אבינו נסתמו עיניהם וליבם של ישראל מצרת השעבוד שהתחילו לשעבדם', עכ"ל.

והקשו על דברי רש"י, דמהו שכתב רש"י שכיון שנפטר יעקב אבינו נסתמו עיניהם וליבם של ישראל מצרת השעבוד, והלא השעבוד התחיל רק לאחר שמת לוי אחרון השבטים, כמפורש בפרשת שמות (שמות א ו-ח) "וימת יוסף וכל אחיו וכל הדור ההוא וגו'. ויקם מלך חדש על מצרים וגו'", ומדוע כתב רש"י שמיד לאחר שנפטר יעקב התחיל השעבוד בבני ישראל, ויש שתירצו דכיון שהשבטים היו עדיין חיים, ברא כרעיה דאבוה ונחשב שאף יעקב חי, ורק לאחר שנפטרו כל השבטים נחשב שנפטר יעקב, ואז נסתמו עיניהם וליבם של ישראל מצרת השעבוד.

אמנם נראה בראשונים וכ"כ בדרשות בית הלוי שהיה במצרים שני שעבודים, שעבוד גשמי וגופני של עבודת פרך, ועוד היה שם שעבוד רוחני שהיה במקום הטומאה של מצרים, והאריך בזה הבית הלוי בראיות רבות עיי"ש.

והנה הקשה הרמב"ם על דברי המשנה בסנהדרין צ. 'שלשה מלכים וארבעה הדיוטות אין להן חלק לעולם הבא, שלשה מלכים ירבעם אחאב ומנשה וכו', ארבעה הדיוטות בלעם ודואג ואחיתופל וגחזי', והקשה הרמב"ם בפירוש המשניות דמדוע דוקא ארבעה הדיוטות אלו אין להם חלק לעולם הבא, ואילו כל שאר הרשעים שהיו כהמן ונבוכדנצר ואנטיוכוס ועוד רבים רבים, יש להם חלק לעולם הבא.

וביאר הרמב"ם שארבעה אלו היו גדולים בחכמה ובמדע בידיעת ה', וכידוע שדואג ואחיתופל היו ראשי הסנהדרין, (יעוי' במדרש שוחר טוב מט ב), ובלעם היה אחד מהגאונים הגדולים שהיו בעולם, וכמו שאמרו במדרש (רבה פר' נשא פ"ד) 'ולא קם נביא עוד בישראל כמשה (דברים לד י), בישראל לא קם אבל באומות העולם קם, כדי שלא יהא פתחון פה לאומות העולם לומר אילו היה לנו נביא כמשה היינו עובדים להקב"ה, ואיזה נביא היה להם כמשה זה בלעם בן בעור וכו'', וכן נאמר עליו (במדבר כד טז) "וידוע דעת עליון".

והקשה החפץ חיים שאם היה בלעם היה בדרגה כ"כ גבוהה והיה כ"כ גדול, עד שאמרו במדרש שכעס על משה רבינו משום שרצה להוציא את בני ישראל ממצרים וליתן להם את התורה, וא"כ האיך יתכן שחטא בעבירות כאלו שא"א לתארם ולשערם.

וביאר החפץ חיים שרמזה לנו התורה את התשובה לדבר, שהרי יש פרשיות בתורה, חלקן פתוחות וחלקן סתומות, ויש

הארה מוסרית

משיחותיו של המשגיח הגה"צ רבי משה אהרן ברוורמן שליט"א

בס"ד

גילוי הקץ איננו ביאת המשיח

אך ביאור קצת בעניין זה הוא, שבאמת ענין הקץ, שנשמע כעניין של תאריך וזמן של אותו מאורע נפלא ונורא של ביאת משיח צדקנו, אינו המובן השלם והנכון בזה, שהנה בגמרא נאמר הלשון "ביקש לגלות לבניו קץ הימין" ופירש רש"י "שיחזור ימינו של הקדוש ברוך הוא לפניו, שהשיב ימינו אחר מפני אויב" והוא פסוק באיכה (ב,ג.) "השיב אחר ימינו מפני אויב". ופירש שם רש"י "השיב עצמו כמשיב אחר ימינו מהלחם בעד בניו" וזמן הקץ היינו שיבוא קץ למצב זה שאין נלחם באויבי ישראל וד' והוא "קץ הימין".

המובן הוא שהקץ היינו מעלה ומדרגה של כלל ישראל, שבאותה מדרגה יהיה להם שייכות לגילוי "והיה ד' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ד' אחד ושמו אחד" – "ביום ההוא" הוא יום התגלות הגאולה ומשיח צדקנו, היינו שיבא קץ להסתר מציאותו יתברך כי אז יתגלה לעין כל שהכול הוא הנהגתו יתברך בלבד, ה"אחד" שהוא שהכול הולך ומונהג על ידו. וזהו "קץ הימין" כפירוש רש"י קץ להסתר מלכותו ואחדותו בזה שהשיב ימינו מפני אויב להילחם בעד בניו.

וביקש לגלות להם את הקץ, פירושו שאותה מדרגה ומעלה היא עליונה כל כך, שהיא נעלמת ומוסתרת בפנימיותם של כלל ישראל היא מדרגת הגאולה שאמור עליה "ליבא לפומיה לא גליא" והיינו שהלב מגלה הרגשים להשגותיו אל דרך הפה, הלב הוא הפנימי והנסתר והפה הוא המגלה את הטמון וכמוס בו וכמו שנאמר "לב יודע מרת נפשו ובשמחתו לא יתערב זר". ומאידך על ידי הפה מתגלה מה שמוסתר ועלום בפנימיותו של האדם וכמו שאמרו חז"ל "דברים היוצאים מן הלב נכנסים ללב" ונאמר "כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם".

ומדרגת הקץ מוסתרת ועלומה ואין באה לידי גילוי בגדר "ליבא לפומיה לא גליה" וכך היא ההנהגה דלעילא כלפי ענין הקץ, כך זה למטה אצל כלל ישראל כי הא בהא תליא ובלמטה משתקפת הנהגה דלעילא והוא כלל

סיום ספר בראשית הוא סיום עניין האבות, האבות שכל מעשיהם הוא יסוד בנין כלל ישראל, עד השלמת תכליתם, עד ביאת משיח צדקנו בב"א. יעקב אבינו עליו השלום הוא סיום וגמר והשלמת של האבות, והוא גם בעיקרו השלמת בנין וצורת כלל ישראל. ואמנם יעקב אבינו עליו השלום מיטתו שלמה, וממנו הושתת יסוד ומציאות של כלל ישראל והם י"ב שבטי י-ה, אשר הם ענפים ליעקב אביהם. כידוע שלשון שבט הוא מתפרש גם כענף של עץ, שמחובר אל גזע ויונק ממנו חיותו. כל השבטים כולם הם ענפים מחוברים ויונקים מיעקב אבינו עליו השלום מדרגתם ומעלתם הרוחנית, הם ותולדותיהם עד סוף הדורות.

ונאמר בפרשה (מ"ט א') "ויקרא יעקב אל בניו ויאמר האספו ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים" – "הקבצו ושמעו אל יעקב ושמעו אל ישראל אביכם" והנה התחיל בכך שעומד להגיד להם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים, ובפועל לא אמר להם מעניין זה כלל, ומיד התחיל בברכות לשבטים, 'ראובן בכורי אתה וגו', ומהו המובן בזה, והנה רש"י מפרש הדבר שהביא משאמרו זיכרונם לברכה בגמ' (פסחים נ"ו.) דאמר רב שמעון בן לקיש "ויקרא יעקב אל בניו ויאמר האספו וגו' ביקש יעקב לגלות לבניו קץ הימין ונסתלקה ממנו שכינה, אמר שמה חס ושלום יש במיטתי פסול כאברהם שיצא ממנו ישמעאל ואבי יצחק שיצא ממנו עשיו, אמרו לו בניו 'שמע ישראל ד' אלוקינו ד' אחד' אמרו כשם שאין בליבך אלא אחד, כך אין בלבבנו אלא אחד וכו'. והמובן בכל זה, הוא שבאמת יעקב אבינו עליו השלום הבין שצריך להודיע לבניו והמם לבני בניו עניין הקץ, וזאת משום שמכוחו הוא שיוזכו להגיע לקץ, אך מן השמים הורו לא כך, שאין הקץ ניתן לגילוי ויהיה ליעקב אבינו עליו השלום חשש שזה תוצאה מכך שיש פסול בזרעו והם אמרו לו 'שמע ישראל' וכו' וצריך פירוש מהו התשובה לחששו של יעקב אבינו עליו השלום.

במקרא "כמים הפנים כן לב האדם לאדם" (משלי כ"ז, י"ט) וכתב בביאורי הגר"א כמו שהאדם דבק בהקדוש ברוך הוא כן הקדוש ברוך הוא דבק בו וכמו כשכתוב "ועל הכסא דמות אדם" וכן כל הנביאים ראו בדמות אדם לפי שהם אדם, לכן מראה עצמו להם בדמות אדם עכ"ל.

יעקב רצה לגלות את ההסתר בהנהגתו ית'

ויעקב אבינו עליו השלום רצה לפני הסתלקותו מן העולם להביא לידי גילוי להוציא אצלם מידי נעלם את המדרגה והמעלה הזאת שיהא אפשר בנקל יותר להגיע אליה לעורר אותה שבני השבטים ומהם עם ישראל כולם לדורותיהם יושב בנפשם בגילוי יותר אותה מדרגה ומעלה. כי זה עניין הברכה לעורר על הברכה כוחות נעלמים שהיינו השפעה שבאה לעורר ולהרבות כוחות שישנו אצל המקבל אך הם טמונים רדומים.

אך "נסתלקה ממנו שכניה" והוא דבר נורא שגם הוא הרגיש שמדרגה זו נעלמה ממנו, ובוודאי שאין יכול לעורר השפעתו עליהם אותה מעלה, וזה עורר אצלו חשש שמא חס ושלוש אינם ראויים למדרגה זו שאין בהם שורש למעלת "ביום ההוא יהיה ד' אחד ושמו אחד" ולכן אמרו לו "שמע ישראל ד' אלוהינו ד' אחד" כשם שאין בליבך אלא אחד, שהוא שורש לגילוי העתיד של ד' אחד ושמו אחד' שזה תכלית כלל ישראל ותכלית הבריאה, כך אין בלבנו כבר עתה אלא "אחד" כלומר יש אצלנו השורש לגילוי אחדותו יתברך שמו ושהוא מאבינו יעקב שאנו השבטים ענפים ממנו וזהו הלשון "כשם" שאין בליבך "כך" אין בליבנו כי הכול נובע מאותו שורש ומקור.

והנה זה משמע שליעקב אבינו עליו השלום עצמו היה אצלו הקץ בגדר גילוי, כי הרי רצה לגלות הקץ לבניו. וזאת כפי שדובר שהקץ הוא השלמת תכלית הבריאה ותכלית האדם שנמסר לכלל ישראל, ויעקב אבינו עליו השלום אשר בכוחו כלול גם הבאת הקץ, הבאת והשלמת התכלית, כי הוא היה השלישי שבאבות ומידתו מידת "האמת" – דהיינו כוח של קיום העולם וכמאמרם זיכרונם לברכה 'קושטא קאי, ולא שליט מיתה באותה עיר שלא היה שם שקר'. עם כוח הדין – מידתו של יצחק אבינו "פחד יצחק אבי" צירוף זה הוא ענינה של מידת האמת "יתתן אמת ליעקב" דהיינו מדה שאין בה שום סייג והגבלה לא מצד מידת החסד שמחייבת ויתור, ואף לא מצד מידת הדין שמחייבת דקדוק ולא ויתור אלא צירוף של שניהם באופן שאין שום סתירה ביניהם,

אלא השלמת אחד את משנהו כפי אשר מתחייב מצד מידת האמת, הנהגה כפי שהאמת מורה ומחייבת וויתור במידה שאין סותרת את הדין והמשפט, דקדוק עד כמה שאין סותרת את החסד והויתור והתחשבות בסיבות ובתנאים של העניין.

דוגמא לזה אשר אמרו השבטים כאשר באה הצרה של טענת 'מרגלים אתם' ואמרו "ויאמרו איש אל אחיו אבל אנשים אנחנו על אחינו אשר ראינו צרת אחינו בהתחננו אלינו ולא שמענו על כן באה אלינו הצרה הזאת" וכבר דברו בזה הקדמונים שמשמע שאף שמצד הדין לא ראו חטא בכך שעשו עם יוסף מה שעשו כי הדין מחייב זאת ללא וויתור אך מצד התעוררות הרחמים תחנוני אח אשר מבליטה את "צרת נפשו" הרי זה מחייב שצריך לנהוג כאן באופן של קיום הדין תוך צירוף מידת החסד.

ומכוח מידתו של יעקב אבינו מידת האמת זכה שמיטתו הייתה שלמה, היינו המשך וקיום מלא לדרגת קדושתו על כל חלקיו, שהשבטים היוו צירוף של חלקי עבודת ד' השלמה, שמתחייב מצד מידת הכרת האמת, ואלו יש בכוחם להביא את התכלית בבריאה בכל חלקיה ואופניה, וכל זה מכוח אביהם יעקב, וממילא עניינו של הקץ היה כלול בעצם מדרגתו ובשלמותו והיה אצלו בבחינת "ידוע" וגלוי שזה כלול בכוח "האמת" שסגולתה קיום מאמר חז"ל 'קושטא קאי'.

ורצה להשיבם ולקרבם אל מדרגת ומעלת התכלית שיהא בהתגלות יותר שזה יתכן ואפשרי רק בהיותם שייכים לגדר גילוי ה"אחד" שזה מתברר בהיותם הם עצמם מאוחדים ושייכים זה לזה בגדר "אחד" כי אמנם עד כמה ששייכים ודבקים יותר בתכלית הרי זה עצמו סיבה להיות "אחד". ולא יתכן להיות פירוד כי כולם דבקים ושייכים לאותה תכלית עצמה וזהו שהקדים ואמר להם "האספו ואגידה לכם" ואחר כך "הקבצו ושמעו".

ונתפרש בחז"ל (תענית ה) "יעקב אבינו לא מת" ודרשו זאת שם מפסוק בירמיה (ל, י) המפרש עניין הגאולה "ואתה אל תירא עבדי יעקב נאום ד' ואל תחת ישראל, כי הנני מושיעך מרחוק ואת זרעך מארץ שבים ושב יעקב ושקט ושאנן ואין מחריד" מקיש הוא לזרעו, מה זרעו בחיים כלומר הקץ והגאולה יזכו זרעו כשהם חיים וקיימים היינו שמובטח קיומם עד עת הגאולה, כך הוא בחיים, שהכול ענפים היונקים מכוח המעלה והדרגה שיעקב אבינו השיב מאותו נעלם טמיר ומכוסה.

רשימות תלמידים

משיעורי מרן הגאון רבי דוד פיינשטיין שליט"א

ראש ישיבת בית יחודא

פרשת ויחי תש"פ

ויחי יעקב בארץ מצרים וגו' [מ"ז, כ"ח]

ופירש רש"י, למה פרשה זו סתומה, לפי שכיון שנפטר יעקב בסתמו עיניהם ולבם של ישראל וכו', ע"כ. ועיין בגור אריה שכתב, ואין להקשות, אחר שאין לה ריוח כלל, שמא אינה פרשה בפני עצמה, והיא פרשה אחת עם פרשה שלפניה, שהפרשיות איזו סתומה ואיזו פתוחה הוא קבלה בידניו מעזרא הסופר וכו', ופרשיות אלו אחר שמחלקין אותן לשתי פרשיות, אם כן על כרחך כך היא קבלה בידניו, ע"כ. ומבואר ד'ויחי יעקב' הוא פרשה בפני עצמה, אף דאין לה ריוח כלל. אולם ברמב"ם בפ"ח מספר תורה מנה מבין הפרשיות שבספר בראשית, שהן אחד ותשעים פרשיות, ואין 'ויחי יעקב' בכללן, אלא מ'ואת יהודה' (בסדר ויגש) עד 'ויהי אחרי' (בסדר ויחי) חזא פרשה היא, ודלא כמו שכתב הגור אריה כאן בדעת רש"י. ויש לדון לפי זה בכמה דינים התלויים בדין 'פרשה', כמו דינא דהגמ' במגילה דף כ"א ע"ב דאין מתחילין ואין משיירין בפרשה פחות משלושה פסוקין, ודינא דהגמ' בברכות דף י"ב ע"ב דכל פרשה דלא פסקה משה רבינו לא פסקין, ובמקום אחר הארכנו בזה.

אל נא תקברני במצרים [מ"ז, כ"ט]

והנה בפשוטו היה נראה דהטעם שלא רצה יעקב ליקבר במצרים, הוא משום שרצה ליקבר במקום קבורת אבותיו, וכמו שאמר מיד – 'וקברתני בקבורתם'. אמנם בפירוש רש"י כאן כתב, שיעקב הקפיד שלא יקבר במצרים מחמת שלשה טעמים, א' שסופה להיות עפרה כנים, ב' שאין מתי חוצה לארץ חיים אלא בצער גילגול מחילות, ג' שלא יעשוהו מצרים עבודה זרה.

ולפי זה צריך לומר, וכן אמר אאמו"ר הגאון זצ"ל, דעל שני דברים ציוה יעקב את יוסף, ושני פסוקים הם, דבתחילה אמר 'אל נא תקברני במצרים', והיינו דעל כל פנים לא תהא קבורתו במצרים, וזה מחמת שלשת הטעמים שהביא רש"י, ואחר כך הוסיף ואמר דבר נוסף – 'וקברתני בקבורתם', והיינו שקבורתו תהא במערת המכפלה שהיא מקום קבורת אבותיו. וכן כתוב להלן – ויצו אותם וגו', קברו אותי אל אבותי אל המערה וגו', שמה קברו את אברהם וגו', וכן אמר יוסף לפרעה – אבי השביעני וגו' בקברי אשר כריתי לי בארץ כנען שמה תקברני וגו'. באופן דנמצא, דמחמת שני דברים הצריכו יעקב לישאנו ממצרים, א' כדי שלא יקבר במצרים, ב' כדי שיקבר בקבורת אבותיו.

אמנם העירו שבגמ' כתובות דף ק"א ע"א איתא על הפסוק 'ונשאתני ממצרים וקברתני בקבורתם', אמר קרנא, יודע היה יעקב אבינו שצדיק גמור היה, ואם מתים שבחוץ לארץ חיים, למה הטריח את בנו, שמא לא יזכה למחילות, ע"כ. ולהאמור לא היה להגמ' להעמיד מימרא זו על הכתוב 'וקברתני בקבורתם', ויל"ע.

ועתה שני בניך הנולדים לך בארץ מצרים עד בואי אליך מצרימה לי הם אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי [מ"ח, ה']

והנה לכאורה צ"ב למה הוצרך יעקב להזכיר בזה שאפרים ומנשה נולדו 'עד בואי אליך מצרימה'. ויעוין בפירוש הרמב"ן להלן על הפסוק 'ויברך את יוסף' שהוכיח מזה שכבר היו לו בנים שהוליד אחרי בואו אליו מצרימה, ע"ש. אולם עדיין צ"ב, דמשמע דהא דנבחרו אפרים ומנשה להיות כראובן ושמעון, דהיינו בכלל ה'שבטים', מיתלא תלי בזה שהם נולדו לפני בואו של יעקב אבינו מצרימה.

וכאשר שאלתי את אאמו"ר הגאון זצ"ל על כך, אמר שיש לבאר הענין בזה על פי דברי הרמב"ן בריש ספר שמות, וזה לשונו שם – השלים הכתוב ספר בראשית, שהוא ספר היצירה בחדוש העולם ויצירת כל נוצר, ובמקרי האבות כולם שהם כענין יצירה לזרעם, מפני שכל מקריהם ציורי דברים לרמוז להודיע כל העתיד לבא להם, ואחרי שהשלים היצירה התחיל ספר אחר בענין המעשה הבא מן הרמזים ההם. ונתיחד ספר 'ואלה שמות' בענין הגלות הראשון הנגזר בפירוש ובגאולה ממנו, ולכן חזר והתחיל בשמות יורדי מצרים ומספרם, אף על פי שכבר נכתב זה, בעבור כי ירידתם שם הוא ראשית הגלות, כי מאז הוחל, עכ"ל.

ואשר מבואר מדברי הרמב"ן אלו, שירידת יעקב ובניו למצרים היא ראשית הגלות, ואז החלה תקופת 'המעשה הבא מן הרמזים'. והיינו, ששורש המעשים שנעשו מגלות מצרים ואילך נעוץ היה במקרי האבות שהיו בזמן היצירה, שמקריהם הם כגרעין שממנו צומחים הענינים העתידים לבא לזרעם.

והנה ענין השבטים גם הוא בכלל ה'רמזים', שגם הם השורש של כלל ישראל, ואם כן אלו שנולדו בזמן היצירה, דהיינו קודם ביאתו של יעקב למצרים, יכולים להיות בכלל ה'שבטים', אבל אלו שנולדו אחר ביאתו של יעקב למצרים, שכבר נגמרה היצירה, הרי הם שייכים לתקופת המעשה הבא מן הרמזים, ולא שייך להכלילם בכלל ה'שבטים'.

וזהו שאמר יעקב – 'ועתה שני בניך הנולדים לך בארץ מצרים עד בואי אליך מצרימה' וגו', כלומר כיון שנולדו 'עד בואי אליך מצרימה', שזהו ראשית הגלות, שפיר יכולים הם להיות כראובן ושמעון, דהיינו בכלל ה'שבטים', שהרי גם הם 'יורדי מצרים'.

וירא ישראל את בני יוסף ויאמר מי אלה [מ"ח, ח']

עיין בפירוש רש"י, שביקש לברכם ונסתלקה שכינה ממנו, ולכן אמר 'מי אלה', כלומר, מהיכן יצאו אלו שאינן ראויין לברכה. ועל זה השיב לו יוסף – 'בני הם, אשר נתן לי אלקים בזה', שהראה לו שטר אירוסין וכתובה.

ובחדושי אא"ז הגרי"ז זצ"ל כאן ביאר, דמתחילה חשב יעקב דאולי נולדו לו ליוסף מאסנת בגיורת, והבנים מתייחסים אחריה, כדין בן הבא מן הנכרית (עיין בפירוש הרמב"ן פרשת אמור על הפסוק 'ויצא בן אשה ישראלית'), ואף שבודאי נתגיירו אחר כך, מכל מקום דינם כגרים, ולא כבני יוסף. ועל זה השיב לו יוסף, כי בניו הם, כי אסנת נתגיירה תחילה, והולד הולך אחר הזכר. וזהו שהראה לו שטר אירוסין ושטר כתובה, לומר שנשאה כדין ישראלית בחופה וקידושין, ע"ש.

וידועה הקושיא, דהא לעיל בפרשת וישלח כתיב – 'ויאמר לו אלקים אני אל ש-די פרה ורבה גוי וקהל גוים יהיה ממך' וגו', ופירש רש"י שם, וזה לשונו – 'גוי', בנימין. 'גוים', מנשה ואפרים שעתידיים לצאת מיוסף, והם במנין השבטים, ע"כ. וכיון שכבר נתבאר יעקב על מנשה ואפרים שהם יהיו במנין השבטים, איך יתכן לומר שהיה סבור שהם נולדו מאסנת בגיורת, ואינם כבני יוסף.

אכן לשון רש"י לעיל בפרשה זו, על הפסוק 'ויאמר אלי הבני מפרך והרביתך ונתתיך לקהל עמים' וגו' – בשרני שעתידיים לצאת ממני

עוד קהל ועמים, ואף על פי שאמר לי 'גוי וקהל גוים', 'גוי' אמר לי על בנימין, 'קהל גוים' הרי שנים לבד מבנימין, ושוב לא נולד לי בן, למדני שעתיד אחד משבטי ליחלק, ועתה, אותה מתנה אני נותן לך, עכ"ל.

ואשר מבואר מדברי רש"י אלו, דבאמת לא נתבא יעקב להדיא על אפרים ומנשה שהם יהיו במנין השבטים, אלא דהנבואה היתה רק שעתידים לצאת ממנו עוד קהל ועמים, והיינו שאחד משבטיו יחלק, וממילא יהיו לו עוד שני שבטים לבד מבנימין, אמנם לא נתבא איזה שבט יחלק, והיה הדבר תלוי בו למי יתן מתנה זו, ויעקב נתנה מעצמו ליוסף.

ואם כן שפיר היה ליעקב מקום לחשוש שמא נולדו מנשה ואפרים מאסנת בגיותה, ואינם כבני יוסף, וכל נתינת אותה המתנה שיהיו הם במנין השבטים, בטעות יסודה.

אולם ראיתי מביאים בשם אב"ז הגרי"ז זצ"ל, שעמד על הכתוב להלן פסוק י"ח 'ויאמר יוסף אל אביו לא כן אבי, כי זה הבכור, שים ימינך על ראשו', דלכאורה היה לו ליוסף לטעון כן קודם לכן כשהקדים יעקב את אפרים למנשה באומרו 'אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי' (לעיל פסוק ה'), אלא דשם אמר לו יעקב כן בנבואה, וממילא לא היה שייך לטעון על זה כלום, שהרי כן היתה הנבואה, ורק כשבירכס יעקב מעצמו, טען יוסף שלא היה לו להקדים את אפרים לפני מנשה, כי מנשה הוא הבכור. אמנם מדברי רש"י הנ"ל שכתב 'למדני שעתיד אחד משבטי להחלק, ועתה אותה מתנה אני נותן לך' משמע, דלא היה ליעקב נבואה רק על זה שעתידים לצאת ממנו עוד שבטים, אולם מה שעשה לאפרים ומנשה שיהיו הם שבטים זה היה מתנה מדעתו, וצ"ע.

ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך אשר לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי [מ"ח, כ"ב]

עיין בפירוש רש"י שפירש ד'שכם אחד' הוא הבכורה, שיטלו בניו שני חלקים. ו'אשר לקחתי מיד האמורי' היינו מיד עשו שעשה מעשה אמורי. וקשה, דהרי הבכורה שלקח יעקב מעשו היא שיהא הוא בכורו של יצחק, והבכורה שנתן ליוסף היא שיטלו בניו שני חלקים בנכסיו, והיינו שיהא יוסף בכורו של יעקב, ואם כן הא לא שייך לומר שנתן ליוסף את אשר לקח מיד עשו, דהא תרי מילי ביניהו, וצ"ע. (והראו שבפירוש הטור על התורה הקשה כן על פירוש רש"י).

ותשב באיתן קשתי וגו' [מ"ט, כ"ד]

עיין בפירוש רש"י שהביא תרגום אונקלוס, 'ותשב', ותבת בהון נביאותיה, החלומות אשר חלם להם, על דקים אורייתא בסתרא, ע"כ. ומבואר דקים החלומות אשר חלם להם היה בזכות זו דקים אורייתא בסתרא.

וצ"ע בזה, דהא לעיל בפרשת וישב פירש רש"י מאי דכתיב 'ועתה לכו ונהרגו וגו' ונראה מה יהיו חלומותיו, וזה לשונו – אמר רבי יצחק, מקרא זה אומר דרשני, רוח הקודש אומרת כן, הם אומרים 'נהרגו', והכתוב מסיים 'ונראה מה יהיו חלומותיו', דבר מי יקום, או שלכם או שלי, ע"כ. הרי דמעיכא היו חלומותיו של יוסף עומדים להתקיים, ואם כן למה הוצרך לזכות ד'קים אורייתא בסתרא' כדי שיתקיימו.

ואת ש-די ויברכך וגו' [מ"ט, כ"ה]

ופירש רש"י, וזה לשונו – 'ואת ש-די', ועם הקדוש ברוך הוא היה לבך כשלא שמעת לדברי אדונתך, והוא יברכך, עכ"ל. והנה בפשוטו יש לפרש מאי דאמר – ועם הקדוש ברוך הוא היה 'לבך', שלא זו בלבד שלא חטא במעשה כדברי אדונתו, אלא שגם בלבו לא חטא, וכדאיתא

במדרש תנחומא פרשת בראשית סימן י"ב – יוסף משלו נתנו לו וכו', לב שלא הרהר, 'ויקראו לפניו אברך וצפנת פענח'.

אמנם יותר נראה הכוונה בזה, דקאי על סיבת הדבר שלא חטא, דכל מניעתו מן העבירה, בפיו ובגופו ובצוארו ובידיו וברגליו ובמחשבתו, היה זה מחמת שלבו היה עם הקדוש ברוך הוא, והיינו כמו שכתב הרמב"ם בפ"ה מיסודי התורה ה"י, שיוסף הצדיק לא מנע עצמו מאשת רבו מפני דבר בעולם, לא פחד, ולא יראה, ולא לבקש כבוד, אלא מפני הבורא ברוך הוא. וזה מה שאמר ליוסף 'ועם הקדוש ברוך הוא היה לבך', היינו דמפני שהיה לבו עם הקדוש ברוך הוא, לכן מנע עצמו מן החטא.

וכן הוא במדרש בראשית רבה פפ"ז סימן ה', שאמר לה יוסף ה'ן אדוני, מתיירא אני מה'. אמרה לו, איננו. אמר לה, גדול ה' ומהולל מאד' (תהלים קמ"ה). אמר רבי אבין, הכניסה אותו מחדר לחדר, ומקישון לקישון וכו'. אמר לה, מי שכתוב בו 'עיני ה' המה משוטטים בכל הארץ' (זכריה ד') על אחת כמה וכמה, ע"ש. ובפירוש רש"י שם הביא גירסת הירושלמי – אמר לה וכו', אבל אותו שכתוב בו 'עיני ה' המה משוטטים' מי כסית, ולפניו הכל גלוי, ואין להסתיר מפניו, ע"כ.

ועל דרך זה יש לפרש לשון התרגום לעיל על הפסוק 'ותשב באיתן קשתו' – ותבת בהון נביאותיה על דקים אורייתא בסתרא, דאין הכוונה לשבחו על מה שקידש שם שמים 'בסתר' דוקא, דאדרבה מעלה יותר גדולה היא לקדש שם שמים בפרהסיא, וכדאמרין בגמ' סוטה דף י' ע"ב – יוסף שקידש שם שמים בסתר, זכה והוסיפו לו אות אחת משמו של הקדוש ברוך הוא, דכתיב 'עדות ביהוסף שמו' (תהלים פ"א), יהודה שקידש שם שמים בפרהסיא, זכה ונקרא כולו על שמו של הקדוש ברוך הוא. אלא הכוונה לשבחו שלא מנע עצמו מן העבירה מחמת מורא בשר ודם, אלא רק מחמת מורא שמים, וזהו 'בסתרא', כלומר, במקום שאין אדם רואהו, זולתי הקדוש ברוך הוא לבדו, ונמצא שמניעתו מן העבירה אינה אלא מחמת מורא שמים.

ויצו יוסף את עבדיו את הרופאים לחננו את אביו וגו' [נ', ב']

הנה אאמו"ר הגאון זצ"ל אמר, שחלילה לומר שחניטתו של יעקב היתה ככל חניטת המלכים, שהיתה על ידי הוצאת כל האיברים הפנימיים, אלא היה זה רק בישום גרידא.

והוסיף דלפי זה יתכן לפרש מה שנאמר כאן 'את עבדיו את הרופאים', שהקפיד יוסף שהחננה תעשה על ידי הרופאים שהם עבדיו דוקא, ולא על ידי רופאים אחרים שאינם עבדיו, כי רק הם היו נאמנים לו, וסמך עליהם שיעשו את החניטה כפי רצונו של יוסף, ולא כמו שעושים לשאר מלכי מצרים.

והנה להלן גבי חניטת יוסף לא נתפרש להדיא מי חננו, ועיין במדרש בראשית רבה פרשה ק' סימן י"א שנחלקו בזה רבי פנחס ורבי יהודה בשם רבי נחמיה, רבי יהודה אמר רופאים חננו אותו, ורבי פנחס אמר שבטים חננו אותו, ע"כ. ואשר לכאורה צ"ב בטעמו של רבי פנחס בזה, דאי איכא מעלה בזה שהחניטה נעשת על ידי השבטים עצמם, ולא על ידי הרופאים, למה ציוה יוסף את הרופאים לחנוט את יעקב, ולא חננוהו השבטים בעצמם.

אמנם לפי דברי אאמו"ר הגאון זצ"ל הענין מבואר, דחניטת יעקב הרי נעשתה על ידי עבדיו של יוסף דוקא, שסמך עליהם יוסף שיעשוהו כרצונו, אולם לאחר שמת יוסף, שוב לא סמכו השבטים על אותם הרופאים, וחששו פן יחננוהו ככל המלכים בהוצאת האיברים הפנימיים, ולכן הוצרכו לחנוטו בעצמם.

שיחה מפי הגאון רבי ניסן גולדברג שליט"א

בסיום הש"ס פר' ויגש תש"פ בביה"כ חניכי ישיבות כתב סופר ב"ב

הזמן המסוגל לסיום

בשור"ע (יו"ד סי' רמ"ו סקכ"ו) כ' כשמסיים מסכתא מצוה לשמוח ולעשות סעודה ונקראת סעודת מצוה. ובש"ך (סקכ"ז) הביא בשם ת' מהר"ם מינץ שכתב שראוי לראות שיהיה שעת הכושר יומא דראוי לתקן בו סעודה, לכן היו עושים בתחילת הזמן ומודיע שבא הרב לסיים מסכתא שיבואו גם הבעל הבתים. ומוסיף ועוד הביא מהמהרש"ל שאפילו מי שלא סיים מסכתא "מצוה רבה" שישמח עם המסיים, ואפילו יחיד שסיים מחויבים אחרים לסיים עמו עכ"ל.

ומבואר שלא בכל זמן אפשר לעשות סיום, אלא כדאי לחכות לזמן מיוחד, ומתי זה זמן מיוחד בזמן שחזורים לשיבות. ושמעתי מהרה"ג ר' שמואל אלכסנדר אונסדורפר זצ"ל שהיה רב חסידי צאנז בפ"ת, שאמר בשם הקדמונים, דלכן לא אומרים יו"ק בערב ר"ח חשוון, וער"ח אייר, כיון דחזורים לשיבות אי"צ להתענות לכפרה, כי זה הכפרה הכי גדולה כבר.

עוד מבואר בש"ך שמצוה רבה להשתתף בסיום שעושה אחר, ובגמ' בשבת (ק"ח, ב) שאמר אביי תיתי לי שכד עביד חד מצוברא מרבנן מסיים מסכתא עבידנא יומא טוב לרבנן. הנה אביי פרש"י שם שהיה ראש ישיבה. ופירש הי"ש שכיון שהיה ראש ישיבה היה זכותו לקבל לעשות את השמחה הגדולה של סיום, לפני כולם. ומי סיים חד צוברא מרבנן, תלמיד צעיר מתחיל. ומה סיים, לא ש"ס אלא רק חדא מסכתא, וע"ז אביי מכל ריבוי זכויותיו מדגיש שזכות זו תעמוד לו לנצח.

עולם של ש"ס שלום

ובגדר שמחה גדולה זו ששמח בורא עולם בכניו שנכתרו בכתר תורה. בספר החיים לאחי המהר"ל מפרש את הלשון "הדרן עלך" מלשון הדר, ומבאר שאדם גומר מסכתא יש לו על ראשו כתר מיוחד.

והנה בזה"ק איתא "מאן דיליף חדא מסכתא רית חדא עלמא, מסכת אחת - זוכה לעולם מלא", ופ"א הגיע מרן הגר"א"ל שטינמן זצ"ל לשיבת אור ישראל בשמחת הסיום ואמר, שאם חסר דף אחד במסכת לא יקבל כמעט עולם שלם, אלא לא יקבל כלום, רק בסיום מסכת שלימה זוכה לכתר תורה ולעולם שלם.

ובפעם הקודמת שסיימנו בשיעור את הש"ס שאלתי את מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א האם מי שגומר ש"ס מקבל משהו אחר או מקבל 36 עולמות וכתרים, וענה שסיום הש"ס זה דבר שונה, הוא מקבל כתר מיוחד כתר ש"ס - ש"ס אייד" והנה כמה שמח אדם שכנו עולה לגדולה, וכך שמה הקב"ה בשמים שכנו עלו לגדולה יש להם כתר תורה - כתר ש"ס.

והנה שכל כך הרבה אנשים זוכים לש"י עולמות זהו השמחה הגדולה בשמים.

בסיום הש"ס לפני חמש סיומים שמעתי מאדמו"ר השפע חיים מצאנז זצ"ל שיש יצה"ר מיוחד שלא לעשות סיום. כנראה לעשות סיום זה מלחמה גדולה של היצה"ר, מלחמה על כתר תורה, אינו רוצה שנתעטר בכתרה של תורה.

שמחה בכל העולמות

ולכן הסיום הוא שמחה בשמים ובארץ, בכל העולמות שמחה של בורא עולם. וידוע שהמהרש"ל רצה לומר שהשמחה במעונו בסיום ולא איסתעא מילתא. שפ"א באו אויבים באמצע הסעודה, ופ"א נפלה מנורה באמצע הסעודה.

ואומרים בשם הגר"א שהשמחה בסיום היא לא רק במעון, אלא השמחה בכל העולמות כולם, שמחה במעונו הוא מגביל את השמחה, וכאן השמחה היא בכל העולם.

באזה"ח בהקדמה לתורה כותב שמי שלא עמל בתורה או מסייע ידי עמליה אין לו חפץ וקיום בעולם כלל, בעולם הזה הוא מיותר, א"כ כל הבריאה כולה עבור התורה ועמליה, וא"כ בסיום הוא קיום תכלית העולם לזכות האנשים בכתר תורה אז השמחה בכל העולמות.

ובמיוחד תורה שבע"פ שהגאון רבי שלמה היימן מביא שכתוב על רבינו סעדיה גאון כי בעת שנתקבל ממצרים לשבת על כסא ראש הישיבה בסורא בנו אז ישיבה בסורא, וכתב רסע"ג לכל המקומות שיבואו לעזרת בנין הישיבה, ה"י גביר אחד במצרים אשר גמר בלבו לעשות ארון קדש בישיבה על חשבונו והתנדב ע"ז סכום גדול כשבא לסורא שמע כי כבר הקדימו אחד ונדב ארון קדש ונצטער מאד ע"ז שלא יהיה לו חלק בהדבר המקודש ביותר בישיבה, וכשבא והשיח צערו לפני רס"ג אמר לו דע בני כי אצלנו יש תורה שבכתב ותורה שבע"פ התורה שבכתב מקומה בארון הקדש. אבל התורה שבע"פ היא נמסרה בע"פ מדור לדור ובמקום שכן ישיבה עומד ולומד שם הוא ארון הקדש, הספסל ארון קודש, השטענדר ארון קודש. וא"כ כמה שמחה יש כשהס"ת שלם, ע"י שלמדנו את כל הש"ס, תורה שבע"פ.

שמחה כבנין בית המקדש

עוד נקודה של שמחה יש, הנה מקור השמחה לסיום למדו חז"ל משמחת שלמה בגמר בנין בית המקדש. וע"י חוות יאיר (ס"ע) דלמד דאפשר לשמוח כמה ימים בסיום דוגמא דשמחת חנוכת בית המקדש שהיה שבעה ימים.

והנה איך לומדים מגמר ביהמ"ק שהוא לבנות בית לה', לסיום שאדם מסיים איזה מסכת, אלא הביאור שגם סיום של אדם זה בנין ביהמ"ק, האדם כס"ת כמקום לשכינה כתר תורה, זהו חנוכת בית המקדש.

ועוד כותב בספר החיים (ס' זכויות ח"א פ"כ) "ודעתך עלך" קאי להקב"ה, שהקב"ה דעתו על המסיים, וביאר שהש"ס נקרא גמרא שהוא ר"ת גבריאל מיכאל רפאל אוריאל, ולכן אומרים דעתך עלך שבשעת הסיום על ראשי שכינת קל.

שמחה שלומד עם בורא עולם

ועוד שמחה גדולה יש ביום זה בכל העולמות ולא רק במעון, והתעוררתי לזה מהגאון הגדול רמ"צ ברגמן שליט"א שדיבר בסיום הקודם ברחובת של עיר, דהנה איתא בתנא דבי אליהו שהקב"ה מלמד תורה לעמו ישראל. שאדם לומד תורה שכינה לומדת ביחד

אבל העבודה שלנו שלא רק נלמד ש"ס אלא שנדע ש"ס. ביקשתי ממרן הגר"ח ק שליט"א ברכה לסיום ובירך, שנזכור את השם ושנוכה לסיום הבא בבריאות ושמחה.

שכרן של גשיות המסיימים

ובגמ' בברכות (ז, א) איתא "נשים כמאי זכיין באקרוי בנייהו לבי כנישתא ובאתנוי גברייהו בי רבנן ונטרין לגברייהו עד דאתו מבי רבנן". זכות הנשים ע"י תורה שמסייעות לבעליהם ולבניהם. שואל היערות דבש הרי יש כ"כ הרבה מצוות לנשים, כיבוד אב ואהבת ה' וא"כ מדוע רק בזה זוכים.

ועונה לאדם מגיע עוה"ב מהרבה סיבות, אבל כרטיס כניסה לגן עדן זה רק ע"י תורה שטל אורות טלך, רק בזה זוכים לתחתית המתים ועוה"ב, וכמה עוה"ב תקבל זה כבר בלי סוף ע"י המצוות שעשתה.

באוה"ח בפר' בחוקתי במ"ב פירושים עה"פ אם בחוקתי תלכו פירש באחד מהם ע"פ הוזה"ק שאדם שבא לעוה"ב יש לו חושך, והדרך לזכות שיהיה אור שיאיר את הדרך זהו אור התורה, בחוקתי תלכו, בעוה"ב רק ע"י נר מצוה ותורה אור.

הפרוש הצדיק רבי שלמה בלך בחורף היה הולך כמה חדשים ללמוד תורה באשישוק, והביא פעם את אשתו לח"ח. אמר לה הח"ח כשנפטר צדיק יוצאים רכבות מלאכים לקבל את פניו כך מבואר בחז"ל. והוסיף החפץ חיים שכאשר אשתו תגיע לשמים יהיה לה אותו קבלת פנים שיהיה לבעלה, רכבות רכבות מלאכים יקבלו את פניה, וכן ר"ע אומר שלי שלך הוא.

באירוסין שלי השתתפו ראשי ישיבת חברון ועוד ת"ח ודרשו במעלת התורה. ואח"כ דיבר הרב יוסף אברהם וולף זצ"ל ואמר לת"ח, את המתיקות של אהבת התורה לכם כל כך קל, אתם יושבים ליד הגמרא עם הרעק"א הקצוה"ח עם הרמב"ם והטור הרי אתם כולכם, כך הרגיש בפשטות ג"ע עלי אדמות. אבל תפקידי להנחיל לבנות ישראל את העריכות והמתיקות של תורת ישראל, בלי ללמוד גמ' בלי ללמוד קצות, זהו פרשה ועבודה עצומה. כך ראה את היעוד העיקרי כך חשב וכך חי להנחיל אושר בחיי תורה ומצוות.

שלום רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשול, שואל הלב אליהו אמאי לא כתיב לומדי תורתך אלא אוהבי, וגם מה הכונה אין למו מכשול, למה אין להם מכשול.

והסביר שהכונה אוהבי תורתך לנשים שתפקידם לאהוב את התורה, ולא ללמוד אותה, וזה הסיום אין למו מכשול שלהם אין ביטול תורה כלל, כי הם שלחו את הבעל ללמוד את כל הסדר, וגם אם הוא ביטל כמה רגעים הם זוכים לשלום רב שלימות רבה, אין למו מכשול.

ביקשתי ממרן הגר"ח ק שליט"א ברכה לנשים של משתתפי השיעור ובירך שיהיה להם נחת מהילדים וכן שיהיה להם פרנסה בשפע, ברכת התורה לדורות ישרים מבורך ולעושר וכבוד.

ידעתי את המסירות נפש של הנשים שהבעל הולך לשיעור לא להולכים לחתונה ביחד, יש כאלו שהולכים לשיעור מיד אחרי העבודה מבהיל בקושי שלום הוא מספיק להגיד, אבל שלום רב לאוהבי תורתך.

אברך אחד ממשותתפי השיעור סיפר לי שלפני כמה שבועות אכל אצל בתו, והגיע זמן השיעור כליל שבת והוא מיד רץ לשיעור, ואשתו הלכה אח"כ לביתם לבד. והרגיש שכל פסיעה שהיא עשתה שהלכה לבדה לביתה בלי בעלה, על כל פסיעה ופסיעה תקבל שכר גדול, וכמו שיודעים במעשה של אשת הגר"א שעל כל תנועה מקבלים שכר.

ישלם ה' על פעולכם הרב בפרנסה טובה ונחת מהילדים.

איתו. וז"ל המדרש (תדא"ר פי"ח מובא בילקוט איכה רמז תתרל"ד) כל היושב ושונה הקדוש ברוך הוא שונה כנגדו. [נע"י בב"ח או"ח ס' רצ"ד ח"ל "וברוך אתה ה' נותן התורה דבכל עת ובכל שעה מלמד אותנו דעה ובינה והשכל בחכמת התורה והשכינה יושבת כנגדו ומחכמת ומלמדת אותו חכמת התורה כדאיתא בתנא דבי אליהו (רבה פי"ח)]. וכן ברש"י בפר' ואחתנן (ו, ז) כתב "ושונתם לבניך - אלו התלמידים. מצינו בכל מקום שהתלמידים קרוים בנים, שנאמר (דברים יד, א) בנים אתם לה' אלקיכם". והיינו שאנו בנים של מקום כיון שאנו תלמידים שלו.

אמר לי אברך אחד שהוא מלמד לרבים, ושואלים אותו שאלות, ומרגיש שעונה לא לפי כוחו בחידושים נפלאים, והפשט שזה לא הוא עונה, אלא החברותא שלו עונה, כביכול הקב"ה עונה ולימדו תורה.

וא"כ בסיום לא רק אנו מסיימים, גם הבורא עולם מסיים איתנו. וא"כ מבואר גודל השמחה שהקב"ה שמח איתנו והרי לית אתר פנוי מיניה, הוא מקומו של עולם, א"כ השמחה היא בכל העולמות כולם, וא"כ נתבונן עכשיו כמה שמחה יש בעולם הקב"ה סיים איתנו את הש"ס.

ובביאור הרמ"א על הסיום שמזכירים את בני רב פפא, ביאר שרב פפא זה ר"ת פה אל פה אדבר בו. והיינו כמשנ"ב בסיום הקב"ה מדבר איתנו פה אל פה, לומד איתנו, ומסיים איתנו, וא"כ כמה גדולה היא שמחת הסיום, שמחה בכל העולמות ואף שבגמ' ע"ז (ג, ב) איתא שאין שחוק להקב"ה מאז שנחרב הבית, אבל בסיום השמחה גדולה, יש בית לה', מהו בית ה' המסיים מסכת עם הקב"ה.

וע"ע בדרשות הרמ"א ששמות בני ר"פ הכונה כנגד עשרה מאמרות שנברא עולם, ומכוין כל שם כנגד מאמר אחר. וכן כל שם כנגד דיברה מעשרת הדברות. סיום זה קיום העולם, סיום זה מתן תורה, שהשמחה בו כשמחה שנבראו בו שמים וארץ, כשמחת בנין ביהמ"ק.

שכר העוסקים בסיום

מובא מהרמ"א וכן האריך בהגהות רבי יוסף זכריה שטרן שזכה ר"פ לעשרה בנים שר' פפא התעסק בצרכי הסיום זוכה עבור זה לבנים טובים. וכן בנוסח הסיום והערב נא, ואז ונהיה אנחנו וצאצאינו, ברכה לבנים טובים זוכה ר"פ. ומובא בחיד"א שכל אמורא ששמו נזכר בגמ' ראוי להחיות מתים, זהו כוחו של מי שמסייע לסיום, לזכות לכאלו בנים. עוד הוסיף בהגהות רבי יוסף זכריה שטרן שעשרה בניו של רב פפא נהרגו על קידוש ה' ואנו עושים בסיום א-ל מלא רחמים עליהם. והזינין שסיום זה כמו יוה"כ ושמחת תורה ורגלים שאומרים א-ל מלא רחמים, להזכיר את המתים.

וא"כ מה רב הזכיה של המסיים וכן של העוסקים והשמחים עם המסיים, שהרי מראה מטרות העולם והבריאה, ושמחת הקב"ה בעולם, וכפי שהביא רבי יוסף זכריה שטרן שאביי שהיה עני וחולה, אפ"ה עסק בצרכי הסיום.

נגיל ונשמח בשמחת התורה כי היא לנו עז ואורה.

אנו מסיימים בשבת זמן המסוגל כמו שכתב הש"ך לחפש זמן המסוגל. וכבר הארכנו ששבת ות"ת הם שתי המצוות היחידות שאסורות לגוי לקיימם. וביארנו כיון שהם מצות של אב לבן וע"כ לגוי אין חלק בזה. וכן בביהמ"ק הנהגה היא של אב לבנו, וכמש"כ שמחת סיום זה כבנין בית המקדש, א"כ יש כאן את ג' המעלות שנקראים בנים.

והנה אנו סמוכים לעשרה בטבת, והחת"ס מביא מס' דן ידן שבכל שנה הקב"ה דן בעשרה בטבת אם יבנה בית המקדש באותה שנה, וה' יעזור שנוכה שבזכות הסיימים, שהם כבנין בית המקדש, ושמחה עצומה לה', שיבנה ביהמ"ק במהרה בימינו אמן.

הספד הגאון רבי בן ציון הכהן קוק שליט"א

בהלווית חמיו צדיק יסוד עולם עמוד העבודה והיראה

הגאון הצדיק רבי יצחק גרודזינסקי זצוק"ל

ראש כולל "תורת אברהם"

נפלה עטרת ראשינו, אוי נא לנו כי חטאנו.

רוצים אנחנו לבקש ממך מחילה, ביקשת שיכתבו עליך רק ר' יצחק ז"ל ושלא יספידו אלא יגידו רק דברי חיזוק.

אך דע לך כי לא על דעת עצמינו עשינו אלא הכל על פי הוראת מרן שר התורה שליט"א, שזכית והוא נמצא כאן ומלווה אותך, והרי יודעים אנחנו כמה מבטל אתה את רצונך בפני דעת תורה, כל דבר ששמעת בשמו של שר התורה הגבת מיד 'קודש קדשים'. ולכן בטוחים אנחנו שכן רצונך.

חז"ל אומרים בסוף מסכת כתובות **"בשעת פטירתו של רבי, זקף עשר אצבעותיו כלפי מעלה, ואמר: רבונו של עולם! גלוי וידוע לפניך, שיגעתי בעשר אצבעותי בתורה, ולא נהייתי מהעולם הזה אפילו באצבע קטנה. יהי רצון מלפניך שיהא שלום במנוחתך."**

יגעת למען התורה, בעשר אצבעותיך הקמת את הכולל תורת אברהם, ההולך בדרכו של האבא הקדוש אשר היית דבוק לל ימיו בו ובתורתו כפי שכתב בספרו תורת אברהם ללמוד בעיון לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא. יגעת בעשר אצבעותיך בהחזקת התורה, נסעת לחו"ל נסיעות ארוכות, כל נסיעה נמשכה כמה חודשים.

ולא נהנית מהעולם הזה אפילו באצבע קטנה, פרשת - בין בארץ ובין בחו"ל - מכל הנאות העולם הזה. אין כאן אפשרות פפרט את כל דקדוקי ההלכה שלו. כל נדנדוד של ספק שהתעורר בהלכה, אבא היה תיכף מברר בירור אחר בירור שלא ייכ" של בשער אחד של איסור. וכל הפרישות הכל מתוך שמחה וברוח טובה. הצניע את הכל ועל כל דבר של פרישות היה מתחמק בכל מיני הסברים כדי להסתיר את דרכו.

אבא הכיר טובה לאמא הרבנית שתבלחט"א על מסירותה אליו בכלל ולמען הכולל בפרט, מעודדת את אותו לעשות ככל יכולתו למען הכולל ולמען כבוד אביו הקדוש ומנהלת את הכולל בפועל. וכל אותן נסיעות ארוכות נשארה לבדה בבית עם כל הילדים הרכים שהגדול שבהם עדיין אינו בר מצוה.

כמה חזרת על "ונשמח בדברי תורתך", על השמחה שיש בלימוד התורה והוספת את דברי האר"י הקדוש שהעיד על עצמו שזכה לכל דרגתו והשגותיו לא מכוח סיגופיו ולא מכוח תעניותיו אלא שהיה שמח בעסק התורה ובקיום המצוות יותר מכל דבר. שינת לכל בני הישיבות הרבים שביקשו לשמוע ממך דברי חיזוק במיוחד בני חו"ל ששתו בצמא את דבריך 'כמה עלינו להיות מאושרים שאנו בני תורה, תראו איך העולם נראה ואילו אנחנו כמה אנחנו המאושרים'.

לפני כמה שנים היה מאושפז במצב קשה מאד במעייני הישועה עד שנאלצו להרדימו ולהנשימו. לפני שהורדם ביקשת איתנו וחזרת וביקשת עשרות פעמים 'להתפלל תמיד ולבקש מה' "נשיח בחוקיך ונשמח בדברי תורתך ובמצוותיך לעור" לם ועד" ולחשוב שנזכה לך אנחנו וכל משפחתנו.

ייקשת שלא יספידוך אלא רק יאמרו דברי חיזוק, דברים שיביאו תועלת. ובאמת לא שייך להספידך, הרי עמלת לה' תתיר את עצמך. אך נחזור על דברי חיזוק ששמענו ממך. בשעה שרקדו כל הנכדים בשמחת השבע ברכות פנה המחור תן אליך ואמר: זו הנקמה שלך בנאצים! על אתר סבא מגיב: נקמה?! אני נקמה בנאצים?! בהיטלר?! מה יש לי איתם? הם עשו לי משהו?! הרי הכל זה הקב"ה, אני מאמין באמונה שלמה שהבורא יתברך שמו הוא בורא ומנהיג לכל הברואים, והוא לבדו עשה עושה ויעשה לכל המעשים". והיה מוסיף וחוזר תמיד על דברי החינוך באיסור נקמה כי אין מי שיכול לעשות לי כלום אלא הכל גזירת הבורא יתברך. זו ההשקפה הנכונה אף שאין איסור נקימה כלפי גוי, אך האמת שאין מה לנקום בו.

ומכאן הלב הטהור של אבא בלי שום קפידא ושום כעס. כי האמנת שאף אחד לא יכול לעשות כלום אלא הכל רק הבורא יתברך.

"הנאהבים והנעימים בחייהם ובמותם לא נפרדו" אין זה במקרה שאבא וידידו ורעו ראש הכולל הגאון רבי אריה זצ"ל

הסתלקו בפרק אחד, איפה נמצא בעולם שני ראשי כולל במשך חמישים שנה שמעולם לא היתה ביניהם שום מתיחות, אלא זה אומר לזה אמור אתה שאתה גדול ממני, וזה אומר לזה קודם נשמע דעתך שאתה גדול ממני.

אבא העיד על עצמו 'אני תמיד מתחזק מדברי הגר"א' עד הנה עזרונו רחמיך ולא עזבונו חסדיך" כיון שהכל הוא רחמיך וחסדיך לכן אני בטוח "ואל תטשנו ה"א לנצח".

האריך בתפילה ובברכת המזון כי היה קשה לו להיפרד מתיבות התפילה והברכות. בשמונה עשרה לא שמענו את אבא, הוא התפלל בלחש אך לא חדלת מלדבר בהתפעלות על 'הק-ל ישועתינו ועזרתינו סלה'. כשאמרת בברכת המזון הוא הטיב הוא מטיב הוא ייטיב לנו היה קשה לך להיפרד מתיבות אלו וחזרת עליהן כמה וכמה פעמים, וכן על חיים חן וחסד שחוננתנו חזרת כמה פעמים ולא יכולת להיפרד מהם.

שאלתי אותך מה כיוונת בברכת 'מתיר אסורים' כשהיית בין גדרות התיל? צחקת ואמרת לי בפשטות: 'הידיים זזו, הרגלים זזו, הקב"ה מתיר אותם שיזוזו, על כך ודאי שצריך להודות לקב"ה'.

בכל שמחה משפחתית הבאת את דברי רבינו יונה על "מעלת זכרון חסדיו יתברך וההתבונן בהם" והודית ושיבחת לה' על שהציל אותך מהרוצחים, והביא אותך לארץ הקודש וזיכהו לבנות בית עם אמא תחי' שהיא מבית שהעמידו תורה בישראל. ולא חדלת מלהודות.

סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם
אומרים חז"ל על כך במדרש

ששעה שאדם נפטר מן העולם הקב"ה אומר למלאכי השרת צאו וראו מה הבריות אומרות עליו כשר היה יר"ש היה פלו' ני זה מיד מטתו פורחת באויר"

כולם אומרים עליך "כשר היה ירא שמים היה". דודינו מו"ר המשגיח הרב וולבה זצ"ל אמר לי עליך: הוא צדיק בבין אדם לחבירו בדיוק כמו שהוא צדיק בבין אדם למקום. זהו ירא שמים זהו אדם כשר.

לפני שבועות אחדים בשעת לילה מאוחרת התקשר לביתנו. שעה היתה מאוחרת מאד עמדתי לפני ברכת המפיל והוא פונה אליי בחרדה 'בוודאי שמעת על פירצות השבת הנוראות, ראשי ערים מארגנים תחבורה ציבורית בחינם בעצם יום השבת, עוד ראש עיריה ועוד ראש עיריה, מה אתה עושה בנידון'. מרוב פחד מהחילולי שבת לא שם לב לשעה המאוחרת. אמרתי לו החלטנו בקהילתנו הקדושה ללמוד בציבור את הלכות שבת הבלתי ידועות, הלכות הדיבור בשבת שכן שבת שטרי הדיוטות, ונחה דעתו, אך למחרת שוב היה חרד ודואג מה יהיה עם החילוני שבת בארץ ישראל.

וכפי שנהג רבי ישראל בעת שהתגלו בליטא הפרצות הראשונות בשמירת השבת כינס את תלמידיו המובהקים לאסיפה דחופה והתחיל להוכיח אותם: לו היינו אנו זהירים במדריגות שלנו לא היו ההמונים מרחיקים כה לכת עד לידי חילול שבת. לכן כל חיזוק שלנו בשמירת השבת משפיע על הכלל כולו להתחזק בשמירת שבת. אני בוש לדבר על הזהירות המופלגת שלך ב"ודבר דבר" עד שהצטער על כל דבר בטל שנשמע בסביבתך בשבת.

השכן שלך ידיד נפשך מרן ראש הישיבה הרב שטינמן זצוק"ל התענג משירת 'חסדי ה' כי לא תמנו' בליל שבת שהיתה נשמעת פורצת מסעודת השבת. גם מורי ורבי מרן הרב אלישיב זצ"ל שבת פעם אחת בבני ברק אצל חתנו הגאון הרב ישראלזון ומאד התפעל מהזמירות שבת שנשמעו מהבית הגדול.

אם המדרש אומר "מי הקדימיני ואשלם - זה הנותן שכר סופרים ומשנים אמר הקב"ה עלי לשלם גמולו ושכרו וליתן לו בן זכר" היה ברור לך שכך הוא ורבים שבאו להתברך אצלך שלא נפקדו בזרע של קיימא הצעת להם להחזיק אברך דחוק. רבים רבים נושעו באמונה זו. נפלא הדבר שאתמול בשעת יציאת נשמה דפקו בביתנו בירושלים להביא את התמיכה החודשית דרך אבא להחזקת אברך ממשפחה שלימדת אותם סגולה זו.

מבקשים אנחנו ממך מחילה. הרי נהגת איתנו שווה בשווה כל כך בשפלות. כשאמרו עליך ראש הכולל הגבת מיד: לא ראש אלא זנב הכולל. בוודאי לא נזהרנו כראוי בכבודך הרם. סלח לנו ואף אנו אומרים מחול לך שרוי לך בעולם הזה ובעולם הבא.

לך בשלום ותנוח בשלום ותעמוד לגורלך לקץ הימין ומחה ה"א דמעה מעל כל פנים ונאמר אמן.

מסביב לשולחן

עורך - הרב שלמה רוזנשטיין

עלון שבועי לבני הישיבות סביב נושא ספרה פרשה בעיון בהלכה באגדה ובמסור

משולחן גבוה

הרב מאיר שולביץ

עיקרי הענין

המקור בפרשה: אביך צוה לפני מותו (נ טז), מכאן שמצוה לקיים דברי המת (אברבנאל פמ"ט).

מדין ראש הישיבה הגר"ג אדלשטיין שליט"א

בגדר מצוה לקיים דברי המת

גיטין י"ד א, רד"ה "דמית נותן, לאחר שמסרן לשליח מת ועדיין מקבל חי, הלכך משעת מיתת הנותן זכה המקבל משום דמצוה לקיים דברי המת ואפילו היה בריא", ומבואר בדברי רש"י, [וכן משמע בסוגיא הכא] דמצוה לקיים דברי המת, לא הוי ענינא של מצוה בעלמא, אלא הוי ענינא של הקנאה. וצ"ב לדעת הסוברים דמצוה לקיים דברי המת הוי מצוה בעלמא (וכמבואר בר"ן בגיטין דף י"ג, שביטומים קטנים אין מצוה לקיים דברי המת, כיון שלא בני מצוה ניהו. וכמ"כ מצינו ברמ"א (רנב ב), שאם קדמו היורשין ומכרו מה שעשו עשו, ומשמע שמצוה לקיים דברי המת אינה פועלת זכייה אלא הוי מצוה בעלמא, והארכנו בזה בשיעורי גיטין י"ג ע"א). והנראה לומר בדעתם, דגם לדעתם דלא הוי הקנאה אלא מצוה, מ"מ לא הוי מצוה לשמים אלא הוי מצוה לחבירו, והיינו דאית ליה זכות ממונית לתבוע ממנו שיקיים הך מצוה, ולהכי כיון דאית ליה זכות ממונית בדבר, שפיר שייכא ביה ירושה. [ואמנם בדעת רש"י אין נראה דנקט כן, דפשטות לשונו משמע דהוי זכייה גמורה].

ומצינו כמ"כ גבי חזרת ריבית, דהנה יש איסור על המלוה ליקח הריבית, ואם עבר ולקח, יש עליו חיוב חזרת ריבית, והנה מצינו דאיכא גזה"כ דירושין פטורים מהך חיוב, ולכא' הא הוי ממנו דהלוה, ובכלל לא ידשו זאת, וא"י בזה בראשונים דנאמר בהך גזה"כ דמלוה שלקח ריבית, דאית ליה זכייה בריבית, ולהכי שפיר שייכא ביה ירושה, ולפי"ז מתבאר דענינא דחזרת ריבית לא הוי מצד דהוי ממנו דהלוה, אלא הוי ענינא דמצוה, והך מצוה איכא רק עליו ולא על יורשיו.

[וגם היכא דהריבית נאבדה מן העולם, דחייב לשלם לו ממון אחר, אין הפשט דהוי חוב ממון ממש, אלא הוי רק ענינא דמצוה, ולהכי לא נשתעבדו נכסיו, ולהכי אי אפשר לאחר מיתתו למיגבי מנכסיו].

ואמנם אף דהוי רק מצוה, מ"מ מצינו בזה בשו"ע דאם הלוח תובע אותו, דשפיר מצי לחייבו בשבועת היסט, או בשבועה דאורייתא ע"י עד אחד, ואף דבנשבע לחבירו שיתן לו מתנה, דבר פשוט דלא מצי חבירו לתבועו ולהשביעו, דלא הוי בעל דבר כלל. ומבואר בזה בגדר הך מצוה דחזרת ריבית דלא הוי מצוה לשמים כמו שבועה, אלא הוי מצוה לחבירו, והיינו דאית ליה לחבירו זכות ממונית לתבועו לקיים המצוה, ולהכי שפיר הוי בעל דבר להשביעו.

ועוד מצינו בזה בכל בו, דאם מת הלוח דשפיר עובר חיובו דהמלוה לירושיו הלוח, והנה בדגול מרבבה (יו"ד קס) א"י דהוא לא כפשוטו אלא הוי רק מצד מדת חסידות, ואמנם להנ"ל שפיר י"ל דהוי כפשוטו, והיינו דהא כיון דאית ליה ללוח זכות ממונית בדבר, דשפיר שייכא ביה ירושה, וכמו דמצינו דמצי להשביעו. (שיעורי רבי גרשון גיטין)

[א] מקור העניין בפרשה. (נ טז) וַיֹּצֵא אֶל יוֹסֵף לֵאמֹר אֲבִיךָ צֹוֶה לִפְנֵי מוֹתוֹ לֵאמֹר: וכתב כאן האברבנאל "ולפי שהם פחדו מהיות שנאה בלבו עליהם לכן צוו לאחד מן האוהבים שיאמר אביך צוה לפני מותו ר"ל הלא ידעת שמצוה לקיים דברי המת והנה אביך צוה לפני מותו כה תאמרו ליוסף אנא שא נא פשע אחיך וחטאתם כי בלי ספק רעה גמלוך ולכן אחלה שתשא חטאתם". וכ"כ באלשיך כאן בזה"ל (טז) על כן ויצו את זולתם לאמר ליוסף אביך צוה. לומר הנה לשתי סיבות ראוי תעשה זאת. א. למה שהוא אביך. ב. שלא בלבד היתה אמירה כי אם צוה מחמת מיתה ומצוה לקיים דברי המת וזהו אומרו צוה. ושמא תאמר, אם כך היה, למה בחיינו לא אמרתם כי אם עתה אחרי מותו. על כן אמרו לאמר כלומר הנה הוא צוה כדי שלפני מותו לאמר אותו לך, אך לא נדדמן לנו לעשותו, וזהו אומרו צוה לפני מותו לאמר.

[ב] האם כדאי לכתוב צוואה בכל מקרה. כתב הגר"י בלויא זצ"ל בספרו פתחי חושן חלק ט (ירושא ואישות, כללי עריכת צוואה), והנה מי שיש לו בנים ת"ח ויר"ש והולכים בדרך התורה, והוא סמוך ובטוח שלא יריבו ביניהם בעניני הירושה, וגם אין חשש מצד דינא דמלכותא, נראה שמעיקר הדין מוטב שלא לערוך צוואה, ויניח הירושה לבניו או ליורשיו שיעשו עפ"י דין תורה בדרך של כבוד ואחווה ושלום, ואף אם רוצה להיטיב עם אחד מהבנים או לבנותיו, אם יודע שישמעו לקולו, מוטב שיעשה כן דרך בקשה לבניו שיעשו כך וכך, ויסביר להם הנימוקים לבקשתו, בכדי שיעשו רצונו בדרך של כבוד ויקיימו בזה גם מצות כיבוד אב, וזה עדיף מלעשות דרך צוואה. -אמנם לענין חלוקת העזבון, יש לפעמים שמן הראוי לעשות צוואה, ובפרט כשרוצה לשנות, אפילו במקצת, מסדר הירושה, ובפרט במקום שיש חשש שבלי צוואה יתעוררו בעיות מצד דינא דמלכותא, כגון בנכסיו דלא ניידים הרשומים בטאבו, ובלי צוואה באופן המועיל יחלקו הירושה עפ"י דיניהם, ויצטרכו לבא בדו"ד לבקש חתימות, ואז עלולים יותר לבא לידי מריבות, ועכ"פ אי נעימות (ובקונטרס מדור לדור כתב שאם יש חשש שנכסיו יתחלקו עפ"י ערכאות, מוטב שיכתוב צוואה המועילה עפ"י דין תורה באופן שיועיל גם עפ"י ערכאות, שאם לא כן יכשלו הזוכים בערכאות בעון גזל).

[ג] חומר חלוקת הירושה לפי ערכאות. הנה כפי שנתבאר שבכל מקום שיש אפי" ספק קל, שאם לא יכתוב צוואה יתחלק ספרי הקודש וכלי כסף של מצוה כמו גביעים

[ה] ירושת הבת וירושא אשתו. אם רוצה האדם שכן או בת זוגו ירשו את כל נכסיו או חלקם, או שגם הבנות יטלו חלק בירושה יש דרך לעשות כן גם ע"פ חוקי התורה. על פי הרוב הדבר גם מומלץ, כדי למנוע מראש מחלוקות ואיבה. ובלבד שיערוך צוואה הלכתית כשרה. וזאת מלבד הצוואה האזרחית שיערוך קודם כתיבת צוואה זו. ואז יכול הוא להיות בטוח כי גם לאחר אריכות ימיו ושנותיו יתחלקו הנכסים כרצונו גם ע"פ חוקי התורה. לא יהיו מחלוקות וגם לא יהיה גזל. ובלבד שיקפיד מאד שלא יהיו שינויים בתכלית הצוואות. בכל מקרה ראוי מאד להנחיל לבנים לבדם חלק מסוים ומכובד, כמו ספרי הקודש וכלי כסף של מצוה כמו גביעים

הגאון רבי שמואל אליעזר שטרן שליט"א
ראש ישיבת מחזה אברהם - חוג חתם סופר

בדין צוואה שנעשתה בערכאות

הנה האריכו בספרי האחרונים בדין צוואה שנעשתה בערכאות מבלי קבלת קנין שתחול לאחר מיתה, דבכה"ג פשוט וברור דליכא דינא דמתנת שכיב מרע, וכן לא הוי כמתנה מחיים, ועיקר הספק בזה הוא האם יש בזה עכ"פ משום מצוה לקיים דברי המת, ובפשטות נראה דבדאי אין מקום לומר בכה"ג מצוה לקיים דברי המת, כיון דאנן נקטינן כדעת רבינו תם (שהובא בתוס' גיטין י"ג א), דלא נאמר דינא דמצוה לקיים דברי המת, אלא כשהושלש מתחילה לשם כך ביד שלישי, וכיון שבהני צוואות דילן ליכא השלשה מחיים, א"כ מהיכי תיתי נימא דיש בזה משום מצוה לקיים דברי המת.

אמנם ידועה היא המצאתו המחודשת של בעל האחיעזר בספרו ח"ג סי' ל"ג, שהעלה דכיון דהצוואה יש לה חוקף מבחינה משפטית וחוקית, ממילא נחשב המקבל כעין מוחזק באותן נכסים, ושפיר אפשר לדון כהושלשו בידו הני נכסי, עיין היטב בדבריו שם. וכעין זה הביא המהרש"ם במשפט שלום משרות תשורת שי, עיין היטב בדבריו שם.

וראיתי בשו"ת נצח ישראל סי' כ' שכתב לפקפק בדברי האחיעזר משום דאין ההשלשה הזאת באה רק לאחר מיתתו, ואנן בעינן שתהא ההשלשה מחיים, עכ"ד. ובאמת אי משום הא היה מקום לדון, דמצינן למימר דכיון דכבר נעשה מחיים המעשה שמחמתו יבוא ממילא כוח ההשלשה לבתר המיתה, חשיב כהושלש מחיים.

והנה מתחילה חשבתי, דבאמת הרי מבואר בריטב"א בשם הרא"ה וכן בר"ן ובמאירי דלא אמרינן להאי דינא דמצוה לקיים דברי המת, אלא היכא שאמר המצוה כן ליורשים עצמם והסכימו בפירוש או בשתיקה דהוי כהודאה, אבל היכא דאמר לאחרים ולא ליורשים, או שאמר לעדים שיתנו לפלוני ליכא משום מצוה לקיים דברי המת, עיין היטב בדבריהם. וכיון שכן מצינן למימר לכאורה דהוא הדין נמי בנידון דילן, כיון דלא אמר כן להדיא ליורשים אלא שכתב כן בצוואתו, חשיב כאומר לעדים או לעו"ד או לרב שהוא ידאג לקיים את צוואתו האחרונה, ובכה"ג ליכא משום מצוה לקיים דברי המת.

אולם נראה, דלדעת רבינו תם והעומדים בשיטתו דאית להו דבעינן הושלש, באמת לא בעינן כלל שתהא האמירה ליורשים, וסגי במה שהיה מעיקרא השלשה לשם כך, וכמשי"ת להלן בטעם הדבר. ובאמת כך נראה באמת מריהטת לשון הריטב"א, דמתחילה מייתי לדברי רבינו תם, וקדחי להו, ואחר כך מסיק דהאמת הוא כדברי הרא"ה דסגי באמירה גרידא, אלא דבעינן לכך תלתא תנאי, עי"ש.

וטעם הדבר דלדעת ר"ת אי"צ אמירה ליורשים, דהנה בסברת פלוגתת רבינו תם והחולקים עליו נראה, דלדעת החולקים עיקר סיבת המצוה היא מחמת אמירתו של המצווה, ולכן בעינן את התנאים לאמירתו, אבל לדעת רבינו תם עיקר הסיבה שמצוה לקיים דברי המת נובעת מחמת ההשלשה, ולכן תו לא איכפת לן מידי בצורת האמירה, דבכל גווני שגילה בדעתו ליתן לפלוני, כיון שהיתה השלשה על דעת כן שפיר דמי.

ואמנם מבואר להדיא בדברי הש"ך והסמ"ע סי' רנ"ב, דנהי דאנן קיימא לן כדעת רבינו תם דבעינן דוקא השלשה, מ"מ פסיקא להו להני רבנותא דהוא הדין אם אמר להדיא ליורשים, והסכימו או ששמעו ושתקו נמי חייל עלייהו מצוה לקיים דברי המת, אפילו בלא השלשה. וחזינו מדבריהם דנקטי בפשיטות דבאמת בדינא דמצוה לקיים דברי המת איכא תרתי גווני, חדא דחייל מכח ההשלשה גרידא, וחדא דחייל מכח האמירה, והיכא דחייל מחמת האמירה, בעינן באמת דוקא אמירה בפניהם, וכנ"ל.

והנה לקושטא דמילתא אשכחן בשו"ת רעק"א סי' ק"ג והו"ד בפ"ת שם סק"ג, דאיהו קמתמה טובא על דברי הסמ"ע והש"ך בהא מילתא, דמסתימת דברי הריטב"א דמינה מייתי להאי דינא, מוכח לכאורה דאליבא דרבינו תם באמת לא קיימא לן כלל כדעת הרמ"ה, ולדידיה באמת בעינן דוקא השלשה וכלא השלשה לא מהני כלל.

עכ"פ לענינינו, כיון דבצוואות דילן ליכא השלשה, וליכא נמי אמירה ליורשים עצמם ממילא ליתא בהו לדינא דמצוה לקיים דברי המת, לא מצד מעשה ההשלשה ולא מצד חוקף האמירה, ודו"ק היטב.

והנה בשו"ת הריב"ש סי' ר"ז כתב דאף להרמב"ן דאית ליה דלא בעינן השלשה היינו דוקא בשכיב מרע שצויה, אבל בבריא שצויה מודה אף הרמב"ן ז"ל דבעינן דוקא השלשה, וזה חידוש גדול. ומסתימת דברי הרמב"ן ושאר הראשונים דקאי כוותיה, לכאורה לא משמע הכין, וצ"ע בזה. ובאמת דזיל בתר טעמא, דכיון דלדידיה עיקר הטעם הוא דעיקר המצוה נובעת מכח האמירה, וא"כ מאי איכפת לן בהשלשה, ועדיין צ"ע. ועיין היטב בשו"ת רעק"א הנ"ל דדוקא כשכותב כן לבנו, אבל אם השאיר לו מכתב סגור שיפתחנו לאחר מיתה לא, וצ"ע בזה. (שביבי אש עה"ת ח"א, עי"ש הרחבה נוספת)

וחנוכיה. כדי לקיים לפחות בזה דין "ירושא דאורייתא". [ירושא כרצון התורה] כי בהנחלת הנכסים כדין התורה יש תועלת לנשמה בעולם העליון. כי בניו שהניח בעולם הזה, ממשיכים את עבודת ה' במקומו. והם חוליה נוספת בשרשרת הדורות הארוכה. [עי' שו"ע ורמ"א חו"מ סי' רנ"ב ס"א וסי' רפ"ב ס"א ובאגודת אזוב בהקדמה לאלון בכות] באפשרות המצווה לתת נכסיו או חלקם לפלוני, כאשר אחר מות אותו פלוני, יינתן לאחר מה שנותר מאותה מתנה. וכמו כן יכול לתת גם למוטב שלישי אחר השני כנ"ל. עי' שו"ע חו"מ סי' רמ"ח ס"א וס"ג.

ו[הקנינים שעושים בצוואה]. כאמור לעיל ע"פ חוקי התורה אין די ב"רצון המנוח", וחובה להקנות למוטבים בקנין המבטא גמירות דעת מוחלטת. אולם הואיל ואין האדם רוצה למסור נכסיו בעודו בחיים אלא לאחר אריכות ימיו, ואז הנפטר אינו נמצא עוד בעולם הזה, ואינו יכול להקנות מאומה. מצאנו לכך רבותינו הפוסקים דרכים כשרות ע"פ ההלכה. א. **"קנין מהיום ולאחר מיתה"**. כלומר ה"גוף" [לדוגמא: דירה] ניתן כבר מהיום, ואולם אין לכך כל משמעות מעשית בחיי המוריש, כי ה"פירות" [כלומר זכות הדיור וזכות ההשכרה וכו'] ניתנים רק "לאחר מיתה". וגם ממתנת ה"גוף" יכול המצווה לחזור בו עד שעה אחת קודם מיתה. כך שהוא יכול לנהוג בנכסיו מנהג בעלים לכל דבר כל ימי חייו. ב. ישנם חלקים בעיזבון שלא ניתן להקנותם "מהיום". וזאת מהסיבה הפשוטה ש"היום" אינם עדיין רכוש המצווה. והדוגמא הכי פשוטה נכסים שעדיין לא רכש, והוא עתיד לרכוש במהלך החיים לאחר כתיבת הצוואה, או הלוואות שחייבים לו ואינם ברשותו בפועל. [עי' שו"ע חו"מ סי' ר"א ס"א "דבר שאינו ברשותו של מקנה אינו נקנה. והרי הוא כדבר שלא בא לעולם". ועי' בשו"ע חו"מ סי' ר"ט ס"ד] הדרך הטובה הקיימת שיעשה רצונו גם בחלק זה, הוא **"קנין חכמי ספרד"** (ראה בשו"ע חו"מ סי' ר"ז ס"ט).. כלומר התחייבות כספית של המצווה למוטבים, בסכום כספי גבוה פי כמה מאותו נכס או אותו סכום שהוא מייעד לתת למוטבים, כאשר יש סייג להתחייבות, כי אם נתינת אותו נכס או אותו סכום למוטבים תפקע התחייבות כלא הייתה. ההתחייבות באה למעשה להבטיח את קיום הצוואה המקורית. כך שכל ימי חייו הוא נוהג מנהג בעלים לכל דבר, ורק בבוא היום חייב להתבצע רצונו במלואו. המוריש יכול לחלק את נכסיו כרצונו לפי חלוקת אחוזים או ליחד נכסים או מטלטלים. ועדיף ליחד למנוע מראש כל מחלוקת.

ז[האפשרות לחזור]. כדאי מאד לסייג את הצוואה באפשרות של חזרה ושינוי. ובדאי שלא כדאי לרשום ולתת את הנכסים עוד בחיים. כי מי יודע אם לא יצטרך להם המוריש עוד בחייו. ואז אפשר שיהיה מן הצועקים ואינם נענים.

ח[צוואה בפני עדים]. יש לחתום בשטר הצוואה זה בפני זה המוריש ושני עדים כשרים ע"פ התורה. כלומר: גדולים בשנים, שומרי מצוות, שאינם

עיון הלימוד

הרב מ. קרליבך

קושית הריב"ש בדין מצוה לקיים דברי המת

הריב"ש בס' ר"ז הקשה על עיקר מה שתיקנו חכמים שהבעל יורש את אשתו, וכי מה הועילו חכמים בתקנתם, הלא לעולם תוכל האשה לסבב לבל יירש בעלה את ממונה, שהרי יכולה לצוות ליתן נכסיה לאחר, ומצוה על הבעל לקיים דברי המת, ואף דאיתא בב"ב קלג: דאין לו להאב להעביר נכסיו למי שאינו יורשו, מ"מ האשה אינה מצווה על אעבורי אחסנתא להסב את ירושתה מבעלה לאחר, ועשו"ת מהרש"ם ח"ב סי' רכ"ד. והנראה בזה, דהנה כתב הרמב"ן בגיטין יג. דגר [שמת בלא יורשים] שפקד מה לעשות בממונו אין בזה מצוה לקיים דברי המת, משום דכל המצוה אינו אלא ליורש שזכה בהמון בתורת ירושה, אך נכסי הגר שמת הפקר הם וכל הזוכה בהם כזוכה מן ההפקר, הלא מעתה ניחא מה דאין חיוב על הבעל לשמוע לדברי אשתו שאמרה ליתן הממון לאחר, כיון דמה שהבעל יורש את אשתו לא הוי בגדרי ירושה כלל, וכפי שיבואר.

דהנה בכתובות פג: משמע דירשת הבעל אין לה עיקר מה"ת, וביאר בתוס' בכתובות נו: [ד"ה קסבר] דירשת הבעל אינה מדין קורבה, ובקוב"ש שם פד. [אות ש"ב] ביאר דהוא מדין הפקר ב"ד, וזהו שכתבו בתוס' דירשת הבעל אין לה עיקר מה"ת עכ"ד, וא"כ נמצא דהבעל זוכה בירשת אשתו ככל זוכה בנכסי הגר, וא"כ אין בזה מצוה לקיים דברי המת, כדברי הרמב"ן דבגר ליכא מצוה לקיים דברי המת כמש"נ.

אולם באמת אין דברי הקוב"ש נראין ככוונת התוס', אלא דלכאורה כוונת התוס' היא כמשמעות דברי הר"מ פ"ב אישות ה"ג דירשת הבעל אינה כשאר כל דיני ירושת קרובים אלא היא זכות אישות, והנושא אשה מיד זכה בירושתה, כי כמו שבנישואין זוכה הבעל

'מצווה לקיים דברי המת'

המחבר בשו"ע הלכות מתנת שכיב מרע מביא: 'מצווה לקיים דברי המת אפילו בריא שצווה ומת'. לכאורה נאמרה מצווה לקיים דברים שמצווה אדם טרם מותו. בין אם היה בריא כשצווה, בין אם היה שכיב מרע כשצווה.

בסוגיית הגמרא בגיטין על המשנה אם אמר 'תנו מנה לאיש פלוני ומת יתנו לאחר מיתה' מביאה הגמ' 'רב יהודה הנשיא אמר משום רבי יעקב שאמר משום רבי מאיר מצווה לקיים דברי המת' ומסיימת הגמ' 'קיימא לן מצווה לקיים דברי המת'.

ה'שדה חמד' כותב: 'ובעיקר דין מצווה לקיים דברי המת שהוא מקצוע גדול' ומביא שדנו בזה רבים מהראשונים ומהפוסקים. בשאלות רבות, כמו מה ההבדל בין דין שכיב מרע לבין דין מצווה לקיים דברי המת ועל מי מוטלת המצווה לקיים דברי המת, האם על היורשים או על כל אדם. האם מצווה לקיים זה רק בממונות או גם בדברים אחרים.

בשו"ת תשב"ץ כותב: 'שלא בכל דבר אמרו מצווה לקיים דברי המת, שאין האדם בשעת מיתתו נביא ולא מלך ונשיא שיצווה החיים לקיים דבריו, שאין שלטון ביום המוות. ולא אמרו זה אלא כשציווה שיעשה מממונו כלום, שמצווה לקיים דברו שהרי בממון שלו יכול לצוות וחייבין הכל לקיים דברו, ונכלל בכלל מצוות הנחלות'.

בפרשת ויחי 'ויקברו ימי ישראל למות ויקרא לבנו ליוסף ויאמר לו אם נא מצאתי חן בעיניך שים נא ירך תחת ירכי'. יעקב אבינו משביע את יוסף ומבקש ממנו 'ועשית עימדי חסד ואמת אל נא תקברני במצרים'. הוא מבקש מיוסף 'ושכבתי עם אבותי ונשאאתי ממצרים וקברתני בקבורתם' יוסף מבטיח ליעקב 'אנכי אעשה כדברך' ויעקב לא מסתפק בזה 'ויאמר השבעה לי'.

אחרי שיעקב אבינו מברך את בניו 'איש איש כברכתו' ויצו אותם ויאמר אליהם אני נאסף אל עמי קברו אותי אל אבותי אל המערה' הוא לא מסתפק בציווי ובשבעה של יוסף כמו שכותב הרמב"ן: 'אבל צווה לכולם עתה, שיקברו אותו אל המערה כאשר השביע ליוסף' 'כי פחד אולי לא ייתן פרעה רשות ליוסף לצאת מן הארץ'.

ואכן אחרי פטירתו של יעקב 'ויעשו בניו לו...כאשר ציווה' וישאו אותו בניו ארצה כנען ויקברו אותו במערת שדה המכפלה'. את הפסוק הזה: 'ויעשו בניו לו כאשר ציווה' מביא בשו"ת 'שואל ומשיב' מדרשות מהר"י שועיב שכתב בשם הרמב"ן שמכאן למדו חז"ל דמצווה לקיים דברי המת'.

אף על פי שלכאורה אם הדין הוא שמצווה לקיים דברי המת אז מדוע היה צריך יעקב לבקש מיוסף 'אם נא מצאתי חן בעיניך' ולהשביע את יוסף על כך. אדרבא אולי מכאן ראייה שדין מצווה לקיים דברי המת לא שייך לבקשה של יעקב מפני שהוא נאמר רק על דברים הנוגעים לממונו של המת.

בשו"ת 'שבות יעקב' לומד מהמשך פרשה זו, ממה שאמרו אחי יוסף ליוסף אחרי פטירת יעקב 'ויצו אל יוסף לאמר אביך ציווה לפני מותו' 'כה תאמרו ליוסף אנא שא נא פשע אחיך וחסאתם כי רעה גמולך ועתה שא נא לפשע עבדי אביך' ויוסף אומר להם 'אל תיראו' ומפייס ומנחם אותם 'ואתם חשבתם עלי רעה א' חשבה לטובה' משמע מפרשה זו שמצד 'מצווה לקיים דברי המת' לא הייתה ליוסף חובה למחול ולסלוח לאחים למרות שכך ציווה אביו.

נידון נוסף בדין זה הוא האם לגבי בניו של המת שחייבים בכבוד אביהם יש 'מצווה לקיים דברי המת' מדין כיבוד אב ואם. בתשובות רע"א דן בזה וכותב: 'בגוף הדבר אם ציווה אימו או אביו לעשות דבר אחרי מותו אם צריך לקיים הצוואה מדין כיבוד. דבר זה צריך עיון לדינא'.

מצד אחד הגמ' אומרת: 'מכבדו בחייו ומכבדו במותו' ומאידך אומרת הגמ': 'דאינו מחוייב בכבוד אחיו הגדול אחרי מיתת אביו' והרי כיבוד אחיו הגדול הוא משום כיבוד אביו.

כותב הרע"א לחלק: 'דעניין שהוא כבוד וגדולה בעצמותו כמו לומר אבא מארי, דבזה מגביה כבוד אביו זה שייך גם אחר מיתה. אבל כיבוד לעשות נחת רוח לאביו כענין מאכילו ומשקהו למנוע צערות אביו..בזה יש לומר דלא שייך אחר מיתה דלא איכפת להו בזה'.

במציאותה ומע"י כך זוכה בירושתה, וזהו שכתבו בתוס' דחשיב כאין לו עיקר מה"ת משום שאינו מדין קורבה, ויעוין מה שחקר באבני נזר יו"ד סי' שיי"ב אות פ"ח, ומענה שוב נפלו דבריו מש"נ בישוב קושית הריב"ש, וצ"ע.

וליישב כל זאת נראה להקדים, דהנה נראה דמלבד מה דיש לירוש זכות לירש נכסי מורישו, הרי שהמוריש הוא זה שמוריש נכסיו לירשיו, ודין הירושה בא לו לירשו גם מפאת בעלות המוריש על ממונו, ויסוד הדברים מבואר בדברי ר' יוחנן בן ברוקה בב"ב קל. [וכ"ה בשו"ע חו"מ סי' רפ"א ס"א]. דאם אמר פלוני בני יירשני ולא שאר בני דבריו קיימים, והוא דין מדיני נחלה שרק זה שמוריש לו האב יורש, ויעוין בש"י ר"ש בב"ב קיד. סק"ד.

ויסוד ברור לזה מהא דתנן בב"ב קנ: שהאומר בני זה לא יירש עם אחיו לא אמר כלום לפי שהוא מתנה על מה שכתוב בתורה, הרי דביסודו הוא המוריש והוא הבעלים על ההתנאה כלפי זכות הירושה, וכל מה שאין מועיל תנאי הוא רק משום שאין אדם מתנה על מה שכתוב בתורה, ויעוין בתוס' רע"א פאה פ"ו מ"א מה שהעיר כע"ז לענין שחכה, וע"כ מבואר דבאמת הוא המוריש, ודין ירושה תליא ביה, ויעוין בזכרון שמואל סי' ס"ג סק"א.

אשר למש"נ מדברי הר"מ דדין ירושת הבעל יסודו אחד מזכותי האישות שיש לו לבעל באשתו, נראה דחלוק בזה דין ירושת הבעל ביסודו משאר כל הירושות, והוא דירושה זו אין האשה נחשבת כמורשת את נכסיה לבעלה, כי למש"נ נמצא שכל אשה נשואה אזי משעת הנישואין הרי היא ברשות בעלה לענין ירושתה, באופן דלפי"ז נמצא שהבעל הוא בעלים על זכות ירושתה, וא"כ אין האשה מורשת נכסיה לבעלה אלא הבעל הוא שיוורש את נכסיה ממילא.

הלא מעתה נראה, דהנה בח"י ר"ש גיטין סי' ט"ו ביאר דינא דמצווה לקיים דברי המת, דאין זה מצווה בעלמא, אלא שנתחדש דהמת נחשב בעלים לענין קיום דבריו בממון נחלתו, אשר נראה להוסיף, דכ"ז דוקא אם זכות הירוש הוא מכח מה שהמוריש הוריש נכסיו, [והוא כעין שויר במה שהוריש כדי לקיים ציוויו], אך בירושת הבעל שאין קנין הירושה מכח הנחלת האשה, בזה לא יתכן שתהא האשה נחשבת כבעלים על ממונה, דאדרבה הבעל הוא שקנה את ירושתה כמש"נ, ואין בכחה לשייר כיון דלאו מכחה קא ירית.

אכן כ"ז ניחא רק למ"ד דירושת הבעל דרבנן, כי לדידיה גדר הירושה הוא זכות אישות שיש לו לבעל באשתו וכמש"נ, אכן למ"ד דירושת הבעל דאורייתא, ולדידיה גדר ירושת הבעל הוא ככל ירושת קרובים [כמבואר באבני"מ סי' ע"ז סק"ה], א"כ לדידיה שוב יקשה דכל אשה תוכל לסלק את ירושתה מבעלה וכקושית הריב"ש, [ואף דעיקר קושית הריב"ש היתה רק למ"ד דירושת הבעל דרבנן דמה הועילו חכמים בתקנה זו, וא"כ למ"ד ירושת הבעל דאורייתא לק"מ, ובפרט אם נימא דמצווה לקיים דברי המת אינו אלא מדרבנן, יעוין במהרש"ם שם, הא מיהא לא מצינו שיכולה כל אשה לסלק נכסיה מבעלה באופן זה], וצ"ע.

והנראה בזה, דאף למ"ד דירושת הבעל דאורייתא, אין זה כדן כל ירושת קורבה [כמו שנקט באבני מילואים שם], אלא יסודו דין מחודש של ירושה בנכסי אשתו, ויסוד הדברים מפורש בתוס' בב"ב קנח. [ד"ה וב"ה] דירושת הבעל אינה מחמת לתא דירושת קורבה לכו"ע, ומפורש גם בתוס' בב"ב קיג. [ד"ה מתה] דאין זה מדין קורבה אלא מדין שארות שהמה כגוף אחד, ויעוין בסנהדרין כח: מנין שהאשה כבעלה וכו', [ויעוין בפמ"ג או"ח סי' תקצ"א בא"א סק"ז וז"ל, הפרש יש בין נחלה מאבות לבנים, ובין ירושה ע"י מעשה מאשה לאיש וכדומה, והארכת בזה בפרשת ויצא (פכ"ח פ"ג), והדברים מכוונים].

הלא מעתה הדר דינא ליישב קושית הריב"ש כמש"נ, דכל עיקר דינא דמצווה לקיים דברי המת הוא משום שהמוריש הוא בעלים על ממונו אף לאחר מיתה לענין צוואתו, וא"כ כ"ז נכון רק בכל ירושת נחלות שיסוד זכיתו של הירוש הוא בצירוף מה שהמוריש מוריש נכסיו לירוש, אך דין ירושת הבעל ביסודו אין זה שהאשה מורשת לו לבעל, אלא הוא משום שנחשבים כגוף אחד, וא"כ אין בזה מצווה לקיים דברי המת.

מצוה לקיים דברי המת

אפרים בהלכות זכיה ומתנה סימן כ"ט דנראה מהגמ' בגיטין דמשום מלקד"ה זכה בה מיד, ולא היו רק מצוה בעלמא על היורש או השליש שיתנו לפלוני וכמובא ברש"י דזכה המקבל ומורישו לבניו, ואילו מדברי הר"ן בגיטין ד"ג משמע אחרת, דכתב לגבי קושית הגמ' והא לא משך ולכאורה הרי מלקד"ה, משום דבזה לא נעשה זכיית ממון כמתנת שכיר מרע אלא מצוה גרידא והמשנה מדברת בזכיית ממון, ויוצא להשאלה אם יש על קטנים מצוה או לא תלוי במחלוקת רש"י והר"ן, דלרש"י המקבל כבר זכה ברור שיש חיוב על הקטנים לתת להם דהרי זה כבר שייך למקבל, משא"כ לדעת הר"ן שלא נעשה זכיית ממון למקבל אלא מצוה בעלמא וקטנים לאו בני מיעבד מצוה ניהו. ולכאורה כך משמע מדברי התורת גיטין בדף י"ג ליישב קושיית התוס' על דברי הגמ' והא לא משך והרי קי"ל מלקד"ה, ונראה דמלקד"ה זה רק מצוה בעלמא ובמתניתין משמע יתנו בע"כ של היורשים דכבר קנה פלוני, ומשמע מדברי התו"ג שזה רק מצוה על היורשים לקיים דברי המוריש אבל אין כופין אותן לקיים דבריו זה לא קנין כמו דברי שכת' ככתובין וכמסורין אלא מצוה בעלמא ותלוי ברצון היורשים.

ספק במצוה לקיים דברי המת

יש לדון כשיש ספק להלכה אם אומרים מצוה לקיים דברי המת, ולכאורה הכלל הוא בממון שספיקו להקל, וגם ספיקא דרבנן לקולא, וכתב בשו"ת אגרות משה ח"ב סימן מ"ב דאין ברור כ"כ שיהיה ספיקו לקולא אף שהוא רק דרבנן מדהחמירו בו לדחות עשה דאורייתא דלעולם בהם תעבודו בציוה ליוורשי לשחררה שכופין את היורשים לשחרר (עי' גיטין מ"ט) ונפסק כן בשו"ע יו"ד רס"ז סעיף ע"ז, וא"כ אולי החמירו בו גם בדיון ספק שלא יהיה לקולא דלא כשאר דרבנן, עיי"ש. בשו"ת יד יצחק ח"ג סימן פ"ז כתב בתו"ד דבספק מלקד"ה אומרים סד"א לחומרא היות והוא ספק מצוה וספק מצוה לחומרא, אך בסו"ד כותב ד"ל דתלוי במחלוקת הר"ן והרשב"א נדרים ד"ז והש"ך ביו"ד סימן ת"ט ס"ק י"ד כיון דיש בו גם ענין ממון, ע"י בשו"ת שואל ומשיב מהדו"ת ח"א סימן א' שהביא בשם מהר"י אבן שועב פ' יוחי שהביא בשם הרמב"ן דעשרה דברים נלמדו מצוואת יעקב לבניו ואחד מהם במש"כ

מובא בגמ' גיטין י"ד ע"ב ובכתובות ס"ט ע"ב הכלל "מצוה לקיים דברי המת" (עי' חו"מ סי' רנ"ב ורנ"ו ובאבן העזר סימן נ"ד), ויש לברר מתי נאמר כלל זה האם רק בעניני ממון בנכסיו ובירושתו, או שמא גם בשאר דברים אומרים כן. כתב בס' חסידים סימן תש"כ דלא נאמר כלל זה רק מה שנוגע לממון אבל אם ציוה לנהוג בזיון בגופו אין כלל זה, וכ"כ בשו"ת תשב"ץ ח"ג סי' ק"ל, ובשבות יעקב ח"א סימן קס"ח.

ויש להעיר ממה שנפסק ביו"ד שמ"ד ס"י - מי שצוה שלא יספידוהו שומעין לו (עי' שו"ע חו"מ רנ"ג ס"ל), ויוצא דשכ"מ שצוה שלא להספידו אין סופדין אותו, וכתב הסמ"ע (שם) דיש איסור להספידו משום דמצוה לקיים דברי המת. ובשו"ת אורנין תליתאי סימן כ"ד כתב ליישב דאם ציוה שלא יספידוהו ואין סופדין לו היינו שלא להוציא ממון לשכור לו מספידין דזה ענין ירושה וזה שומעין לו דעל היורשים מוטל לקיים דברי המת, משא"כ אם אין הוצאת ממון לא שייך מצוה לקיים דברי המת ורשאים להספידו, דמצוה לקיים דברי המת קיים רק בעניני ממון ולא בשאר דברים. אולם בתשובות רשד"ם יו"ד סימן ר"ג כתב דאף דבשאר דברים לא אומרים מלקד"ה היינו שאין כופין ע"ז אבל מצוה לקיים איכא ומש"כ מצוה לשמוע לו שלא יספידוהו ודלא כהסמ"ע. כמו"כ אם אדם ציוה את יורשיו לנהוג בזיון בגופו אין מקיימין דבריו ומ"מ אם יש בכך משום כפרה לנפשו רשאים לקיים דבריו וכ"כ בס"ח (שם) בשו"ת אהל משה (צוג) ח"א סימן י"ט כתב דאף דדין זה דהספד הוא לא בגדר מלקד"ה, בכל זאת כיון שההספד הוא לתועלת המת וכמו שכתב המעבר יב, ובס' מנחת אהרן מאמר ד', דע"י ההספד מקילין צער המת ודחקו, י"ל אולי ציוה כן בשביל כפרה וע"כ מצוה לקיים דבריו, ואף שאין זה בכלל מלקד"ה. (עי' עיקרי הד"ט אור"ח סימן י"א אות י"ג).

המקור לכך הוא מדברי הגמ' סנהדרין מ"ז ע"א שחזקיה ביה לאביו לעיני כל כדי שיתייסרו האחרים, וכמש"כ רש"י (שם) שתהא זכות הרבים תלויה בו לכפר על המחטיא את הרבים, (עי' שו"ת בית יצחק יו"ד ח"ב סימן קנ"ז). ועוד כתב בס"ח דאם ציוה האב את בנו שהממון שאני מורישך אל תבזבז אותו לטובת אחרים ואל תתן ממנו לצדקה אלא תהנה בו רק אתה בלבד אין שומעין לו, וכמו"כ אם בציוויו יש נדנדו עבירה אין שומעין לו וכפי שמוכח בגמ' ב"מ דל"ב ע"א שאין חיוב בכבוד אב ששמצוהו לעבור על המצוות. (עי' שו"ת מהרי"ט ח"ב חו"מ ו', שואל ומשיב מהדו"ק ח"ג סי' קנ"ח).

כתבו האחרונים להסתפק האם גם ביורשים קטנים אומרים מצוה לקיים דברי המת, או לא כיון דקטנים לאו בני מיעבד מצוה ניהו. וכתב בשו"ת שמחת יום טוב בסיון כ"א להוכיח שגם בקטנים אומרים זאת, דהרי הראשונים חקרו דכיון דקי"ל מצוה לקיים דברי המת למה תקנו שיהא דברי שכת' ככתובין וכמסורין תיפול דמלקד"ה ותיירצו באופנים שונים, ואם נאמר דדין זה לא נאמר בקטנים הרי התיורץ מבואר דדין מתנת שכ"מ תקנו חז"ל שיועיל אפילו לגבי קטנים משא"כ בכלל מלקד"ה, ומדלא תירצו כך משמע דדין מלקד"ה שייך אפילו ביתומים קטנים, וכ"כ בשו"ת מהרלב"ח סימן ק"ז.

בשו"ת מנחת שי סימן ע"ה כתב להוכיח מדברי הגמ' בגיטין ד"ד ע"ב - הולך מנה לפלוני והלך ובקשו ולא מצאו תני חדא יחזרו למשלח ותניא אידך ליוורשי מי שנשלחו לו, והלכה כר"ש הנשיא דאמר יחזרו ליוורשי משלח, ומק' הגמ' והא קי"ל מצוה לקיים דברי המת, ומת' הגמ' תני למשלח, ואם נאמר דביתומים קטנים לא אומרים מלקד"ה היה לגמ' לתרץ דמדובר ביתומים קטנים וע"כ דאין חילוק בין קטנים לגדולים, (עי' שו"ת אחיעזר ח"ג סימן ל"ד, ובשו"ת מהרש"ם ח"ב סימן רכ"ד).

והנה בגמ' גיטין ד"ד ע"ב מובא ישוב הסתירה תני חדא יחזרו למשלח ותניא אידך ליוורשי מי שנשלחו לו, ר"פ אמר הא דמית מקבל בחיי נותן הא דמית נותן בחיי מקבל, פירשו דהיכא דמת נותן בחיי מקבל יתן ליוורשי המקבל, וכתב שם ברש"י - הלכך משעת מיתת הנותן זכה בהם המקבל משום דמלקד"ה ואפילו היה בריא. וכתב המחנה

המשך

לימוד המוסר

מגביה כבוד אביו' כותב הרע"א 'שייך גם אחר מיתתו'. מצינו בגמרא בעירובין: 'יורש כרעיה דאבוא' ורגילים לומר 'ברא כרעיה דאבוא' במשמעות דימוי זה מביאים משמו של הגאון רבי יצחק הוטנר זצ"ל שהאדם כל זמן שהוא חי נקרא 'מהלך', שכן על ידי תורה ומצוות שעושה הולך ומתעלה. מה שאין כן אחרי מיתתו שנעשה חופשי מתורה ומצוות הוא נקרא 'עומד' כמו מלאך שנקרא 'עומד'.

האפשרות של נפטר להתעלות היא רק מכוח התורה והמצוות של בנו, תלמידו או אחרים שזיכה בחייו. וזו הכוונה 'ברא כרעיה דאבוא' הבן הוא כמו הרגל של האב שממשיך ללכת. וכן כותב הרמב"ם בהלכות תלמוד תורה 'וצריך אדם להיזהר בתלמידיו ולאזהבן שהם הבנים המהנין בעולם הזה ולעולם הבא'.

נתבונן ונלמד כמה חייבים אנו 'לקיים דברי המת' להמשיך ללכת בדרכי אבות מהחיוב שיש לנו לכיבוד אב מכבדו בחייו ומכבדו במותו לקיים את כל מה שחונכנו מהורינו כי בזה אנו מגביהים את כבוד הורינו להיותם 'מהלכים בין העומדים האלו'.

הודעה משמחת

בסיעתא דשמיא, ולבקשת ציבור הקוראים,
אנו מתחילים אי"ה מסגרת נוספת של הפצת
העלון במייל,
המעונינים להצטרף ישלחו בקשה
למייל: MISAVIV1000@GMEIL.COM

הופיע ויצא לאור

"מסביב לשולחן"

על חמישה חומשי תורה בעימוד חדש ומאיר עיניים
50 נושאים על פרשיות התורה

להשיג: ספרי הישיבה

הנושאים הבאים

שמות- המוהל בהלכה, ותקח צפורה
צור ותכרות את ערלת בנה (ד, כה),
אשה לאו בת מילה (ע"ז כז א).
וארא- הפסקה.
בא- מלאכה ביום טוב, כל מלאכה לא
יעשה בהם אן אשר יאכל לכל נפש (יב

מכון ירושלים

אוצר מפרשי התורה

אוצר כל הפירושים והביאורים על התורה
בעריכה תמציתית וייחודית
להשית בחנויות הספרים

אשת חיל

מדרשים, נכתב,
ראשונים, אחרונים, חסידות

הגליון מוקדש לרפואת:
רוית בת סימה שמחה

גליון רל"ד, פ' ויחי
י"ד טבת ה'תש"פ,
רמת השרון

מסיחותיו של מו"ר הגאון הגדול רבי יעקב אדלשטיין זוקללה"ה

אלקים חשבה לטבה

קושית הכלי חמדה על
האוה"ח

מתוך הספר 'גאון יעקב' ג'
חלקים – שיחות מו"ר זצוק"ל
על התורה והמועדים.

"וְאַתֶּם חֲשַׁבְתֶּם עָלַי רָעָה אֱלֹקִים חֲשַׁבְהָ
לְטָבָה לְמַעַן עֲשֶׂה כַּיּוֹם הַזֶּה לְהַקְיֵית עַם
יִשְׂרָאֵל" (ב. כ.)

האור החיים לפרשת ויחי על" דברי יוסף שאמר לאחיו ואתם חשבתם עלי לרעה אלוקים חשבה לטובה, כתב דאמר להם יוסף שהרי זה דומה למתכוין להשקות חבירו כוס מוות והשקהו כוס יין, שאינו מתחייב כלום, והרי הם פטורים וזכאים גם בדיני שמים. והקשה עליו ב'כלי חמדה' שם מהא דמבואר בנזיר² דמתכוין לאכול בשר חזיר ואכל בשר טלה דצריך כפרה וסליחה, ותירץ דאיכא חילוק בין מצוות שבין אדם למקום למצוות שבין אדם לחבירו. דבבין אדם למקום הרי לקב"ה אין נפק"מ בין מחשבה למעשה, ואעפ"י שאין הקב"ה מצרף מחשבה גרידא אך כיון שעשה מעשה אף כי נתברר שהיה מעשה טוב כבר חייב הוא על מחשבתו הרעה.

אמנם במצוות שבין אדם לחבירו כיון שמה שמפריע לחבירו הוא התוצאה ממעשהו, לפיכך אם לבסוף לא נסתבב לחבירו היזק ממעשיו שוב אין לו שום חטא במעשיו אף

^א משנת תשס"ז, נכתב ע"י בנו הגאון הרב מרדכי שמואל אדלשטיין שליט"א
^ב נזיר כ"ג, ע"א

כאן בין ניהומי יוסף לניהומי הקב"ה על חורבן בית המקדש, דהקב"ה אומר לישראל דגם הרע הגדול שהיה בחורבן הבית אין לישראל להתבייש בו דזה נסתבב לטובה להכין לישראל את הטוב האמיתי.

והוא גם מה שאמר יוסף לאחיו דאין להם ליבוש במעשה המכירה, דכל זה נסתבב לטוב, ואם כן בודאי שמעשה דאחי יוסף אינו דומה לנתכוין לאכול חזיר ועלה לו טלה דרק הקב"ה הוא שסיבב את כל הדברים לטובה, וכחורבן הבית שאם כי הוא גרוע בעצמותו אך מסבב הסיבות סיבב שגם זה יהיה לטובה. [אמנם למעשה כוונת האוה"ח דאחי יוסף נפטרו מדיני שמים מפני שזה נסתבב לטובה ובוזה אפשר לומר ככל"ח דממילא הרי יוסף היה מרוצה ממעשיהם ואם כן אין עליהם עונש ודו"ק].¹

מעשה בענין מהחפץ חיים

והנה בעיקר יסודו של הכל"ח לחלק בין בין אדם לחבירו לבין אדם למקום: דלא שייכא דינא דנתכוין לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה בבין אדם לחבירו, חזינן דלא כן ממעשה ידוע עם החפץ חיים, דכשהיה באחת מהעירות לרגל מכירת משנה ברורה שלו והיה עליו בארנקי הכסף שהרויח ממכירתם, ראה שני אנשים מתקוטטים יחדיו על כר נוצות ובא החפץ חיים להשקית המחלוקת ולהרגיעם, ותוך כדי שעומד הוא לפניהם נקרע הכר ממשיכתם, ונתפזרו הנוצות לכל עבר

יצא לאור 'שירת יעקב' ח"ב (בתוך קובץ תבונות ג)

למעלה מ-450 עמודים הכוללים בתוכם:
תולדות רבינו ואבותיו-רבותיו (כ-120
עמ' גדושים), חידושי תורתו ומכתבים,
שיחות נפלאות הנדפסות לראשונה,
חידושי תורה לזכרו מרבותינו עם דברי
שבח על רבינו מכתב ידם, וכן מאמר
ייחודי על ענין הכתיבה אצל רבינו עם
עשרות תצלומים ועוד.

^א אמנם לבד מהכלי חמדה, גם בבית יצחק (יו"ד סימן ח' אות ח') שמצינו הכל"ח בסוף דבריו, משמע שדימה את מכירת יוסף לנתכוין לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה, עי"ש בספרו הנ"ל.
^י ראה תכתובת פתקים בין מרן הגרי"ג אדלשטיין שליט"א למו"ר זצ"ל שהבאנו בסוף השיחה.

שחשב עליו לרעה. וכתב עוד שמה שכתבו התוספות בקידושין³ דאע"ג שהאב מחל על כבודו בכל אופן זה לא מספיק אלא צריך שיודיע על מחילתו לבן כדי שלא יהיה ננתכין לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה, וזה סותר ליסודו, תירץ זאת הכל"ח דדווקא שם עדיין האב לא רצה ברתחת הבן גם לאחר מחילתו, ואם הבן לא יידע שהאב מחל על כבודו יעבור הוא עבירה - בגלל מחשבתו - ברתחתו עי"ש. אך באמת תמיד כשאדם מוחל על מעשה חבירו אין זה נחשב ננתכין לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה.

והנה הפלי חמדה הקשה על האוה"ח על מה שכתב שאחי יוסף נפטרו מדין שמים בגלל שבסוף יצא שהמכירה הייתה לטובה, דהכל"ח כתב שם (סז: ד"ה הנה) וז"ל - אם כן הכא בנידון אחי יוסף וכו' עי"ש, אך באמת יש לומר דעיקר הקושיא ראויה שתהא על המשל שהביא האוה"ח מנתכין להשקות חבירו כוס מוות והשקהו כוס יין, וע"ז ראויים כל דברי הכל"ח דזהו ממש ננתכין לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה.¹

חילוק הנידון דאחי יוסף מהא דחשב לאכול בשר חזיר ונתחלף לו

אמנם נידון דאחי יוסף שונה הוא, דהלא שם הם התכוונו לעשות לו רע ורק מסבב הסיבות שעושה שהכל יהיה לטובה סיבב הדברים שיצא הכל לטוב, אך אין זה דומה לחשב שזהו בשר חזיר ולבסוף זה עצמו היה במציאות בשר טלה, אלא זה דומה למה שהביא כאן המגיד מדובנא (אוהל יעקב ע"פ וינחם אותם) לבאר מה שדימה המדרש רבה

² קידושין ל"ב, ע"א

³ ע"י מש"כ רבנו על זה במכתב לפ' מטות: "ואני משער שבעל אוה"ח בעצמו, המשיך ויישב הכל, רק שהמדפיסים היה חסר להם הדף האחרון של הקונטרס על ס' בראשית, וזה שכח, שהנייר האחרון נקרע או טושטש, והראיה, שעל ו' פסוקים אחרונים אין בכלל פי' אוה"ח.

והתירוץ הנכון הוא, שאחי יוסף, כווננו לעשות מצוה, וכמש"כ בספרנו. ולבסוף יצא מזה מצוה אחרת, ואין כאן עבירה אפילו במחשבה" ע"י שם כל המכתב.

סמוי בין יעקב ליוסף. ובמדרש כתוב שיעקב אמר ליוסף, האם אתה חושב שיש לך כח להזיז יד שניצחה את המלאך? וצריך ביאור להבין פשר דבר המדרש.

עוד תמוה, לפי מה שאמר יעקב "ידעתי בני ידעתי", כלומר, אע"פ שהעניינים שלי כהות, אני יודע היטב שהעומד בשמאלי הוא מנשה, אם כן למה יעקב טרח כ"כ למתוח את יד ימינו אל צד ראש אפרים המרוחק שמאלה, הרי יכול יותר פשוט, להעביר בידיו את אפרים גופו משמאל ימינה. ואז קל מאד לשים ימינו על ראשו. ועוד כמה תמיהות בפירוש העמק דבר של הנצי"ב מוולוז'ין.

ועוד הוא מעורר, אשר המעיין בפירוש רש"י יראה שמפרש את המילים "כי מנשה הבכור" שהכוונה היא כלומר, על אף כי מנשה הבכור, בכל זאת לא שת ימינו עליו. וזה תימה, שהרי ברוב המקומות, "כ"י פירושו "דהא", וכאן הכוונה "אע"פ".

והנה דברי תורה הם 'כפטיש יפוצץ סלע' והרבה פנים יש במקראות התורה וכולם אמת, ועתה נאמר שיעקב אבינו לא היה רצונו להעביר מעלות הבכורה ממנשה, ולכן השאיר את מנשה בצד ימין ורגל ימין, ורק את יד ימינו רצה לשית על ראש אפרים.

ויסוד העניין הוא שכך בנוי עם ישראל, יש חלק שעיקר עסקו בעמוד התורה והעבודה, בדרגות הרוחניות, ויש חלק, שעוסק בקיום עמוד גמ"ח, והיינו, בניהול עניני עולם הזה וצרכי ציבור. וכן היה אפרים השקדן בתורתו עם רבו, סבא יעקב. ומנשה אשר על הבית, לנהל כל תהלוכות הבית, וזה רצה יעקב.

וכן הבין גם יוסף שבעם ישראל צריך שני אנשים גדולים, שכולם מכבדים אותם, אחד הוא "הרב" ששקוע ברוחניות ופוסק ההלכות, ואחד הוא "ראש הקהל", לנהל בפועל כל צרכי ציבור. רק יוסף פחד, אולי יעקב, בעת ריכוז מחשבתו לברך את אפרים התעלם מלתת כבוד בכורה גם למנשה. לכן עצר לרגע את יד אביו. ואז אמר יעקב, "דַּעְתִּי כְּנִי דַּעְתִּי", גם מנשה יגדל. ואמרו חז"ל, ברא כרעא דאבוה, כמו רגל שהגוף נשען עליה, כך מנשה על יד רגל ימין.

וכך היה נהוג בקהילות ישראל, שעל הבימה היו שני כסאות, אחד לרב ואחד לראש הקהל, וכן ישנם שני כסאות בארון הקודש הגבוה בקיר מזרח של ישיבת פוניבז' בבני ברק, אשר הובא מבית הכנסת באיטליה ששם ישבו עליהם הרב וראש הקהל. והרב כהנמן זצ"ל אמר, שבביאת המשיח, יתן משיח שיעור בישיבה, ואח"כ ישבו משיח על כסא אחד, ואליהו על הכסא השני. ויהי רצון שיתגלה במהרה בימינו אמן.

שאלה של מרן הגרי"ג ארלשטיין שליט"א למור"ר וצללה"ה:

***

הגרי"ג שליט"א
הגרי"ג שליט"א
הגרי"ג שליט"א
הגרי"ג שליט"א
הגרי"ג שליט"א
הגרי"ג שליט"א
הגרי"ג שליט"א
הגרי"ג שליט"א
הגרי"ג שליט"א
הגרי"ג שליט"א

מובא במדרשים, שיוסף לא מחל לאחיו על הצער שגרמו לו, וזה ה' הטעם של עשרה הרוגי מלכות. קשה, למה לא מחל להם – הרי ביקשו מאתו מחילה.

תשובתו של מור"ר וצללה"ה:

הגרי"ג שליט"א
הגרי"ג שליט"א
הגרי"ג שליט"א
הגרי"ג שליט"א
הגרי"ג שליט"א
הגרי"ג שליט"א
הגרי"ג שליט"א
הגרי"ג שליט"א
הגרי"ג שליט"א
הגרי"ג שליט"א

לכ' ר' גרשון. בתורה כתוב שמחל, וידבר על לבם...

ואולי אפ"ל שהאחים, גם לאחר ששמעו מפיו שמחל, היו עדיין בדאגה, שמא עדיין יוסף מרגיש בלבד איוה צער. ולכן בדיני שמים זה נחשב שהם קיבלו על עצמם לשם כפרה, את יסורי הריגה אכזרית, כמו ר' עקיבא ור' יהודה בן בבא וכו'.

[מרן הגרי"ג שליט"א]: "וידבר על לבם" זה לא לשם מחילה, רק עודוד.

שכל את ידיך
ד"ר (פרק מח, יד)
ידעתי בני ידעתי

מכתב מיי"ב טבת תשע"ז, יום שלישי לפ' ויחי שנכתב במיוחד עבור קובץ 'גאון יעקב' והתפרסם עם עשרות המכתבים הנוספים שנכתבו במיוחד עבור הגליון בספר 'גאון יעקב' (ג' חלקים) שיחות מור"ר וצוק"ל על התורה והמועדים.

ונתמלאו בגדיו של החפץ חיים נוצות, וכיון שראה כן אחד מן הניצים ביקש סליחה וניער בגדיו של החפץ חיים מהנוצות ותוך כדי ניקיון לקח ממנו אותו הארנקי וברח. לאחר כך כשנוכח החפץ חיים בגניבת כיסו צעק אחרי הגנב אני מוחל לך על ארנקי שלי, וכששאלוהו מפני מה היה לו לצעוק המחילה לאזני הגנב, די לו שימחל בליבו, **ענה החפץ חיים שאינו רוצה שיעבור הגנב על נתכוין לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה**, ואם כן חזינן דגם בבין אדם לחבירו שייך האי דינא דנתכוין לאכול בשר חזיר.

תירוץ קושית הכלי חמדה על האזה"ח

אמנם בפשיטות יש לתרץ את קושיית הכלי חמדה על האזה"ח, דדווקא נתכוין לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה מתחייב, כיון דעבירת אכילת חזיר היא במעשה האכילה עצמו וכיון דהייתה כאן מחשבה לאיסור ממשי של אכילת חזיר, וכשאכל הטלה אכלו כבשר חזיר האסור רק שבפועל יצא שאכל טלה, לפיכך חייב כיון שעשה מעשה לאכול אכילת איסור בדבר הנחשב לו כאיסור גמור. מה שאין כן בנתכוין להשקות חבירו כוס מוות העבירה בזה היא הרי על הריגת חבירו ולא על ההשקיה עצמה, ואם חבירו לא שתה לבסוף אין לומר שהיה כאן מעשה שנדמה כאיסור, דכיון דהעבירה היא המתת חבירו אם כן כשחבירו לבסוף לא מת אין כאן אף תחילת איסור, דהכוונה להשקות אין בה אף מחשבת איסור כשאין לה לבסוף משמעות וזה רק כעין הכנה לעבירה, ודו"ק.

קושית הכל"ח מעוברת על נדרה

עוד כתב שם הכלי חמדה להקשות מפני מה פסק הרמב"ם מכת מרדות על עוברת על נדרה ולא ידעה שהיפר לה בעלה ואילו על עובר על נדרו ואח"כ התיר לו אותו חכם שלכאורה יותר חמור הוא, עליו לא הזכיר הרמב"ם מכת מרדות ועיי"ש מה שתירץ.

ובדרך אפשר יש לתרץ על פי מה שדימו חכמים ענין התשובה להתרת חכם את הנדר דכשם שהחכם עוקר הנדר למפרע כך בתשובה כל מעשיו הרעים כלא היו נחשבים, ואם כן יש לומר דחלק מעקירת הנדר ע"י החכם כולל גם את כל מה שהיה בהקשר לנדר כל תקופת הנדר, ולפיכך גם מה שעבר על הנדר נעקר בהתרת החכם ולפיכך פטור ממכת מרדות [אמנם בתוספתא אשר הביאה שם הכלי חמדה כתוב מכת מרדות אף על זה, עיי"ש. וצ"ע בכל זה]

***

ראה גאון יעקב ח"א לפ' ויחי שיחה בנושא זה, 'בך יברך ישראל'

בפרק מ"ח, בפסוק י"ז, "וַיִּתֶּמֶךְ יָד אָבִיו" וכו', ובפסוק יח, "לֹא כֵן אָבִי..." ובפסוק יט, "וַיִּמָּאֵן אָבִיו..." הנה אנו רואים כאן ויכוח

פנינים משולחן רבינו הגאון רבי אברהם גנחובסקי זצלה"ה

פרשת ויחי תש"פ • גליון שס"ב

לע"נ הרבנית הצדקנית מרת אסתר הדסה ע"ה בת הר"ר רפאל יונה זצ"ל

יוסף נשבע שלא לגלות

הנה כתב בפירוש ריב"א (עו"ת מ"ה א') דכאשר הוציאוהו השבטים את יוסף מהבור, הכריחוהו ליטע שלא יספר לאביו, וכן לאנשים אחרים, וכן שלא יחזור לבית אביו. [ולכאורה הוי שבועת אונסין, ויכול לחשוב בלבו שמתכוון שלא יספר רק היום, ואולי השבטים אמרו לו שיאמר בפירוש שלא רק היום, וצריך עיון בכהאי גוונא אם עדיין נחשב שבועת אונסין]. והנה צריך ביאור למה כל השנים יוסף לא שלח שליח להודיע לאביו שהוא עדיין חי. ובפירוש הרא"ש (עו"ת) מבואר שהאחים החרימו מי שיספר. ובמושב זקנים לבעלי התוספות מבואר שלא הודיע כדי שלא לבייש את האחים. ובפירוש ריב"א הנ"ל מבואר טעם שלישי, שיוסף נשבע שלא לספר.

ויש להקשות על פירוש הריב"א, דהא הוי שבועה לבטל את המצוה, ואינה חלה, שהרי יוסף היה מצווה במצוות כיבוד אב, וכל שכן שלא לצערו.

הנה יש לתרץ שיוסף סבר שמצווה בדין שבועה, אבל לא במצוות כיבוד אב, וכדאיתא במשנה למלך (הלכות מלכים) שגם קודם מתן תורה היו מצווים בדיני שבועה, אבל בשאר מצוות היו פטורים, ואע"פ שהאחים נהגו כישראל גם לקולא, מכל מקום במושב זקנים לבעלי התוספות בפרשת וישב מבואר שבוה יוסף חלק על האחים וסבר יוסף שדינם כבני נח, ואם כן אתי שפיר דלסברת יוסף דדינו כבן נח, אינו מצווה בכיבוד אב, ולא חשיב שבועה לבטל את המצוה. [עוד יש ליישב, דחילל השבועה בכלל, דהרי נשבע שלא לגלות לכולם].

נשבע הבת להתחתן עם פלוני

הנה דין הנ"ל דהנשבע לא לכבד את אביו הוה שבועה לבטל את המצוה, מבואר בהדיא בתשובות מכתם לדוד (להגאון רבי דוד פרדו, יו"ד סי' ל"ג ד"ה עד כאן) שכתב דהנשבע לא לכבד את אביו השבועה לא חיילא.

א. האב צווה שלא ישאנו

הנה דין בתשובות מכתם לדוד הנ"ל בגוונא דנשבעה הבת לינשא לפלוני, ואביה מוחה בה וצווה בפירוש שלא ישאנו, האם איכא בזה מצוות כיבוד אב לשמוע לאביה ולא לינשא לפלוני.

ומביא בזה פלוגתא, דבמהרי"ק (סי' קס"ו) כתב דכל שהיא הוגנת לו, אין כח ביד האב למחות, שהוא דבר השייך בצערא דגופא להניח לינשא לאשר חפץ בה. וכך העלה במהרש"ד (יו"ד סי' צ"ה). ואם כן ודאי חיילא שבועתה. אמנם במהרש"ד (ח"א סי' קל"ה) פליג, דאם ציוה האב בפירוש לא לינשא לו, חייבין לשמוע להאב, ואפילו נשבע לינשא, נשבע לבטל את המצוה מיקרי ולא חיילא השבועה.

ב. ספק שבועה וספק כיבוד

מעתה כתב במכתם לדוד, דלחד גיסא איכא ספק חיוב לישאנה, דמכיון דאיכא פלוגתא אם חיילא השבועה, ממילא מספק חיילא השבועה, ואם כן מספק חייב לינשא לפלוני.

אך לאידך גיסא לא תוכל לקיים השבועה ולהנשא לפלוני, דהרי איכא ספק איסור לישאנה, דהרי יש כאן גם ספק כיבוד אב, דדילמא איכא חיוב לשמוע להאב ואם כן לא חלה השבועה ואסירא לינשא. ומשום הכי יש לו להיות בשב ואל תעשה ולא ינשא לו.

חזינן דאע"ג דיש ספק שבועה, ומדינא דספק דאורייתא לחומרא חייב לקיים השבועה, מכל מקום דיינינן דחיוב מספק לא חשיב דבר המחוייב, וממילא אכתי איכא ספק חיוב כיבוד, דלגיסא דאין שבועה חל חיוב כיבוד אב.

שמעין כהצד השני דלקמן, דאב שאומר לבנו שלא יקח ספק לולב, לא אמרינן דמכיון דאיכא ספק מצוה לא חל המצוה דכיבוד אב כלל ויטול הספק לולב, אלא אמרינן דאיכא ספק מצות כיבוד, דלחד דאין כאן לולב אם כן איכא מצות כיבוד אב, ואם כן יהא בשב ואל תעשה.

ג. לאו כל כמיניה שתישאר עגונה

אמנם יש לעיין בפיסקא דמכתם לדוד, שאסר לה להנשא לו מחמת ספק כיבוד אב, אך הא גם לאחר לא תינשא מפאת ספק שבועה, ואם כן תהא עגונה וזה לאו כל כמיניה דהאב לצוותה, ואולי הא דניסת לאחר אין בזה יותר איסור מאשר אם אינה ניסת כלל, ואם כן תוכל גם להנשא לאחר. וצריך תלמוד.

יוכר לזכרון לשון הרע

הנה כתב בחפץ חיים (כלל א' סע' ה') דאפילו אם אביו שמחוייב בכבודו ובמוראו שלא לסתור דבריו, מפציר בו שיספר לו ענין פלוני ופלוני, והוא יודע שבתוך הספור "יוכר" לבוא לידי לשון הרע או אפלו רק לאבק של לשון הרע, אסור להבין לשמע לצויו האב.

ויש לעיין מהו כאשר מסופק האם הסיפור יבוא לידי לשון הרע, והיינו כשמסתפק אם הדיבור שלו יביא להשומע ידיעה לא טובה על האדם שמדברים עליו.

ולכאורה משמע מדברי החפץ חיים דאסרינן רק אם יוכר ללשון הרע, אמנם אם הוה רק ספק אם יבא לידי לשון הרע שרינן.

א. חילוק בין דאורייתא או דרבנן

הנה בפשוטו יהא חילוק בין לשון הרע ואבק לשון הרע, דאם יש חשש לשון הרע לא ישמע לו, דדמי להיכא דהאב אומר לו שיאכל ספק טריפה דספק דאורייתא לחומרא וודאי לא ישמע לו. אך אם מסופק אם יבוא לידי אבק לשון הרע דאסור רק מדרבנן, בזה נימא ספיקא דרבנן לקולא ואם כן ישמע להאב.

אמנם יש להעיר דמלשון החפץ חיים הנ"ל משמע דגם בלשון הרע גמור מותר בספק.

ב. האב אומר שלא יקיים ספק מצוה

הנה יש לדון מהו כאשר האב אומר לבנו שלא יקיים ספק מצוה, כגון שיש לו רק ספק סוכה או ספק לולב או ספק מצה, והאב אומר לו שיכבדנו ולא יוכל לקיים הספק מצוה.

ג. לענין שבועה שאני

הנה יש לדון כעין זה לענין שבועה כנגד ספק, כגון בנשבע שלא יטול ספק לולב, האם חל השבועה מספק.

וצדדי הספק, מי אמרינן דכיון דמכח הספק חייב מן התורה לאכול מצה, מיקרי נשבע לבטל המצוה, ותו לא חיילא השבועה כלל. או דילמא אמרינן דמכיון דהוי רק ספק מצוה, אם כן חיילא השבועה עכ"פ מספק, והיינו דחל להצד שאינו מצוה, נמצא דנהי דאין כאן שבועה ודאי, אבל ספק שבועה מיהא איתא, וממילא יהא אסור לו לאכול המצה מחמת ספק איסור שבועה שדינו להיות בשב ואל תעשה. ויש לחלק דלענין שבועה באמת אזלינן בתר כלפי שמיא, ותחול השבועה מספק ולא יטול. אמנם מכל מקום לענין כיבוד אב יש לומר דכל שהוא נגד הנהגת התורה אין כאן כיבוד, והוה בכלל הדין דאב אינו יכול לומר לבן לעבור על דברי תורה.

ד. לא יעשה מנהג חסידות

הנה בערוגת הבשם (או"ח סי' י"ט) כתב דבמצווה האב לבן שלא יעשה מנהג חסידות, חיילא אמירתו. ובתשובות מהרא"ל צינץ דן דלא חייל. מעתה אם נאמר דלא חייל מכיון דגם לענין שבועה לבטל מידת חסידות חשיב שבועה לבטל את המצוה, אם כן היאך נאמר דבמצוה הבן שלא ליקח לולב שחייב בו מדין ספיקא דאורייתא, יחול צויו, הרי החיוב להחמיר בספק דאורייתא הוי יותר חיוב ממנהג חסידות. אך אין זו טענה מכרעת, דבולב הוי רק מצד הספק. ואכתי צריך עיון.

ה. האב אמר להשאר בספק אהל המת

הנה נמצא דאם כהן נכנס באהל המת ונמצא בה רק ספק טומאה, והאב אומר לו להשאר, בזה ישאר באהל, דאם ילך יעבור בקום ועשה ואם ישאר יהא בשב ואל תעשה, אבל אם האב אומר להבן להכנס לספק אהל המת בשביל לכבדו, בזה לא יכנס. [וכל זה למה שהוכחנו כהצד השני הנ"ל מהמכתם לדוד (לקמן). וצריך עיון אם מוסכם].

מרגלית בתוך התפילין

הנה יש לעיין ביש לאדם תפילין ובתוכם מרגלית, ואינו יכול להסיר המרגלית מהתפילין, ונשבע שלא יהא המרגלית על ראשו, האם חיילא השבועה.

א. צדדי הספק

צדדי הספק, מי אמרינן דלא חייל השבועה, דהרי הוה שבועה לבטל את המצוה, דעל ידי השבועה לא יוכל להניח תפילין. או דילמא נימא דחייל השבועה, דהרי לא נשבע לבטל את גוף המצוה אלא רק על דבר המונע ממנו קיום המצוה.

ב. נשבע על מכשירין של מצוה

הנה יש לדון לענין מכשירין, כגון בנשבע שלא ישחוט בהמה וממילא לא יהא לו קלף לעשות תפילין. [כגון שאי אפשר בענין אחר להשיג תפילין]. ולכאורה שפיר יש לומר דלא חיילא שבועתו, כדהאריך בחקרי לב (יו"ד סי' פ"ז) דדעת הרבה קמאי דכשם ששבועה לא חיילא בנשבע לבטל מצוה, הכי נמי לא חיילא בנשבע לבטל מכשירי מצוה, ואייתי דמותשובות הר"ן (סי' ל"ח) מוכחא הכי, דהרי כתב דנשבע לילך למקום אחר ואשתו אינה מסכמת לילך עמו, דהוה ליה נשבע לבטל את המצוה מכיון דיש לו מצוות אישות, אע"פ דהרי בעלייתו לארץ ישראל אינו סותר המצוה, רק מחמת דאשתו אינה מסכימה לעלות ממילא לא יוכל לקיים חובתו, ולא הוי אלא מכשירין.

אבל בחקרי לב (שם) דייק מתשובות הרשב"ש (סי' א' וסי' ב' וסי' של"ד) דסבירא ליה דלא כן, דכתב דהנשבע שלא לילך לארץ ישראל חיילא שבועתו, אע"פ דעל ידי שלא ילך מבטל המצוה דישב ארץ ישראל. [ודן הרשב"ש מהא דתנן "סוכה שאני עושה" הוה שבועה לבטל את המצוה, אע"פ דאינו אלא מכשירין, וכתב דלא דוקא "עושה" אלא "שלא אשב" בסוכה].

אך יש לעיין אם נידון דין דמי להתם, דהרי הכא אין המרגלית מכשיר לתפילין אלא רק מתלווה עמו, ואם כן נימא דכלולי עלמא

מי אמרינן דהרי ספק דאורייתא לחומרא ואם כן חשיב דהאב מצוה לו לעבור על דברי תורה ואין לשמוע לו.

או דילמא נימא דכל העוול הוא רק אם באמת יש כאן מצוה, ואם כן הוה ליה רק ספק עוול, ואם כן איכא גם ספק כיבוד אב, וממילא שיהא בשב ואל תעשה ולא יטול הספק לולב, כדי שלא יבטל עשה דכיבוד האב אע"פ שהוא רק ספק עשה.

מעתה להצד השני, אם נימא דמה שכתב בחפץ חיים שיוכרח לבוא ללשון הרע, איירי לא שהוא ידבר לשון הרע אלא שהוא ידבר לשון הרע, אם כן היאך נאמר ספיקא לחומרא ולא ישמע לאב לדבר עמו, הרי אם ידבר עמו יעבור על איסור רק בשב ואל תעשה דהאב יעשה האיסור, ואם לא ידבר גם יעבור על איסור דביטול כיבוד אב בשב ואל תעשה. [ונאדרבה נימא דבזה שאינו הולך לאב מבטל בקום ועשה מצות כיבוד אב. אמנם אם ודאי ידבר האב, אין האב יכול לצוותו כנגד התורה כיון שיהא בזה ודאי איסור].

אך לאחר העיון אין הדברים נכונים, דלהצד שהאב ידבר לשון הרע, הרי הוא מכשיל האב, ואם כן יש כאן ספק לפני עוור בקום ועשה, ואם כן גם בספק אין האב יכול לצוותו לעבור בקום עשה על ספק לפני עוור.

ג. בידו להפסיק הלשון הרע

אלא יש לדון לבאר דברי החפץ חיים, דאיירי באופן שבאמת בידו להפסיק הדיבור, והלכך בספק ידבר על הענין ואם יראה שבא לכלל לשון הרע יפסיק, משא"כ בודאות מכיון דודאי יהא לשון הרע אין לו להתחיל לדבר כלל.

ד. חשש לשון הרע

אמנם יותר נראה דמה שכתב החפץ חיים "יוכרח" הוא לאו דוקא והכוונה שיש כאן חשש לשון הרע.

אך לפי זה באבק לשון הרע אמאי אסרינן הא הוי רק ספיקא דרבנן. ויש לומר דלצדדין קתני, דלענין לשון הרע גמור אסור גם בספק, ולענין אסק לשון הרע אסור רק בודאי.

[אמנם לפי מה שכתב בתשובות פני יהושע (ח"א חו"מ סי' ט') אתי שפיר בפשיטות, דהרי כתב דהמכשיל באיסור דרבנן עובר בלפני עוור דאורייתא, דהרי הכשילו בעבירה שיענש עליו בגיהנם. וכך כתב במנחת חינוך (מצוה רל"ב). ועוד עיין בתשובות מהרש"ג (יו"ד סי' ג') ובאחיעזר (ח"ג סי' ס"ה סק"ט) מעתה לפי זה גם לענין אבק לשון הרע עובר בלפני עוור דאורייתא, ואם כן אסור גם בספק].

מצווה האב לבטל ספק מצוה

הנה יש לעיין בנידון הנ"ל, כאשר האב אומר לבנו שלא לקיים ספק מצוה, כגון שיש לו רק ספק סוכה או ספק לולב או ספק מצה, והאב אומר לו שיכבדנו וכך לא יוכל לקיים הספק מצוה.

א. צדדי הספק

צדדי הספק, האם נימא דכמו דלאו כל כמיניה דאב לצוות בנו לעבור על דברי תורה, הכי נמי לאו כל כמיניה דהאב לומר לבן שלא יקיים ההלכתא של ספיקא דאורייתא לחומרא.

או דילמא נימא דכל העוול הוא אם באמת יש כאן מצוה, ואם כן הוה ליה רק ספק, וממילא שיהא בשב ואל תעשה שלא יבטל עשה דכיבוד האב, אע"פ שהוא רק ספק עשה דכיבוד אב.

ואם האב מבקשו לבוא אליו, שיעשה מה שירצה, דאו יעבור על ספק כיבוד אב, או יבטל הספק מצוה.

[ואולי נימא דיעשה רק כיבוד אב, דבזה שאינו הולך לאב מבטל בקום ועשה מצות כיבוד אב, משא"כ במבטל הספק לולב הוי רק בשב ואל תעשה].

ב. בין אדם למקום עדיפא

אך אם כיבוד אב ואם הוה מצוה בין אדם לחבירו, בזה יש לומר דמצוה דבין אדם למקום עדיפא ממצוה דבין אדם לחבירו, [כמו שיש ללמוד מרמב"ן בבא מציעא ל' א'], ואם כן יקיים הספק מצוה. וצריך תלמוד.

ג. מסברא הוה נשבע לבטל המצוה

אמנם אע"פ שאין ראיה מדברי הר"ן הנ"ל, מכל מקום מסברא יש לומר דגם האוסר המרגלית שתהא על ראשו הוה נשבע לבטל המצוה, אע"פ דאינו אלא דבר המתלווה להמצוה.

וכמו כן בגוונא דנשבע לעזוב העיר דאמרינן דהוה נשבע לבטל המצוה של שעבודי אישות, גם אם ישבע שלא ליהנות מקרקע העיר חשיב נשבע לבטל את המצוה.

מכל מקום לדעת הרשב"ש הנ"ל דשבועה חיילא על מכשירין, אינו כן אלא בהך דמרגלית תחול השבועה דלא עדיף ממכשירין, וכמו שכתב בחקרי לב דהך דנשבע לעזוב עירו וממילא לא יקיים שעבודי אישות, דלדעת רשב"ש תחול השבועה.

ד. נשבע שלא להיות שליח ציבור

הנה בתשובות תשב"ץ (ח"ב סי' קס"ג) נשאל על אחד שנשבע שלא יעבור לפני התיבה, האם השבועה חלה, והשיב, דאף ששבועה חלה על מצוה דרבנן ותפילה הוי דרבנן, אבל כאן שהשבועה היתה שלא לעבור לפני התיבה נראה שהיא מצות עשה מן התורה, שהרי עובר לפני התיבה כדי להוציא הרבים ידי חובתן בדברים שבקדושה שהוא מן התורה, שהרי בדברים שבקדושה אמרינן בגמרא ברכות (כ"א ב') מנין שאין היחיד אומר קדיש וקדושה, שנאמר 'ונקדשתי בתוך בני ישראל', כל דבר שבקדושה אין יכול לאומרו בפחות מעשרה. [וכמו כן לעבור לפני התיבה הוה דאורייתא מחמת קריאת התורה, שהוא מצות עשה מן התורה היא, שאפילו ברכת התורה לפניו היא מן התורה], וכיון שלעבור לפני התיבה יש בו מצוה מן התורה להוציא הרבים בדברים שבקדושה, אם כן הנשבע שלא לעבור לפני התיבה הוה כנשבע שלא לאכול מצוה של מצוה שלא חלה עליו שבועה וחייב לאכול מצוה.

ולכאורה הא יחול בכולל על שאר חלקי שמונה עשרה, וכמו שנשבע שלא לאכול ענבים ואחר כך נשבע שלא לאכול תאנים וענבים, דחיילא שבועה השניה בכולל אע"פ דשבועה השניה הוה רק על תאנים וענבים ביחד.

אך אם נימא דבנידון דידן דמרגלית בתפילין לא חיילא השבועה על המרגלית, מכיון דאז לא יוכל להניח תפילין, אתי שפיר דינא דהתשב"ץ, דהכי נמי נימא דלא חיילא השבועה גם על שאר חלקי השמונה עשרה, דהרי אם לא יהא שליח ציבור בשאר חלקי שמונה עשרה, גם לא יהא שליח ציבור לקדושה, ונמצא מבטל המצוה דאורייתא.

שבועה לגרום שלא יהא מצוה

הנה בגוונא דשבועה אינה חלה לגרום שלא יהא מצוה, אם כן הכי נמי לא תחול כשהוא מונע המצוה. אמנם חזינן לא כך. ויש לדון בזה בכמה גווני:

א. נשבע להכניס המרגלית לתפילין

הנה אם אין לו אלא מצוה אחת, וישבע לזרוק המצוה לים, הא לא תחול השבועה, וכדחזינן בתשובות הר"ן הנ"ל שנשבע שלא יהא בעיר דלא חלה השבועה, דהוה נגד שעבודי אישות, דעל מנת לקיים שעבודי אישות צריך שיהא בעיר, והכי נמי על מנת לקיים המצוה דאכילת מצוה צריך שיהא לו מצוה.

מעתה כשם שאם המרגלית היתה באפי נפשה ונשבע שלא תהא על ראשו דחיילא השבועה על הדבר הרשות, אם אחר כך ישבע להכניס המרגלית לתפילין לא חלה השבועה, דהוה כנשבע להוציא התפילין מחוץ לעיר דהרי אם המרגלית תהא בתפילין הא לא יוכל להניחם, אם כן הכי נמי שנשבע לכתחילה על המרגלית שבתפילין שלא יהא על ראשו, דמי להא ולא יחול השבועה.

ואם כן צריך עיון הא דהוכחנו מדברי הגרע"א (הבאנו לקמן) דחלה השבועה, דהרי מאי שנא מתשובות הר"ן.

ב. נשבע לעשות קונם

אך אינה ראיה, דהנה אם ישבע לעשות קונם על המצוה, יש לומר דלא חיילא שבועתו, [להסוברים דלא מהני שבועה גם על מכשירין], אע"פ דקונם חל לבטל המצוה כיון דחייל על החפצא. חזינן דאע"פ דהשבועה לעשות קונם לא חייל מכל מקום הקונם עצמו חייל.

מעתה אף אם שבועה להכניס המרגלית לתפילין לא תחול, מכל מקום אכתי יש לומר דנשבע על המרגלית שבתפילין שלא יהא על ראשו, תחול ולא הוה שבועה לבטל את המצוה. [נא"ה. היינו דנשבע להכניס בהתפילין המרגלית שנאסרה, הוה שבועה על פעולה בתפילין שיבטלו מהמצוה, והוה כנשבע להוציא התפילין מחוץ להעיר, משא"כ שנשבע רק על המרגלית אינו שבועה על התפילין כלל, רק מכיון שמונה המרגלית בתפילין ואינו יכול להסירו ממילא יתבטל מהמצוה].

ג. ישבע להשבע בכולל

כמו כן לענין כולל דחיילא השבועה לבטל את המצוה, מכל מקום אם ישבע להשבע בכולל לבטל המצוה, יש לומר דלא תחול שבועתו, דהוה ליה נשבע לבטל את המצוה.

ד. נשבע בכולל להשבע בכולל

הנה אף אם ישבע שיעשה שבועה בכולל לבטל המצוה, דכתבנו דלא יחול דהוה לבטל המצוה, לכאורה אף בכולל עוד דברים לא יועיל, דהרי כתבו תוספות בשבועות (כ"ד א' ד"ה אלא) דהאי דינא דכולל הוה רק לענין שב ואל תעשה, אבל לא לענין קום ועשה כגון שנשבע לאכול נבלות ושחוטות.

אבל באמת לא ברירא פרט זה, דהרי אם ישבע לזרוק לים המצוה שיש לו, לא תחול השבועה, להר"ן הנ"ל דגם על מכשירי מצוה לא חיילא. והשתא יש לעיין אם ישבע לזרוק לים מצוה ועוד דבר, דבאמת יש לומר דחייל בכולל, כיון דהנידון של זריקת מצוה לים דאסרינן ליה אינו מחמת דהוה עבירה בקום ועשה אלא רק מפאת דבזה יבטל המצוה דמצוה בשב ואל תעשה, ואהא מהני כולל. והכי נמי שנשבע בכולל לעשות שבועה בכולל לבטל את המצוה, נימא דמבטל בשב ואל תעשה וחלה שבועתו בכולל.

ה. נידון דאור שמח אם הוה קום ועשה

הנה תליא בנידון האור שמח (נפ"ה מהל' שבועות י"ח, ועוד עיין פט"ו מאכל"א הי"ד וכן) דאיתי דברי מחנה אפרים (הל' שבועות סי' ח') דאם נשבע להיות שותף עם פלוני לשנה, ואחר כך נשבע להיות שותף עם אחר לשנתיים, לא חייל בכולל, דהוה בקום ועשה, ובאור שמח פליג עליה דזה חשיבא שב ואל תעשה, דהרי מבטל שבועה הראשונה בהא שאינו עוסק עם הראשון, והרי אם לא יעסוק כלל גם כן מבטל שבועתו הראשונה, והרי זה כמו שנשבע שלא לשבת בסוכה, [והיינו לאכול חוץ לסוכה], דמבטל מצוות סוכה בשב ואל תעשה וחייל בכולל.

וכתב באור שמח דיש לומר דתלי בפלוגתא בבלי וירושלמי שנשבע לאכול וזרק לים דדעת הירושלמי (שבועות פ"ג ה"ז) דחייב מלקות דהוה ליה קום ועשה, אבל תוספות (שבועות ד' א' ד"ה אבל) סברי דאינו חייב. אם כן תיקשי הירושלמי אהדדי, שהרי כתב בירושלמי (שבועות פ"ג ה"ז) דחייל בסוכה בכולל עוד מקומות ביחד עם הסוכה. ותיקשי הרי הביטול מצוה הוה בקום ועשה והרי אף בכולל אינו חל לבטל מצוה בקום ועשה.

אלא צריך לומר דגדר מעשה לחייב מלקות וגדר מעשה דלא חייל בכולל לא דמי להדדי. ואע"פ דלענין חיוב מלקות חשיב קום ועשה מכל מקום לענין כולל חשיב שב ואל תעשה.

הוכחה מהגרע"א דחייל השבועה

הנה לכאורה יש להוכיח מדברי הגרע"א (תניינא סי' קל"ח) דבנידון הנ"ל חיילא השבועה, דהרי כתב דנשבע שלא ליהנות מהסוכה הנאת הגוף, חיילא השבועה בכולל גם על המצוה, ואם כן לדידה בהך דמרגלית נמי תחול השבועה. וביאור ההוכחה כדלקמן:

א. דברי הגרע"א

הנה איתא בגמרא (נדרים ט"ז ב') דבאומר הנאת סוכה עלי, מותר לצאת ידי חובתו בהסוכה, דמצות לאו ליהנות ניתנו נמצא דבישיבה בסוכה כדי לקיים המצוה לא חשיב הנאת מהסוכה.

והקשה הגרע"א (תניינא סי' קל"ח) הא בישיבה בסוכה איכא גם הנאת הגוף, ובכחאי גוונא לא אמרינן כללא דמצוות לאו ליהנות ניתנו, דהרי דמי (ראש השנה כ"ח א') לטבילה במעין בימות החמה דאסרינן ולא אמרינן דמצות טבילה לאו ליהנות ניתנו מכיון דיש לו גם הנאת הגוף.

לא מסתכלים ואין חיות ואין תועלת מגנבים.
נמצא דהשבועה על ההנאה אינה מבטלת את המצוה, ומזה הוכיח
הגרע"א דעל כרחק שבעות רק על הנאת המצוה, וכן הקונם רק על
הנאת המצוה. ובה מקשיין בגמרא דמצוות לאו ליהנות ניתנו.

ג. בעינן קרא כשיש הנאת הגוף
הנה יפה אמרו, אך נראה דאין זה כוונת הגרע"א, שהרי הקשה
דלמה לי קרא דקונם חל לבטל המצוה, כיון דאסר הנאת הגוף, ובה
גם שבועה חיילא, ומאי קושיא אימא דבעינן קרא בגוונא שאי אפשר
לו למצוא חפץ בלא הנאת הגוף.

ד. הוכחה להנ"ל מתוך דברי הגרע"א
גם מהא דהכריח הגרע"א מקושייתו זו דההנאה דסוכה הוא חלק
מהמצוה, ואם כן גם שבועה לא תחול. וכונתו דאין לומר דקרא לא
אתי לסוכה אלא לשופר ונהנה מהתקיעה וחייל הקונם, דבה גם
שבועה חיילא, משא"כ בסוכה דשבועה לא תחול כיון דההנאה חלק
מהמצוה, אבל הקונם חייל דמכל מקום חל אחפצא ולא שידך בזה
מצוות לאו ליהנות ניתנו דהא הנידון על הנאת הגוף. [ולא סבירא ליה
כעונן יום טוב או"ח סי' נ]. והשתא אמאי השבועה לא חיילא, הא יכול
לישב בסוכה דאין הנאת הגוף ולמה יעבור על הנאת הגוף, נהי דהוה
חלק מן המצוה אך יכול לקיים המצוה גם בלאו זה.

[וכי תימא דמכל מקום השתא מקיים מצוה, כשם שבשתי סוכות
יכול לילך לסוכה אחרת אם אין ההנאה חלק מהמצוה, הכי נמי אם
ההנאה חלק מהמצוה, וידעתי שיש להשיב].

אלא משמע דדעת הגרע"א דאם נשבע על הנאת הגוף אם אינה חלק
מהמצוה, חיילא שבעותו אע"פ שבזה יבטל את המצוה. ואם כן הכי
נמי בנידון דידן דמרגלית בתוך תפילין.

ענייני שבת

טלטול לצורך דבר האסור דאסרינן אף כשלא נעשה בסיס, או הוה
לצורך דבר המותר דשרינן. [והארכנו בכל זה בספר היוכל למרן החתם
סופר סי' ס"ח].

וגם יש לדון בגוונא דהגרע"א דהשתא ניחא ליה בהיות הבשר בסיס
שלא יתפור. אך אם כן גם בשוכח איכא גוונא דנימא הכי.

יש גם מלאכת מבשל

הנה העירוני הא יש כאן לא רק איסור בישול בשר בחלב, אלא גם
כן מלאכת בישול בשבת, דהרי מבשל הטעם של חלב הנבלע בבשר.
[ואף ביום טוב מיתסר כיון דאסור באכילה].

א. אין בישול אחר בישול

יש ליישב, חדא, דהאי חלב שבהכף כבר נתבשל פעם אחת ואם כן
אין בישול אחר בישול, ואף בדבר לח הרי הכרעת רמ"א דכל שלא
נצטן לגמרי שרינן, ואם כן על כרחך דעיקר כהפוסקים דאין בישול
אחר בישול בלא אלא דמחמרינן בנצטן.

משא"כ בישול בשר בחלב יהא בזה, לא מיבעיא להסוברים דיש
בישול אחר בישול בבשר וחלב, אלא אף להסוברים דאין בישול אחר
בישול בבשר וחלב, מכל מקום הרי הבשר טרם נתבשל.

תו, למה שכתב בחתם סופר לחדש דאף אם הבשר נתבשל לחודיה
והחלב נתבשל לחודיה, מכל מקום אם מבשלים אותם ביחד יש איסור
בישול בשר וחלב.

ב. אינה צריכה לגופה

תו יש לומר דהאי בישול לא ניחא ליה והוה ליה מלאכה שאינה
צריכה לגופה. אך יש לדון דחשיב מלאכה שצריכה לגופה, דהרי
בתחילת הנחת הבשר היה צריכה לגופה. [וכתבנו בזה במקום אחר].

ג. איירי בהטמין מערב שבת

אך באמת אין צריך לכל זה, דנידון הגרע"א הוא באופן שהטמין
מערב שבת ונזכר בתוך השבת שעירה התבשיל בכף חולבת ולא שהגיס
התבשיל בתוך השבת.

ותירץ הגרע"א דאיירי דהקונם הוה רק על הנאת המצוה ולא על
הנאת הגוף מהסוכה. והוכיח כך מהא דאמרינן התם דשבועה שלא
אהנה מן הסוכה, לא חיילא השבועה, דהוה שבועה לבטל את המצוה,
והרי אם אמר בסתם שלא אהנה, אם כן משמע בכלל זה כל ההנאות
מהסוכה אף הנאת הגוף מהסוכה, כגון שימוש בגג הסוכה וכדומה,
אם כן ליחול השבועה בכלל, דבנשבע לבטל המצוה חל בכלל, אלא
על כרחך איירי באמר בפירוש שלא אהנה דהיינו הנאת המצוה.
[ולמסקנת הגמרא דאמר ישיבת סוכה עלי, דהיינו דוקא הנאת הישיבה].
ותיקשי היאך כתב דבנשבע לא ליהנות מהסוכה אף הנאת הגוף,
מכיון דחלה השבועה על הנאת הגוף מהסוכה, חלה בכלל גם על קיום
המצוה בהסוכה, הרי נימא דלא חלה השבועה גם על הנאת הגוף
מהסוכה, דהרי אם יחול על הנאת הגוף מהסוכה לא יוכל לקיים
מצוות סוכה דהרי ממילא יהנה מהסוכה, ואם כן נימא דגם השבועה
שלא ליהנות הנאת הגוף מהסוכה הוה שבועה לבטל את המצוה.

אלא חזינן דפסיקא ליה דבכהאי גוונא חייל, מכיון דהנאת הגוף
מהסוכה אינו נגד המצוה אלא זה מונע ממנו קיום המצוה, ואם כן
הוא הדין בנידון דידן דמרגלית יחול השבועה. אמנם מסברא היה
נראה דלא חלה השבועה דדמי למכשירין. והדבר צריך עיון.

ב. כונת הגרע"א דהנאת הגוף אינו מונעו מהמצוה
העירוני לדחות דאין הוכחה מהגרע"א, דהרי כוונתו דבנשבע
מהנאת הגוף אינו לבטל המצוה דיכול לישב בסוכה בגוונא דאין לו
הנאה הגוף.

כגון דיש על הסוכה סדין לנאותה ונימא דשבעותו לא חיילא על
הסדין אלא רק על הסכך. אך בפשוטו הסדין בכלל הסוכה.

או בגוונא דאין לו הנאה בכלל מהסוכה דאין שמש ואין רוח ואנשים

עובדא דהגר"י סלנטר

הנה רבינו ישראל סלנטר זצ"ל (דרושים וחיזושים מהגר"ס עמוד פ"א,
וע"ע קובץ תבונה סי' ס"ג עמוד צ"ו) נסתפק במי שהטמין קדירה בשרית
לשבת, ונודע לו שטעה והגיס התבשיל בכף חלבית, האם יסלק
התבשיל מהאש קודם שיתבשל כמאכל בן דרוסאי כדי שלא יעבור
על איסור בישול בשר בחלב, או דלמא אמרינן דאסור לו להוריד הסיר
מהאש בשבת, כיון דהתבשיל נאסר בהנאה ונעשה מוקצה, ונימא
דלא שרינן איסור מוקצה כדי שלא יעבור על איסור בשר בחלב.

[וכתב הגר"י דלא דמי להא (שבת ד' א') דהתירו רי"ת הפת כדי
שלא יעבור על איסור בישול, דהתם שרינן דרבנן דשבת משום
דאורייתא דשבת, אבל מנא לן דשרינן דרבנן דשבת משום דאורייתא
דאיסור אחר].

א. נעשה מוקצה

הנה הטעם דהבשר נעשה מוקצה, אע"פ דהבשר וחלב עדיין לא
נתבשלו ביחד, היינו מחמת הטעם של חלב שנבלע בהבשר, וכמו
שאסור לאכול חלב לאחר בשר אם לא עבר זמן אף שלא נתבשלו
ביחד. ואם כן הוה ליה מוקצה.

ב. הוא הדין בדעתו להוסיף דבר המותר ושכח

הנה שמעינן מדבריו דאע"פ שדעתו היתה להניח בשר כשר בקדירה
ואשתכח דנאסר, מכל מקום הוה בסיס.

מעתה אם נעשה בסיס בכהאי גוונא, אע"פ שדעתו הוה רק לדבר
המותר, אם כן הוא הדין במניח דבר האסור ודעתו היתה להוסיף דבר
המותר, כל שכן דיהא בסיס אם לא הניח הדבר המותר.

ובגליון הקודם הבאנו דאיתמר משמיה דהג"ר שלמה זלמן אוירבאך
זצ"ל לא כך, וזה לשונו, מסתבר דמכיון שאינו רוצה שהבסיס יהיה
למוקצה בלבד, אלא גם לדבר המותר שהוא חשוב יותר מהמוקצה,
דינו שפיר כשכח. עד כאן דבריו].

ג. טלטול מן הצד

הנה יש לדחות דאף אם לא הוה בסיס הוה ליה טלטול מן הצד
לצורך דבר האסור, ותליא ברצונו שלא יבשל הבשר בחלב האם הוה

זאת למודעי הדברים הנדפסים כאן אינם תמיד בלשונו של רבינו זצ"ל, מפאת שלפעמים דרכו היתה לכתוב בקצרה, ולתועלת המעינים היה מן הצורך להוסיף תיבות קישור והסבר. הרבה פעמים האריך רבינו בכמה וכמה דרכים ואופנים באותו ענין, ולפעמים עשר ידות על הנדפס כאן, ע"כ במקום שהאריך העתקנו רק חלק מהדברים.

וידבר משה

דרשות הגאון ר' משה נתן יונגרייז זצוק"ל

חשב לעשות מצוה ונאנס ולא עשה
"היכל אברהם" ויחי תשע"ז

ואתם חשבתם עלי רעה - אלוקים חשבה לטובה

תוהה על הראשונות -
ביטול הציווי ולא חפצא דמצוה

ב אולם הגרא"ו תירץ באופן דהנה הרמח"ל בספרו דרך ה' (ח"א פ"ד אות ז') הביא שבכל מצווה יש שני דברים, א. התועלת והתיקון הנעשה מן המצווה שבשביל זה הקב"ה ציוה לעשותה, כי לכל מצוה יש טעם ותועלת וכמו שהאר"י הרמב"ן ז"ל במצות שילוח הקן (דברים כב, ו), ובשביל זה היה ראוי לעשות המצוות אפילו אם לא נצטוו עליהן, ועל כן קיימו האבות את התורה קודם שנצטוו עליה מפני שהבינו התועלת והתיקון מזה. ב. אחרי שנצטוו לקיים המצוות, הוא ענין בפני עצמו לקיים את ציווי השי"ת. וכמו כן בעבירה ישנן שני העניינים ההם, א. הטעם אשר בשבילו הוזהרו שלא לעשות המעשה ההוא, ובשביל זה היה ראוי להימנע מלעשות המעשה אפילו בלא אזהרה, ב. שעכשיו שנצטוו צריך להימנע שלא לעבור על אזהרת הקב"ה.

ונראה דהא דאמרו שהתוהה על הראשונות איבד זכויותיו, היינו החלק השני מה שקיים ציווי השי"ת, אבל התיקון שנעשה מכל מצוה שקיים, זה לא נאבד כלל על ידי חטאתו, ונשאר כאינו מצווה ועושה. וכמו כן הדבר לענין עבירה שהחרטה מועילה לעקור מה שעבר על ציווי השי"ת, אבל הקילקול וההפסד שיצא מהמעשה עצמו זה אינו נעקר מצד הדין על ידי חטאתו, ורק לפני משורת הדין נמחק העון לגמרי על ידי תשובה, עכ"ד.

ולפי דבריו נמצא דהא דאמרין (שם בע"א) 'מאי ולחושבי שמו, אמר רב אסי אפילו חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשה מעלה עליו הכתוב כאילו עשה', אין הכוונה שנחשב כאילו שבפועל עשה את המעשה מצוה והתכלית הרצויה מכך, אלא שזה נחשב כאילו שמע בקול ה' וקיים צווי השי"ת, ויעו"ש מה שביאר על פי זה באנשי ענתות שהכשילם הקב"ה בעניינים שאינם מהוגנים (עי' בב"ק טז ב).

ונהנה באור החיים בסוף הפרשה (נ, כ) כתב 'ואתם חשבתם וגו' אלוקים חשבה לטובה - והרי זה דומה למתכוון להשקות חבירו כוס מות, והשקהו כוס יין, שאינו מתחייב כלום והרי הם פטורים וזכאים גם בדיני שמים', ומתבאר בדבריו שיוסף ניחם את השבטים שהם זכאים לגמרי ואפילו בדיני שמים, ובמקו"א (פרשת וישב) כתבנו להקשות בדבריו מאי שנא ממנו שנתכוון לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה שצריך כפרה כמבואר בקידושין (פא, ב), ואע"פ שהתברר שאכל טלה.

ובשו"ת בית יצחק (יור"ד סי' ח' אות ח) כתב ליישב שאע"פ שנתכוון לאכול איסור ועלה בידו היתר צריך כפרה, מ"מ אם התכוון לאיסור ועלה בידו דבר מצוה בזה לא נאמר וה' יסלח לה שצריך כפרה, ומיזשב דברי האורה"ח שגם כאן יצא ממכירת יוסף דבר מצוה 'להחיות עם רב', לפיכך אין צריכים כפרה בידי שמים, והובאו דבריו בכלי חמדה (פרשת ויחי), והדברים צ"ב מאי שנא אם יצא מזה דבר היתר או דבר מצוה, ועי"ש במה שהארכנו בזה.

ונהנה לפי דברי הגרא"ו יש לבאר שלעולם אם התכוון לאכול בשר חזיר ולעבור עבירה, אע"פ שעלה בידו דבר מצוה צריך הוא כפרה,

א בסוף הפרשה (נ, יט - כ) כתיב, ויאמר אליהם יוסף אל תיראו כי התחת אלוקים אני. ואתם חשבתם עלי רעה אלוקים חשבה לטובה וגו'. ופירש רש"י 'כי התחת אלוקים אני - שמא במקומו אני, בתמיהה, אם הייתי רוצה להרע לכם, כלום אני יכול, והלא אתם כולכם חשבתם עלי רעה והקב"ה חשבה לטובה, והיאך אני לבדי יכול להרע לכם.

ונהנה בביאור הפסוקים נתבאר בפרשת וישב בארוכה בשם הגר"י דיסקין בנו של המהר"ל זיע"א שביאר שטענת יוסף הייתה שכיוון שלבסוף יצא מזה רק טובה א"כ הו' כהתכוון לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה שצריך כפרה אך אינו נענש בידי אדם. והבאנו שם מכתבי הגר"י (נזיר כג, א) שדייק מלשון הרמב"ם והספרי שכתבו מניין שהיא 'פטורה' תלמוד לומר 'וה' יסלח לה', ומתבאר שבלא הפסוק הו"א שחייבים לגמרי גם עונש בידי אדם, והיינו משום שעל מחשבה כזאת שהיה בזה גם 'מעשה' עבירה ע"פ מחשבתו, אף שלבסוף יצא מזה היתר הו"א שחייבים לגמרי. ונורא למתבונן.

ונמצא לפ"ו שיוסף לא אמר להם שמוחל להם על המכירה, אלא שריצה אותם ואמר להם שלא יעניש אותם על כך משום שלבסוף יצא מהמכירה דבר טוב. וכמו שכתב רבינו בחיי (שם, יז) וז"ל, 'ונהנה אחיו בקשו ממנו מחילה, ולא באר הכתוב שמחל להם וכו', ואע"פ שהזכיר הכתוב וינחם אותם וידבר על לבם, שנראה בזה שהיה להם רצון מיוסף, מ"מ לא ראינו שיזכיר הכתוב מחילה ביוסף ולא שיוודה להם שישא פשעם וחטאתם, ואם כן מותו בעונשם בלא מחילת יוסף ואי אפשר להתכפר עונם רק במחילתו, וע"כ הוצרך העונש להיותו כמסו וחתום להפקד אחר זמן בעניין עשרה הרוגי מלכות' וכו' עכ"ל.

ונראה לבאר את הדברים, דהנה בקובץ הערות (להגר"א וסרמן הי"ד, בסוף הספר סי' ג') הביא ששאל את מרן הח"ח זיע"א, בהא דאיתא בקידושין (מ, ב) 'ד"ש בן יוחי אומר אפילו צדיק גמור כל ימיו ומרד באחרונה איבד את הראשונות שנאמר צדקת הצדיק לא תצילנו ביום פשעו ומקשינן, וניהוי כמחצה עונות ומחצה זכויות, אמר ריש לקיש בתוהא על הראשונות'. ופרש"י 'מתחרט על כל הטובות שעשה', ומתבאר שע"י חרטה עוקרת את כל המצוות מדינא. והקשה הגרא"ו מאי שנא מחרטה מעבירות שכתב המסילת ישרים (פ"ד) שלפי שורת הדין היה ראוי שלא יועיל חרטה כלל, דמאחר שכבר הרג וקלקל היאך יוכל עתה לחזור ולתקנו, אלא הוא חסד גמור מה' יתברך 'שתחשב עקירת הרצון כעקירת המעשה' [והארכנו בדברי המס"י במקו"א].

וכתב שהח"ח השיב 'דבתשובה מאהבה הא דעוונות נעשו לו זכויות הוא לפני משורת הדין, ותשובה מיראה אינה בכלל תוהה על הראשונות, שהרי אינו מתחרט על המעשה עצמו, אלא שמתירא מן העונש, ואילו היה העונש נמחל לו לא היה מתחרט כלל על המעשה'.

דעכ"פ מבחינת המעשה שעשה הוא עבר על ציווי ה', ואע"פ שבפועל לא היה התוצאה של הקלקולים שנעשים ע"י העבירה ואדרבה נעשה מצוה ע"י מעשיו, אך מ"מ עבר על ציווי ה' לפי דעתו שדבר זה אסור.

אולם שאני הכא במכירת יוסף שבזה ממ"נ ליכא עבירה כלל, שהרי עבירה על צווי ה' יתברך ודאי שלא שייך בשבטים שהיו סוברים שזהו רצונו יתברך, וכך ראוי לנהוג ביוסף ע"פ דין, וכלפי התוצאה והקלקול 'בעצם' שנעשה ע"י העבירה, ג"כ לא שייך כאן שהרי לבסוף התברר שיצא תועלת ממכירתו 'להחיות עם רב', ומבואר היטב שלכן לא שייך הכא הדין של נתכוון לאכול בשר חזיר. [מיהו במשל של האה"ח שהתכוון להשקות את חבריו סם המוות, משמע שגם באופן שהתכוון לאיסור ויצא מכך לבסוף מצוה אינו צריך כפרה ביד"ש וכדברי הבית יצחק], ודו"ק.

נאנס ולא עשאה -

האם חשיב כקיים את המצוה בשלימות

ג] ובעיקר דברי הגרא"ו שנקט שמה שהתחדש 'ולחושבי שמו', שאם חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה, אין הכוונה שנחשב כאילו שבפועל עשה את ה'מעשה' מצוה והתכלית העולה ממנה, אלא רק נחשב שקיים את צווי ה', אבל מדברי החת"ס והמשך חכמה נראה לא כן, אלא שנחשב כאילו קיים את כל מהות המצווה.

דהנה בחולין (פו, א) אמרינן לגבי מצוות כיסוי הדם, מעשה באחד ששחט, וקדם חבירו וכסה, וחייבו רבן גמליאל ליתן לו י' זהובים עי"ש. והקשה החת"ס למה החוטף מצוה מחבירו משלם לו י' זהובים, הלא מכיון שחבירו נאנס ולא עשה ונחשב כאילו עשה, א"כ מדוע צריך לשלם לו. גם התקשה שם בגוף הדבר וכי מצוות ה' ח"ו שווה רק עשרה זהובים.

טעם אמירת צדקתך בשבת במנחה

פ' ויחי תשס"ה

גדולה עד מרום, ולעולם צדקתו ותורתו אמתיים ע"כ, וכ"כ בספר המנהיג (הל' שבת סי' סב) עי"ש.

והאלהיה רבה עצמו ביאר על פי מה שכתוב ב'זוהר הנ"ל', דמשה ויוסף מתו במנחה בשבת, ועל כן נראה דאומרים ג' צדקתך להצדיק הדין וליתן טעם על מיתתו, ראשון על מיתת משה רבן של כל ישראל, על פי מדרש ילקוט פרשת וילך (רמז תתקמ) שביקש בטעמים רבים שלא ימות והשיב לו הקב"ה ז"ל, א"כ אתה עושה תורתך פלסתר שכתבתי ואין מידי מציל ע"כ, ולזה אמר בתחלה צדקתך צדק לעולם במיתת משה, וקאמר טעמא ותורתך אמת שלא יעשו פלסתר ח"ו. שנית על מיתת יוסף, וטעם בגמרא (ברכות נה, א) שמת קודם אחיו אף שהיה צדיק ביותר, לפי שנהג עצמו במדת גאווה, וטעם גודל איסור גאווה מבואר בראשית חכמה (שער הענוה פ"ו אות עב) משום שמשתמש בשרביטו של מלך מלכי המלכים הקב"ה דלבש גאות כשעושה ניסים ונפלאות כמו בים וכדומה, לזה [אמר] צדקתך וכו' אשר עשית גדולות אלוים מי כמוך, ר"ל שאין לדמות אדם להקב"ה. שלישית על מיתת דוד, נראה על פי מ"ש חז"ל פ"ב דשבת (ל, א) שביקש דוד שלא ימות בשבת אלא באחד בשבת, והשיב לו הקב"ה אין מלכות נוגעת בחברתה וכו', וכ"מ 'הרים' זה מלכות, וכן פרש"י דסנהדרין דף ק"ז [ע"א ד"ה הר שבכם], ולזה אמר צדקתך כהררי אל, עכ"ד.

טעם שאומרים ג' פסוקים של צדקתך בשבת

במנחה

א] כתב הטור (אור"ח סי' רצ"ב) ונוהגין בכל המקומות לומר ג' פסוקים של צדקתך וכתב רב שלום הטעם שתקנו לומר צדוק הדין על שמת משה רבינו באותה שעה. וכתב הב"ח (סק"ב) ואיתא בזוהר תרומה (קנו א) שגם יוסף ודוד מתו בשבת במנחה ועל כן אומרים שלשה צדקתך. [ובשער הכוונות (דרוש ב' בהג"ב מהרש"ו זיע"א) כתב שמטעם זה אין אומרים ישמחו במלכותך בשבת במנחה יעו"ש, וכ"ה בספר תניא הקדמון, ועי' כ"ז בספר בים דרך (הפטרות ויחי)].

עוד כתב הטור, ו'נוהגים באשכנז לומר תחלה צדקתך צדק לעולם, ואחריו וצדקתך אלוים, ואחריו צדקתך כהררי קל. ובספר דאומרים תחלה צדקתך כהררי קל, ואחריו וצדקתך אלוים, ואחריו צדקתך צדק לעולם. וזה נכון יותר שבזה הסדר כתובות בספר תהילים.

ובטעם מנהג אשכנז כתב הלבוש (שם) דאע"פ שבתהילים הם מהופכים, מ"מ קוראים בסדר הזה לפי שמעלים בצידוק הדין שכל אחד יש בו דין יותר מהראשון. ובאלהיה רבה (ס"ק י"ז) הביא מאבודרהם שכתב 'כשאומרים כסדר הוא נכון להגדיל ולהוסיף בשבח המקום ברוך הוא, בתחלה נדמית שגדולה כהררי אל, ועוד

ולא כיבד את אביו, שהרי נהג ברבנות כדן כיון שהיה מלך, אלא שהתורה באה להשמיע וללמדנו שהנוהג ברבנות מקצרים ימיו, ואע"פ שלגבי יוסף לא היה בזה חיסרון וכמו שפירש המהרש"א.

ועדיין יש להעיר שמדברי המהרש"א נראה שיוסף לא נכשל כלל בחסרון בכבוד אביו ולא היה עונש במה שמת קודם השבטים, ואילו בסוטה מבואר שנקרא עצמות משום חיסרון בכבוד אביו ומשמע שזה עונש על כך, וביותר שמסמיכות שתי המימרות משמע ששניהם עונשים א. על כבוד אביו, ב. על מה שנהג עצמו ברבנות, וזה דלא כהמהרש"א.

ואפשר שיש לבאר שלעולם ליוסף היה דין מלך, ולהכי לא נענש כלל על חיסרון בכבוד אביו, וגם מה שאמר והעליתם את 'עצמותי' אינו עונש, שהרי באמת מדובר על אחר מיתנו שכבר יהיה עצמות, [ועי' במה שעמד בזה ביע"ד (ח"ב דרוש ז)]. אלא שלמדים לעלמא משינוי הלשון [או מיתור] שאמר את 'עצמותי', שאסור לזלול בכבוד אביו, ועל דרך המהרש"א בברכות בהא דאמרינן שיוסף נהג עצמו ברבנות.

סילוקו של יוסף גמר סילוק יעקב

ג] והנה בספר בים דרך (להגאון הגדול ר' מיכל זילבר שליט"א, שם) הביא מהגהות מהר"א אזולאי (על הלבוש, שם) שכתב שהטעם שאומרים צדקתך משום שבאותו הזמן נסתלקו יוסף משה ודוד, ד'כיון ששלשתם עשו רושם לכל ישראל בפטירתם ראוי לכל ישראל ליזכרם בשעה הזאת ולהצדיק דין שמים עלינו' עי"ש. ומקורו בחז"ל (בבב"א שם, ח"ב קנו, א) והוזכר שם הרושם שנעשה בפטירת יוסף וז"ל, בשעתא דמית יוסף צדיקא יבשו מקורין ומבועין וכלהו שבטין נפלו בגלותא, פתחו עלאי ואמרו צדקתך כהררי אל משפטין תהום רבה עכ"ל.

ויש להתבונן למה באמת פטירת יוסף עשתה רושם כל כך, ובוזה נפלו השבטים לגלות, ובפרט שאמרו חז"ל (אוצר המדרשים, חופת אליהו עמ' 165) 'ג' צדיקים גמורים נבראו בעולם ואלו הן יעקב משה ודוד, וכתוב בהם נבואה וקריבה, ביעקב כתיב ותחי רוח יעקב אביהם הרי זו נבואה, וקריבה ויקרבו ימי ישראל למות. במשה כתיב ולא קם נביא עוד בישראל, וקריבה הן קרבו ימיו למות, ואילו יוסף לא נמנה עמהם, וצ"ב.

והנה באור החיים על מה שנאמר (שם) 'אל נא תקברני במצרים ושכבתי עם אבותי וגו'. 'לשאר הדרכים יתבאר לפי מה שקדם לנו (זהר וישב קפ"ב) כי יעקב ויוסף היו בחינת נפש אחת, והוא סוד וא"ו מליאה שיש לה ב' ווי"ן ולא יתפרדו, ואשר על כן חש יעקב שאחר שיאסף לא יתרצה יוסף להפרד ממנו גם במותו, ומה גם לדבריהם ז"ל (תענית ה, ב) שאמרו יעקב אבינו לא מת והוא בחיים, לזה שלל דבר זה מדעתו והודיעו כי כשישכב פירוש כשיפטר הנה הוא נפרד בהכרח ממנו ויסמך עם אבותיו ולזה ונשאתני וגו' וקברתני וגו'.

ואפשר שלפי המבואר בדבריו שיעקב ויוסף הם נפש אחת, מבואר למה עשתה פטירת יוסף רושם, משום שזהו גמר סילוק נפשו של יעקב, ובוזה מבואר מה שהביא רש"י מדברי חז"ל עה"פ (מו, כח) ויחי יעקב 'למה פרשה זו סתומה, לפי שכיון שנפטר יעקב אבינו נסתמו עיניהם ולבם של ישראל מצרת השעבוד שהתחילו לשעבדם', וצ"ע דבבב"א ק מבואר שבפטירת יוסף 'נפלו בגלותא', ולמבואר פטירת יוסף הוא גמר סילוקו של יעקב ולכן אז 'נפלו בגלותא', [ואע"פ שבפועל השעבוד לא התחיל עד שהסתלקו כל השבטים כמבואר במד"ר (שמות א, ח)], ודו"ק.

ומתבאר בדברי הא"ר שהטעם שיוסף מת קודם אחיו משום שנכשל בגאווה. אולם במהרש"א בברכות (שם) מבואר לא כן, שפירש הא דאמרו שם 'שלושה דברים מקצרים ימיו ושנותיו של אדם וכו', והמנהיג עצמו ברבנות, דאמר רבי חמא בר חנינא מפני מה מת יוסף קודם לאחיו מפני שהנהיג עצמו ברבנות. וכתב המהרש"א 'ומיהו יוסף הצדיק ודאי דלא עבד הכי, אלא דילפינן ליה הכי מהאי קרא, דאי לא לדרשה זו ל"ל למכתב דמת יוסף ואחר כך כל אחיו'. ולדבריו צריך לבאר באופן אחר את שלושת הפסוקים דצדקתך ודלא כהא"ר.

האם לגבי יוסף היה דין מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול

ב] וביסוד פלוגתת המהרש"א והא"ר בביאור הגמרא בברכות הנ"ל, האם הכוונה שבאמת יוסף חטא במה שהנהיג עצמו ברבנות, או שהכוונה שהפסוק בא ללמדנו עניין זה אע"פ שודאי שיוסף הצדיק לא חטא בזה, נראה שהוא תלוי בשאלה גדולה בגדר מלכותו של יוסף.

דהנה ברש"י על הפסוק (מח, ב) 'ויתחזק ישראל וישב על המטה' כתב 'אמר אע"פ שהוא בני, מלך הוא, מכאן שחולקין כבוד למלכות'. ונמצא שליוסף היה דין מלך, וגם יעקב היה חייב בכבודו.

אולם במדרש רבה (בראשית ק, ג) איתא שהטעם שמת יוסף קודם אחיו משום ש'קרב לחמש פעמים יהודה אומר עבדך אבי, עבדך אבי, והוא שומע ושותק', וכן איתא בפרקי דר"א (פרק ל"ט). ולכאורה הוא תמוה, דהלא היה מלך, ומלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול (עי' כתובות יז, א).

ונראה בדעת המדרש וכמו שכתב באור החיים (מו, כט) על הפסוק ויקרא לבנו ליוסף וגו', שאע"פ שיוסף היה מלך, מ"מ יעקב קרא לו שיבוא אליו, לפי שיוסף היה ידוע בצדקות ובהפלגת אהבת האב, ולפיכך שלח לקרא לו שידע שימחול על כבודו, 'והגם שאמרו ז"ל מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, דוקא מלך ישראל שנמשח ומלך על ישראל, אבל מלך כזה במציאות זו, יכול למחול על כבודו לעשות רצון אביו'.

ולפי דברי האוה"ח מבואר דברי המדרש שיוסף נענש שאמרו בפניו 'עבד' על אביו, דאע"פ שהיה מלך מ"מ היה יכול למחול על כבודו. ולפי זה מבואר מה שנקט הא"ר שכונת הגמ' בברכות כפשוטו שיוסף נענש משום שהנהיג עצמו ברבנות, דכיון שהנהיג עצמו ברבנות הגם שהיה יכול למחול על כבודו משום כבוד אביו לפיכך נענש.

ובדעת המהרש"א נראה שנקט כמו שמבואר ברש"י שהיה לו דין מלך ואביו היה חייב בכבודו, ומשמע שלא היה מועיל על זה מחילה, ולפי זה כונת הגמ' בברכות שהפסוק בא להשמיענו עניין זה שהנהיג ברבנות נענש, הגם שיוסף הצדיק שהיה מלך ודאי לא חטא בזה.

והנה לכאורה יש להביא סייעתא לעיקר דברי המהרש"א מהסוגיא בסוטה (ג, ב) ד'אמר ר"י אמר רב מפני מה נקרא יוסף עצמות בחייו, (שנאמר: 'והעליתם את עצמותי מזה', ועודנו חי - רש"י) מפני שלא מיחה בכבוד אביו, דקאמרי ליה עבדך אבינו ולא אמר להו ולא מידי. ואמר ר"י א"ר וכו' מפני מה מת יוסף קודם לאחיו מפני שהנהיג עצמו ברבנות. ומשמע שמה שנקרא עצמות היה מפני שלא מיחה על כבוד אביו ורק בזה היה חיסרון בכבוד אביו [ועי"ש במהרש"א טעם העניין שבגלל זלזול בכבוד אביו נקרא עצמות]. אולם מה שמת קודם אחיו בשביל שהנהיג עצמו ברבנות, אינו בגלל שנהג ברבנות

דבר דבר דבר דבר

מראות מרן רשכבה"ג רבנו אהרן יהודה ליב שטינמן זצוק"ל | גליון מס. 27

הגאון הגדול רבי משה סוקולובסקי זצ"ל - האמרי משה

קוראיו ומעיניו בספרו מדותיו התרומיות והנשגבות כמעט לא נודעו.

ומעולם לא שמעתי משום א' מתלמידיו שיהי מתרעם עליו ומעולם לא ראיתי בכעס רק תמיד שמחה והצהלות פנים על מצחו כח סבלנותו ה' עד להפליא והשתאו בו רבים כן שלמים כי סבל בקרירות הרוח טרחם וריבם של תלמידים אשר הטרידוהו. בדברים רכים התחנן אליהם להשקיט רוחם הסוער ובכלל התנהגותו עם תלמידיו היה ממש כאב לכל א' וא' החביבות והאהבה הראה לכל א' ובפרט אם ראה בעל כשרון היתה אהבתו אליו אהבה בלי מצרים והרבה פעמים ה' מוסר נפשו לטובת תלמידיו.

ואזכיר פרט א' שאירע לערך ד' שבועות קודם פטירתו שה' אז חלוש מאד וה' הולך במשענת מפני גודל חלישותו ואז רצה ליסע לטובת תלמיד א' לדרך רחוקה ולפי גודל חלישותו אז ה' דבר זה ממש סכנת נפשות גם גודל זהירותו במצות ה' עד למאד.

ופעם העיד לפני כי מיום עמדו על דעתו מעת

שם בהתמדה רבה ועצומה. ופעם אירע שהיה צריך לו האיש אודות ענין הכרחי ודפק בדלת החדר המוסגר שיפתח לו ולא פתח הדלת וגם לא ענהו דבר וכן היה לערך חצי שעה, ויתמהו האנשים וידאו ויפחדו בני ביתו כי שמא נתעלף ויגישו וישברו את הדלת וימצאוהו והנה הוא יושב ומעיין בענין עמוק, וכשסיפרו לו כל זאת תמה ואמר לא שמעתי ולא הרגשתי כלל. וכן כשהיה הולך לומר השיעור בהישיבה היו כל חושיו ומחשבותיו בהענין שעליו סובב הולך השיעור עד שהרבה פעמים הלך על העצים ולא ה' מרגיש מרוב עיונו בתורה. ולא לחנם העיד עליו אחד מגדולי זמנינו שיכול לעיין ולחשוב בדבר אחד לערך ט"ז שעות, ומי יוכל לתאר גודל כח חידושו בתורה ושמעתי מפי גאון אחד מגאוני זמנינו שמכל החיבורים שיצאו לאור בשנים האחרונות ע"י גדולי זמנינו הספר אמרי משה שחיבר מו"ר עולה על כולנה ברבוי החדושים שיש בו וגם חדושי המוסדים על אדני האמת והיושר נתקבלו לרצון ושבעו עונג רב תלמידיו וגם

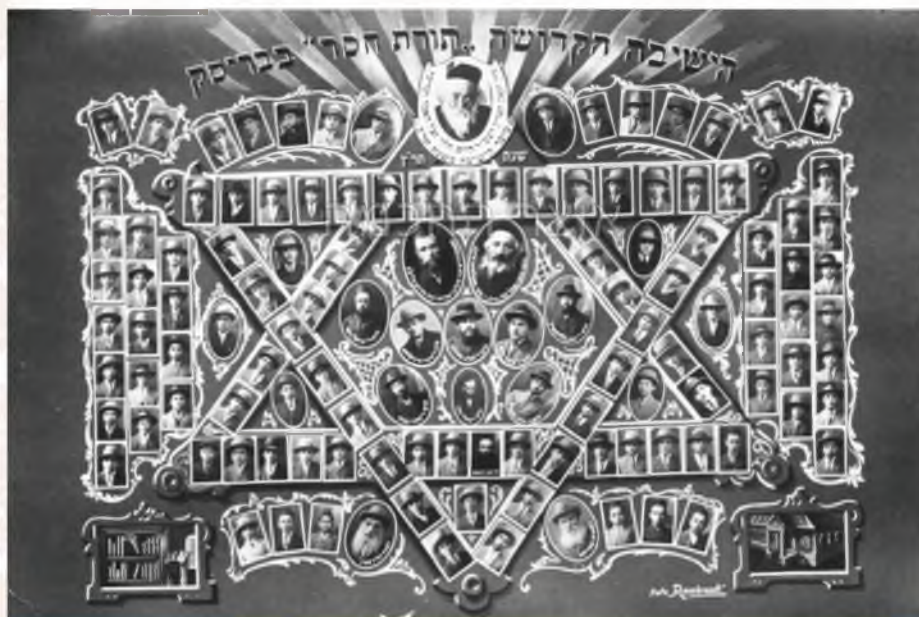
הגאון הגדול של הגאון רבי משה סוקולובסקי זצ"ל י"ט טבת תרצ"א - מורו ורבו של רבנו זצ"ל נביא כמה דברים אודותיו.

כמה שנים אחר פטירתו של האמרי משה, הוציא ידידו של רבנו, הגאון רבי יהודה ליב מאשבוים את ספרו ברכת הארץ, ושם ערך פתיחה על תולדותיו של בעל האמרי משה. לפי עדיות מבני התקופה, רבנו הוא זה שסייע רבות בכתיבה המאמר ועריכתו, ולכן אנו מביאים את הדברים כאן.

הגאון הגדול המפורסם ציס"ע וכר מו"ה ר' משה סאקאלאווסקי זצוק"ל ר"מ ומנהל דיישיבת תורת חסד בבריסק מחבר ספר אמרי משה שנפטר ביום י"ט טבת תרצ"א לפ"ק בעיר בריסק, ויען כי דרכי האיש המורם הזה שזכה וזיכה והרביץ תורה שלשים שנה בהישיבה הג'ל וחיייו ומדותיו נעלמו יען כי כל דרכיו היו בהצנע לכת ע"כ מצאתי חובה לעצמי להודיע בשערי בת רבים מעט מתהלכות האיש הנשגב הזה וחיייו ומדותיו התרומיות.

מו"ר נולד לאביו הרב מו"ה שמואל בעיר ראזינאיי בשנת תרכ"ח לפ"ק ועוד בטל ילדותו הראה את גודל כשרונותיו ותיכף נתפרסם בשם העילוי מראזינאיי. ובשנת תרנ"א שהיה אז כ"ג שנה בא בברית נשואין עם אשתו היא הרבנית מרת מאליא תח' בת הרבני הנכבד מו"ה בנימין חארי ז"ל וכבר אז אתא ואיייתי מתניתא בידיה כת"י נחמד על עניני יו"ט הנקרא בשם מלאכת יו"ט לפליאת כל רואיו. בכלל היה שקדן נפלא ובעל מעיין נשגב כמעט יחיד במינו בכח עיונו אשר הפליא בזה כל רואיו ומכיריו.

ולדוגמא אביא כאן מה שסיפר לי איש מהימן כי טרם פרוץ המלחמה העולמית והוא ה' אז כבר ר"מ בהישיבה הג'ל שהיתה אז בביר"כ משמר וה' לו בביתו חדר מיוחד ומוסגר בעדו כדי שלא יפריעוהו ממשנתו והיה יושב ולומד

ישיבת תורת חסד בבריסק. [רבנו נמצא בתמונה, רק לא גילה היכן הוא]

היותו כבר י"ג שנה לא איחר זמן קריאת שמע והנה להודיע כל דרכיו וגדלו לא יכילם הגליון וגם ידוע מאמר חז"ל בירושלמי שקלים אין עושין נפשות לצדיקים דבריהם הן הן זכרונם רק המעט אשר מצאתי לנכון להביא לפני הקורא כתבתי.

בימי האחרונים זכה שגשול בנין הישיבה והתנועת הבית היתה ברוב פאר והדר ומי יוכל לתאר גודל שמחתו ששמח אז אך לגודל דאבוניו לא ארכה לנו שמחתנו כי נהפך לנו השמחה לאבל וקינה ונהי נשמע בכותלי הבנין כי ביום י"ג טבת תרצ"א נחלה פתאום במחלה כבדה ואנושה ולא הועילו כל הרופאים למצוא מזור למחלתו כי אמרו נואש ותלמידיו כשמעם זאת נשאו קולם בתפלה ובתחנונים והלילה האחרונה ליל י"ט טבת היתה ליל שמורים לתפלה ולבכי עד שנצחו אראלים את מצוקים ובבקר יצתה נשמתו בקדושה ובטהרה. מה גורא היום ההוא יום שגלוק מאתנו פאר ראשינו ותלמידיו עומדים כפופים ועטופי אבל וצועקים בקול מר מי יורה לנו דעה ומי יבין שמועה לפני מי נוכל לשיח מצוקתנו.

ואכתוב דבר ממילי דהספידא שאמרתי ביום היא"צ הראשון בהקהל עם בהיכל הישיבה הנה הנביא ירמ' כשהוא מתאבל על חורבן המקדש וירושלים צועק הביטו וראו אם יש מכאוב כמכאובי אף שכל עם ישראל מרגישים את גודל השבר שקרה להם בחורבן הבית אבל אני ירמ' שמרגיש את הל התפארת וההוד שהי' בהמקדש מקור הקדושה והדעת יסוד העולם שכל היופי העליונה הכל בהמקדש אצלי הוא חורבן המקדש המכאוב היותר גורא ואין מכאוב כמכאובי כן מורי ורבותי אצלינו אמת שגם אתם מרגישים גודל האבידה שקרה לעם שגלוק ממנו א' מפאר

דורנו וביותר עידנו בריסק מרגשת גודל האבידה שקרה לה אבל אינו דומה אצלינו לתלמידיו אצלינו הוא האסון הנורא שגלוק מאתנו פאר ראשינו מחמד עינינו רבינו מאורינו ומדרכינו ואנו צועקים דברי הנביא ירמ' יש מכאוב כמכאובי וחבל על דאבדין ודלא משתכחי.

ישיבה הצעירים אמרי משה

כידוע, לעת זקנתו הקים רבנו שרשרת ישיבות ומוסדות תורה מפוארים. המוסד האחרון בימי חייו שבחר להקים היה ישיבה על שמו של רבו המובהק בעל האמרי משה. כאשר פנו אליו גדולי ירושלים בראשות הגר"ד כהן על הצורך בהקמת ישיבה לצעירים בדרכו של רבנו, וביקש מרבי יעקב וירזבינסקי שיקח את העול על עצמו כחלויה נוספת בשרשרת הזהב של מוסדות ארחות תורה.

בכנס היסוד שנוערך בבית רבנו הסביר רבנו שבחר לקרוא את הישיבה על שם רבו כי הוא חש הכרת טובה עצומה אליו, והוא נפטר ללא שהותיר אחריו זרע של קיימא, ולכן חשוב עד מאד לקרוא את הישיבה על שמו לעילוי נשמתו הטהורה.

כשנפתחה הישיבה אמר רבנו לראשי ישיבת אמרי משה: יש כיום ריבוי עצום של ת"ח בין בכמות ובין באיכות גדולה של לומדים בבני הישיבות, אבל היצה"ר אינו טיפש והוא חיפש כנגד זאת איך לגרום לביטול תורה, ואם סתם יגרום ביטול תורה לא ייסחפו, לכן הביא את ה"גניעס" והפוליטיקה הפנימית שבתוך הישיבות לעניין את בחורי הישיבות ועי"כ יתבטלו מלימודם. עיקר העבודה שלהם היא לברוח כמה שיותר מפטופטים ולנצל את הזמן.

בכנס שהתקיים במעונו של רבנו ביסוד

הישיבה דיבר בפניו הגר"ד כהן ואמר שלפי הבנתו הטעם שקרא רבנו לישיבתו זו בשם רבו הוא כי הרי בעל האמרי משה היה תלמידו המובהק של הגר"ח מבריסק, והגר"ח במסורת מרביתו עד אדוננו הגר"א מווילנא, ורבנו כתלמידו של האמרי משה מנחיל התורה לתלמידיו, ובכך בא לידי ביטוי שעולם הישיבות עוברת במסורת מדור לדור. לאחר שנכנס רבנו לחדרו התבטא ואמר שוודאי טעם נכון הוא מה שאמר הגר"ד לקריאת השם 'אמרי משה', אולם אני עיקר כונתי היתה שמו"ר האמרי משה' הגיע לדרגתו הגבוהה בתורה אך ורק בזכות יגיעתו העצומה בתורה ולא בזכות כשרונותיו, והוא מחייב כל בן ישיבה לדעת ולהיוודע עד לאיזו דרגה גבוהה ניתן להגיע אם יגיע בתורה כדבעי.

רבנו אמר כי בגמ' (יבמות כד, א) יש ילפותות על ענין 'ונקרא שמו', ורואים שיש עניין בקריאת השם. על כן ביקש שתיקרא שם הישיבה על שם רבו. והוסיף ואמר כי מלבד יגיעת התורה העצומה שהיתה לו היה לאמרי משה' גישמאק מיוחד בלימודו לצעירים, והיה מוסר חצי שנה ראשונה לשיעור הצעיר שנכנס לישיבה, ובחצי השנה השנייה מסר לשיעור המבוגר. והיו שטענו לו כי אין זה כדאי שגאון כמוהו יאמר שיעורים לבחורים כל כך צעירים, ולא הסכים עמם.

בחודש מנחם אב תשע"ו רבנו נשאל לגבי אופן השהייה בפנימיה, ואז אמר בערגה כי זוכר הוא שאצל רבו האמרי משה' השיקולים של הבחורים לא היו לפי נוחות, אלא הגר"ד משה סולוביצ'יק חיפש מיטה שתהיה הכי קרובה לברז לנטילת ידיים של שחרית. והורה בדיוק כמה מיטות לשים בכל חדר, ושלא לעשות מיטות קומתיים בישב"ק, [רק לאחר מכן בצירוף כמה טעמים היקל בכך].

בקץ תשע"ז כשישמע רבנו על הצלחת הישיבה שהקים התרגש ואמר: האמרי משה' היה מורי ורבי והיה יגע בתורה מאד ולא זכה לזרע של קיימא והקב"ה עזר שהתקיים בו ונתתי בביתי ובחומותי יד ושם טוב מבנים ומבנות שם עולם אתן לו אשר לא יכרת. עוד התבטא: בבריסק היתה מחלוקת גדולה אחרי פטירת האמרי משה', והגר"ד משה סולוביצ'יק ואני היינו היחידים שלא התערבנו בכך והמשכנו בתלמודנו, והיא שעמדה לנו להינצל לאחר מכן מאימת המלחמה, שלא כרבים מחברינו באותה תקופה.

בהקמת הישיבה שאל רבנו את תלמידו ראש הישיבה במה הוא יכול לעזור לו, ואמר לו שיתפלל על הצלחתו, ואמר רבנו בלי נדר אתפלל על כך.

בכנס הפתיחה בדרך רבנו שתהיה לישיבה סייעתא דשמיא, וייצאו ממנה אלפי תלמידים. ברכתו ותפילתו עושה פירות, שזכתה הישיבה

פתיחת ישיבת אמרי משה בביתו

תוך שנים מספר להיות פאר עולם הישיבות הקטנות בירושלים.

❧

לבני ישיבתנו הק' אמרי משה' שנוסדה ע"ש ולזכרו של מו"ר הגד' משה סוקולובסקי זצ"ל ראש הישיבה בבדיסק שה' עמל ויגע בתורה ביותר. ד' עליהם יחי

הגמ' בב"ק (טז, ב) אומרת על הפסוק שכתוב אצל חזקי, וכבוד עשו לו במוותו, מלמד שהושיבו ישיבה על קברו, והיינו שבזכות שהרבה תורה בישראל צריך שגם במוותו ירבה תורה בישראל, ומה שהתלמידים יותר יתחזקו בלימוד התורה יגדלו להיות ת"ח גדולים וע"י זה יתרבה תורה בישראל.

ונקוה שבאמת יצאו ממקום תורה זה ת"ח ויר"ש אשר ע"י יתרבה תורה בישראל ונזכה בקרוב לגאולת עולמים בבא"ס. י"ח טבת תשע"ז לפ"ק. בני ברק יצ"ו.

מהדרכות רבנו בישיבה שנשאל

מרה"י הגר"י מישקובסקי

כשנשאל האם לנסוע עם התלמידים לשבתות, אמר כי כדאי לנסוע עם הישיבה קטנה לשבת ואפי' באמצע הזמן, ולהביא דרשנים עם סעודות טובות, אף שבעבר הורה לנו לא כך. ושאלתי מה נשתנה והשיב בזה"ל: צריך ללמוד מהחסידים להביא שמחה. והתנה ואמר שלא להתפשר על גרטור בשבת.

❧

הכריע למגיד שיעור לעשות ברית בצהריים ולא לחוש לעניין זדיונים מקדימים למצוות ובלבד שלא להפסיד אמירת שיעור כרגיל. ואף ששייך להביא ממלא מקום מכל מקום הבחורים הצעירים לומדים פחות טוב אצל המ"מ. ומהאי טעמא גם לא הסכים להחליף שיהיה שיעור הבקאות בבוקר ושיעור העיון בצהריים.

❧

בפעם הראשונה שה' נפק"מ האם לעשות יום כיפור קטן בישיבה, ענה ואמר הלא הם צעירים ואין להם עבירות, ואולי מעט

בפתיחת הישיבה בבית רבינו זיע"א. לימינו הגאון הגדול רבי דוד כהן שליט"א, מכון דרכה של הישיבה כיום.

עבירות, אולם מ"מ כדאי לעשות 'כל חודש' יום כיפור קטן, כדי שפעם בחודש יתעוררו לחשב כי יש שכר ועונש, עבירות ומצוות, וצריך לעשות תשובה.

❧

ה' בחור שהאריך טובא בשמונה עשרה באופן חריג מאוד, ואמר לו רבנו שזה לא נורמלי, והוסיף כי בישיבה קטנה פוגיבז היה דבר כזה, ובסוף יצא לתרבות רעה. וכששאלנו האם להעיר על זה, אמר תנסו אבל זה לא יעזור, הוא לא ישמע לכם...

❧

נשאל האין להעמיד את החזרה החודשית כמה זמן ליתן לחזרה. ואמר המצוינים רוצים הרבה חזרה וטוב להם, לחלשים יותר עדיף מעט חזרה ושיהיו בתוך המסגרת הקבועה של השיעורים ועל כן צריך לבחור דרך הממוצע.

❧

בהקמת הישיבה עלה רעיון ע"י ר' יעקב וירזבינסקי לשלב כלל אברכים בשנה הבאה שיש לנו רק שיעור א' כי ע"י כך יה' אוריה חזקה בביהמ"ד, ומאידך יכול להיות שיש סיכונים בשילוב כזה.

והשיב רבנו כי אברכים לא לומדים כמו בחורים, אברכים גם מסתובבים, בחורים צריכים לשבת במקום כל הסדר וללמוד, ואין כדאי שהבחורים ילמדו מהאברכים איך הם לומדים ועל כן לא כדאי. [וגם לסדר ג' אמר שלא כדאי להביא אברכים]

❧

נשאל: מה כדאי יותר להעמיד משיבים זקנים בדעת ובגיל, מיושבים יותר, פחות בעלי מרץ, אבל דמויות של ת"ת, או עדיף יותר צעירים שיש להם הרבה מרץ אם כי חסר להם הזקנה (והטעם זקנים) אחרי ששאלנו כמה פעמים, הורה ואמר נראה לי שעדיף המבוגרים...

❧

נשאל אם לעשות ב' שיעורים של שלושים, או אחד של ארבעים, וענה ב' שיעורים זה לא טוב...

❧

נשאל לגבי לימוד סדר מוסר מכיון שיהיו רק בחורים בני 14 שהם שיעור א' ול"ש אצלם מוסר בשפתיים דולקות... האם לעשות סדר מוסר, או שמא בזמן הזה יה' שיעור במשלי עם הגר"א או אבות עם רבינו יונה וכדו'.

וענה יש להם יצה"ד? וכשהשיבו. כן, רע מנעוריו, ואמר אם כך אין ברירה וחייבים מוסר.

❧

נשאל האם לקבוע סדר לימוד של חומש רש"י וענה בוודאות שכן, והוסיף שזהו דבר חשוב מאוד, כי פעמים בחור יודע רמב"ם אך אינו יודע חומש, ושאלתי לקבוע מבחן ע"ז וענה כן.

וכשנשאל כמה זמן יה' סדר זה. ענה חצי שעה.

❧

נשאל האם בסדר הכנה לצלם להם את המפרשים שישנם בארון, וכגון קהלות יעקב על הסוגיא.

וענה לי שאקרא את הגמ' (מנחות ז,א) אבימי ששכח ברייתא והלך לתלמידו שיזכירנה אליו, ובגמ' מקשי' ולמה לא קראו לתלמיד אליו ותידענה הגמ' סבר הכי מסתייעא טפי, וברש"י שם משום יגעתי ומצאתי, וכמ"כ בדידך הם צריכים לחזור אחר הקהלות יעקב ולא להביא את הקהלות יעקב אליהם.

❧

נשאל לגבי בחור שרוצה לכתוב חידו"ת במחשב, ושיהיו לו רשות להביא לישיבה, בבין הסדרים ובתוך חדר.

ושאל האם לא יוכל להסתדר בלא זה? [ולא הסכים להתיר]

❧

נכנסתי בניסן כמה פעמים עם בחורים והוריהם, המתעתדים ללמוד אצלנו, ואמרתי כי אני אומר בשמו שיש ברכה מיוחדת למייסדים, ובדרך אחד שידע ש"ס, והוסיף אבל אתה גם צריך ללמוד בשביל זה... והבא להיטהר מסייעין בידו, וכשביקשתיו בפעם אחרת בשביל בחור אחר ג"כ שיברכו שידע ש"ס, ענה לי, חצי ש"ס זו גם ברכה טובה.

ביקשתיו ברכה להצלחה ברישום, ואמר לי בצחות, יה' לכם בחורים טובים, תדאג שהמגידי שיעורים יהיו טובים.

כשהיה נידון על עניני התשלום בישיבה. ענה לו רבנו 'תן לי הנפש, והרכוש קח לך' שלא לעשות חשבונות של גשמיות מול הצלחה ברוחניות.

❧

נשאל האם ניתן לתת לבחורים לישון בישיבה בפנימיה, כיון שמצד אחד הם רוצים לנצל הזמן בליל שישי ולעשות כמין משמר, ומאידך יש חסרונות בפנימיה.

ואמר שישאר המשגיה ואז ניתן, אך רק בתנאי שהמשגיה עצמו לא ילך לישון [לפני שהם ישנים].

תיקוני עירובין

גליון שאלות הלכתיות
המתחדשות מידי שבוע בבדיקת העירובים השכונתיים

גליון מס' 233
טבת תש"פ

קריאת מרנן ורבנן שליט"א לדרוש ולחזק את קיום הלכות עירובים

שאותו אסור לעבור עם חפצים, וכאשר מתעסקים בהלכות אלו, זה משפיע שהעירוב יהיה במודעות של הציבור, יזכרו לברר על העירוב מראש, וידעו שכאשר אומרים להם שאין עירוב, או שהעירוב אינו מספיק כשר, לא יחשבו שמדובר בחומרה שכמה אנשים נוהגים בה, אלא מדובר בהלכה מעשית לכל אדם יהודי, והיא מהמצוות החמורות של שמירת השבת, ועי"ז יימנעו מלהיכשל ח"ו בטלטול האסור.

אברך משומעי השיעורים שהתעניין ובדק את העירוב

שיעורי העירובין בציבור הרחב, מביאים חיזוק עצום גם למערכות העירובים ולאחראים. מלבד התועלת שיש לכל הלומדים עצמם. גם הכשרות של כלל העירובים בארץ נעשית יותר טובה, על ידי שאנשים מתעניינים ומתבוננים ומעוררים, שמים לב לתקן דברים שלא הבחינו בהם. ויש לכך דוגמאות בלי סוף. אחד מהם אירע בשבוע האחרון, שאברך נסע לשבת לאחת הערים בצפון, ומתוך שהוא קורא בקביעות את העלונין והשתתף גם בכמה שיעורים, הוא בירר קודם היכן יש בעיר הזו עירוב שכונתי, והחליט שיבוא מוקדם ויבדוק אותו, כדי להתלמד עליו את ההלכות שלמד, ולחדד את ידיעותיו.

כשהגיע לשכונה ביום שישי בבוקר, החל לבדוק את העירוב, וראה שבאמת הוא עשוי בצורה חזקה וטובה. במהלך הבדיקה התעוררו לו כמה שאלות בהלכה, והוא חזר והתבונן עד שהבין את כוונת האחראי, איזה פתרון הלכתי הוא עשה בכל מקום, ובחלקם אף התקשר לשאול את ההלכה. באחד מהשבילים הוא ראה שאין צורת הפתח, והבין שסמכו על דין עומד מרובה על הפרוץ, אבל לפי מה שלמד בשיעורים היה נראה לו שאי אפשר לדון בזה עומד מרובה, והתקשר ובירר, עד שהבין מדוע במקרה זה יש היתר.

כשמגלים חוט קרוע ביום שישי

האברך המשיך בבדיקה ולפתע באחד מהעמודים הוא מגלה שהחוט קרוע, דבר כזה אומר שהעירוב פסול לגמרי, למרות כל ההשקעה בהתקנת העירוב, אם לא מתחזקים אותו ומתקנים אותו, מספיק שחוט אחד חסר, ואין עירוב.

מדוע לא מספיק שהרוב כשר, או עומד מרובה על הפרוץ. כי ענין העירוב הוא שיהיה היקף מושלם סביב למקום, והוא יחידה אחת של היקף מחיצות סביב, שאם ההיקף אינו מושלם, אינו כלום, אינו רשות היחיד ודינו ככרמלית האסורה מדרבנן, ורוב אינו מועיל לענין זה. וכן הדין של עומד מרובה על הפרוץ, מבואר בשו"ע (סי' ס"ב ס"ט) שדין זה יכול להתיר רק כאשר רוחב הפירצה היא עד י' אמות, שנחשבת כפתח, אבל אם היא יותר מ' אמות היא פוסלת אפילו שהעומד מרובה על הפרוץ, מפני שנחשבת פירצה, ואוסרת את כל העירוב.

מתי בודקים את העירובים

והנה יש לציין שרוב העירובים השכונתיים נבדקים ביום שישי ולא ביום חמישי, וא"כ אם רואים ביום שישי חוט קרוע אין בזה ראייה שמשוהו אינו כשורה. יתכן מאוד שהאחראי עדיין לא הגיע לבדוק, ועוד מעט הוא יגיע וימצא ויתקן, הרי בשביל זה הוא בודק, וכן יתכן שהוא ראה והמשיך על מנת להגיע עם הציד המתאים. וזה לא דבר כ"כ חריג שנקרע חוט של העירוב ומתקנים אותו ביום שישי, א"כ אין בזה תגלית או הערה על הבודק. אמנם

שבת עירובין - דרשות בכל העולם

התעוררות גדולה התפשטה בציבור בשבוע זה בעניני עירובין, לאור קריאתם של מרן שר התורה הגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א, ומרן נשיא מועצת חכמי התורה החכם שלום כהן שליט"א, לכל רבני הקהילות ומורי הוראה בכל אתר ואתר, להוסיף בשיעורי השבת, לחזק ולעורר על הלכות עירובין החמורות, שלצערינו מצוי בהם הרבה מכשולות, והציבור היקר אינו מודע לגודל חומרת המצב.

בעקבות המצב הקשה בעירובין, שבדקי מוקד העירוב פוגשים בהרבה מקומות שהעירובים אינם נעשים כהלכה, למרות שהעוסקים במלאכה רוצים לעשות טוב, אעפ"כ יש הרבה מקומות הטעויות שיפור ותיקון הכרחי.

ובפרט בערי הפריפריה שכיום יש אלפי משפחות אברכים שגרים במקומות אלו, והמכשול גדול רח"ל.

בתקופה הזו שרבים מנסים

לפרוץ את שמירת השבת, נתחזק כולנו בהלכות שבת, בלימוד בידיעה, ובעשיה בדקדוק כהלכה, וזכות זו תעמוד לכל אחד ואחד להתברך בשפע ברוחניות ובגשמיות, ולהינצל מפגעי הזמן, ולהמשיך את שמירת התורה וההלכה.

לאור זאת התארגנו עשרות אברכים מבוגרי השיעורים של מסגרת לימוד "בדיקת עירובין" שע"י "מוקד העירוב", בשיתוף עם ארגון "כנועם", מכל רחבי הארץ, למסור שיעורים כליל שבת וביום השבת, מתוך הידיעות הרחבות והפרקטיקה שהם למדו ורכשו בלימוד במסגרת זו.

ידיעות החשובות לכל אדם, וקיומם למעשה

יש לציין שבשיעורים אלו יש תועלת גדולה מיידית לשומעים, כיון שהנושא של עירובין בחלק המעשי שבו, אינו מוכר לרוב הציבור, הרי שכל ידיעה וכל נושא שמדברים בו, מוסיף ידיעות חשובות בהלכה למשתתפים. והציבור משתוקק לדעת את ההלכות ומה עושים היום בעירובים, החל בדיני העמודים, מה הדין כשהעמוד התעקם וכמה החוט צריך להיות מתוח, האם הלחיים שיש היום הם לחיים של מבוי של הגמ', ומה ההבדלים ביניהם. כיצד מניחים עירוב חצרות בזמנינו, כמה השיעור שלו, ובאיזה חדר ניתן להניחו. מדוע גוי ומומר פוסל את העירוב, ומה תקנתו מדוע השכירות מהמשטרה אינה מספיקה, ובאיזה אופן מועילה השכירות מחברת החשמל. במה חלוקים דרגות כשרות העירובים בזמנינו, וכמה הבעיות מצויות. ועוד כהנה וכהנה דברים שכל אדם רוצה לשמוע ולדעת.

בנוסף לידיעת התורה וההלכה שרוכשים בכל שיעור, יש גם חיזוק בקיום ההלכה למעשה בכל שיעור כזה, כיון שעיקר הבעיה היא שאנשים לא שמים לב לברר, לא יודעים מהו גבול העירוב

ג. עגלה וחפצים שהיו בכניסת שבת (בבין השמשות) בבית, אסור לטלטלם בהיקף. וגם אם מישו אחר הוציאם מהבית, אסור לכו"ע לטלטלם מחצר לחצר (משנ"ב ס"ק ט"ז).

ד. להוציא מהדירה לחדר מדרגות, או להכניס מחדר מדרגות לדירה, אסור בשום אופן [כשחשך שכירות], בין חפץ ובין תינוק, ואפילו בחי שנושא את עצמו אסור מדרבנן. [דאפילו כלים ששבתו בחצר, אסור להכניס לבית, מצד עצם איסור הוצאה מרשות לרשות (שו"ע שסו, א וראה פה"ע ס"א).

ה. תינוק שאינו זוחל, אין שום דרך להתיר לטלטלו מהבית, בלי עשיית עירוב כשר. [כשלא עשה עירוב פרטי בבנין לכו"ע אסור, וגם כשעשה עירוב ראה להלן].

יש מקומות שאברכים עושים בתוך השכונה המוקפת, עירוב מהודר לחצר או לחדר מדרגות שגרים בו, שבתוך העירוב הקטן שוכרים מהגויים והמומרים. במקרה זה הדינים כדלהלן:

ו. עגלה וחפצים שהיו בבית, מותר להוציאם לחדר מדרגות [כיון שבבנין זה יש עירוב עם שכירות], אבל אין את ההיתר לטלטלם בשאר הרחובות כנ"ל אות א'. ואין שום אופן שיהיה מותר כשהיו בבית. [כי רק בכלים ששבתו בחצר היו כל החצרות רשות אחת, אבל לא כללים ששבתו בבית (משנה עירובין דף פט. ושו"ע שעב, א ומשנ"ב ס"ד)].

ז. עגלה וחפצים שהיו בחצר, יש אפשרות לטלטלם בחצרות וברחובות כנ"ל אות א', ובנוסף מותר להכניסם לדירה [באותו בנין שהיו בו בלבד], אבל לא לעשות את שני החלקים בבית אחת, וי"א רק ע"י שני אנשים שאחד מוציא מהבית לחדר מדרגות, והשני מחדר מדרגות לרחוב.

ח. להכניס את העגלה לדירה אחרת מחוץ לאותם בנינים, [כגון שהולך לבית ההורים], אסור בכל אופן, בין אם היו בבית, ובין אם היו בחצר. ואפילו אם יהיה במקום החדש ג"כ עירוב מהודר. [כיון שמפסיק ביניהם שטח שאינו בעירוב מהודר, לכן אינם מתחברים בעירוב הפתח, והיו כללים ששבתו בחצר אחרת, שאסור להכניסם לבית, בין כששבתו בחצר כמפורש בגמ' ושו"ע (כנ"ל אות ד') וכל שכן כששבתו בבית שאפילו מחצר לחצר אסור לטלטלם (כנ"ל אות ג').]

ט. תינוק זוחל או הולך, חלק אחד אפשר להוציא מהדירה לחדר מדרגות, חלק ב' אפשר לטלטלו מחדר מדרגות לרחוב [ובלבד שיהיו בתוך היקף המחיצות של העירוב המפוקח]. ולא יעשה את שני החלקים ביחד (תוס' דף צט: ושעה"צ. ראה פה"ע ס"ט), וי"א שאפילו ע"י שני אנשים אסור [ואינו דומה להנ"ל אות ז' שמדובר בכלי ששבת בחצר]. וי"א שע"י שני אנשים מותר.

י. תינוק שאינו זוחל, אם היה בבית בכניסת שבת, מותר להוציא לחדר מדרגות [ע"י העירוב הפרטי בבנין]. אבל אסור לטלטלו ברחובות [ככלים שהיו בבית, אות ט', וכמ"ש רע"א (בב"מ ס"ו ש"ט) שקונה שביתה. ואם התינוק שהיה כל בין השמשות ברחוב מחוץ לדירה, מותר לטלטלו ברחובות שבהיקף העירוב, אך אסור להכניסו לבית [כדין כלים ששבתו בחצר].

ואם שהיה כל בין השמשות בחדר מדרגות באותו בנין, ניתן לעשות שני החלקים ע"י שנים אנשים [כנ"ל אות ז'].

ויש מתירים לעשות שניהם ע"י שני אנשים כנ"ל, גם כאשר התינוק היה בבית או ברחוב בכניסת שבת (חכמת הלב, שלדעתו הבית מאיר חולק על רע"א).

יש להדגיש שלדעת המתירים צריך כמה תנאים, א. עירוב פרטי בבנין, ב. ע"י שני אנשים, ג. רק התינוק ולא שום חפץ אחר [שדוקא בתינוק שוכרים שאינו כלי ולא קונה שביתה]. ד. לדעתם רק אם לובש בגדים וטיטול שלבש מכניסת שבת (או שהיו בחצר), ולא כאשר החליפו לו בגד כלשהו מהבית.

לדעת האוסרים (הגרמ"מ לובין שליט"א) אין אפשרות לטלטל לאירוח בבית אחר כשהתינוק אינו זוחל. [כי גם אם מותר להוציא מבית א' ע"י הפתרון הנ"ל (אות י' בדרך הג'), עדיין יהיה אסור להכניסו בבית האחר, אף עם יהיה שם עירוב, כיון ששבתו בחצר אחרת]. ורק בתינוק זוחל יש אפשרות פשוטה [אף ללא עירוב פרטי], ע"י שהמעבר מהדירה לחדר מדרגות יעשה התינוק בכוחות עצמו כנ"ל אות ב', [ובטלטול ע"י שני אנשים, נוטים לאסור]. וראה עוד בחוברת פתח העירוב שהארנו בביאור השיטות ומקורותיהם.

טוב להתקשר להודיע על התקלה, כדי שאם הבדוק עדיין לא יודע על כך, הוא ידע מראש להביא ציוד ולפנות זמן מתאים לתיקון.

האברך התקשר לאחראי, והאחראי התפלא ואמר שהוא כבר בדק אתמול את העירוב, ואז החוט היה טוב, וכנראה שאירע משהו בלילה או ביום שישי בבוקר, וקרע את החוט. מיד הוא לקח את כלי אומנותו, ויצא לתקן את העירוב. האברך חזר והתקשר אל המוקד, לספר על הזכות שהתגלגלה על ידו, ששכונה שלימה ניצלה ע"י ההתענינות שלו. בגלל שבשיעורים הוא למד את הפרקטיקה, למד לבדוק עירוב, זה הביא לכך שהתגלתה תקלה כזו חמורה. למרות שאין בזה טענה על האחראי, שלדבריו הוא בדק והמצב היה תקין, וכנראה אירע אחר"כ, אבל בסופו של דבר, עי"ז נהיה תיקון והצלה למאות תושבי השכונה.

מדבר זה אנו רואים כמה גדול ההשפעה והזכות של כל אחד ואחד שמחזק ומתחזק בנושא העירוב, רבים אינם מודעים להלכות אלו, וע"י השיעורים וההתעוררות זוכים להביא עוד עשרות ומאות אנשים שיקיימו וישמרו שבת כדין.

סיכום דיני טלטול העגלה והתינוק

במקומות שלא נעשו שכירות

אחד מהנושאים שנוגעים בהרבה מקומות גם בעירובים הנעשים בשכונות חרדיות, הוא נושא השכירות. שחז"ל תקנו שאם יש גוי או מומר בשטח העירוב, הוא פוסל את העירוב שבפת. והנה בנושא זה יש קושי גדול גם בעיר בני ברק וגם בשאר ערים, לדעת על כל התושבים שיהיו יהודים שומרי שבת, ובכל זאת האחראים המסורים עושים מאמצים לבצע שכירות מכל מי שידועים עליו. ובענין זה צריכים במיוחד את עירנות התושבים, שידועו לאחראים אם מתחדש תושב הפוסל את העירוב.

אבל יש הרבה שכונות שלא התגברו על בעיית השכירות מתושבים מומרים, ולמרות שחוזרים ומודיעים בשכונות ההם שאין שכירות וכל אחד יברר את הדין, אנשים לא יודעים כיצד לנהוג כהלכה, ורובם אינם יודעים את משמעות הדברים. והנה כבר ביארנו את הדינים באריכות בגליון 2 בצירוף שרטוטים ותמונות, וכן הזכרנו באופן כללי כמה פעמים במשך הגליונות עד כה. אולם ראינו לנכון לסכם בקצרה, מה מותר ומה אסור. ובמה נחלקו פוסקי זמנינו [בכל מקום שמצוין במקורות פה"ע, הכוונה לחיבורנו "פתח העירוב - קובץ חוברות", דיני כלים ששבתו בחצר].

והנה ההוראה הקצרה והברורה, שנמסרת לשואלים המבקשים לדעת את ההלכה למעשה ברגע אחד, שיקחו כלל לעצמם: "מותר לטלטל מחצר לחצר ולחדרי מדרגות שבתוך גבול העירוב, דברים שהיו מכניסת שבת בחצר או בחדר מדרגות, ולא דברים שהיו בבית, וכן לא להכניס דברים אלו לבית, בין בבית שגרים בו ובין בבית שהולכים אליו." "בנוגע לילד, צריך שיצא מהדירה לחדר המדרגות, בכוחות עצמו בהליכה או בזחילה, ואם אינו זוחל אין לטלטלו".

בהוראות אלו אנו מקיים שאנשים לא יטעו, ואם יקפידו עליהם בעז"ה לא יכשלו, אמנם יש עוד מקרים ואופנים בודדים שאפשר להתיר יותר, לפי שיטות מסוימות, אך צריך לדעת את הפרטים, ולשים לב היטב שלא להיכשל, כיון שהם מורכבים ומצוי שטויעם בהם. וכעת נבאר את הדברים יותר.

א. עגלה ומשחקים שהיו מכניסת שבת מחוץ לדירה שאוכלים בה, כגון בחדר מדרגות ובחצר, מותר לטלטל בכל שטח ההיקף של העירוב בלי להכניס לדירה. [הטעם מפני שכלים ששבתו בחצר, מותר לטלטלם מחצר לחצר, אסור להכניסם לבית, שו"ע שעב, א].

ב. תינוק שזוחל או הולך, אפשר שייצא, בכוחות עצמו מהדירה לחדר מדרגות, ואח"כ מותר להרימו ולטלטלו לחצר או לחדר מדרגות אחר. ומשם שוב יכנס בכוחות עצמו לדירה, ולא יכניסו לדירה [משום שכתב הביאור הלכה (שם ד"ה לחצר) שאדם לא קונה שביתה, וממילא יש לו קולא של כלים ששבתו בחצר].

ואם הגיע איתו לבנין שיש בו עירוב עם שכירות כשרה, יכול אדם אחר להכניסו לדירה, אך לא אותו אדם שהביאו מחוץ לבנין כדלקמן באות ט'.

קו ישר לשיעורי העירובין של הרב משה אגלרד שליט"א

073-295-1621

קונטרס

ששים המה מלכות

ממשאות רבינו הגדול

מרן ראש הישיבה הגר"ג אדלשטיין שליט"א

במעמדי שימחה לגמרה של תורה

ועל מעלת סיום וידיעת כל הש"ס

פניני חיזוק ומכתבים

מהדורה מיוחדת

לרגל סיום הש"ס העולמי בדף היומי

בני ברק טבת תש"פ

מאמר ששים המה מלכות

מדברי רבינו בסיומים בזמנים שונים

סעודת מצוה בסיום מסכת שלמה

הנה בסיום מסכת עושים סעודת מצוה, ואין הבדל אם מסיימים מסכת גדולה עם הרבה דפים כמו שבת ובבא בתרא, או מסכת קטנה כמו מכות או הוריות, על הכל עושים אותו הסיום.

ומבואר שיש ענין מיוחד במסכת שלמה, ואפילו אם לומדים רק שלוש עשרה דף מסכת הוריות עושים סיום וסעודת מצוה, כיון שזו מסכת שלמה, ואילו אם לומדים אפילו מאה ושבעים דף במסכת בבא בתרא, אם לא סיימו את המסכת אין עושים סעודת מצוה.

ונפקא מינה להלכה בתענית בכורות בערב פסח שעושים סיום להיפטר מן התענית, וכן בתשעת הימים שמותר לאכול בשר ויין בסעודת סיום, שאין נחשב סעודת מצוה אלא אם סיימו מסכת שלמה, אבל אם לא סיימו מסכת שלמה אין זה סעודת מצוה, ואפילו אם למדו הרבה דפים וחסר רק דף אחד, אין עושים סעודת מצוה על זה.

ויש להתבונן מה המיוחד במסכת שלמה, ומה חסר אם לומדים כמות דפים או פרקים ולא מסיימים את המסכת.

מי חילק את הש"ס למסכתות

ותחילה צריכים לדעת מהו המקור של חלוקת הש"ס לפי מסכתות, ומי חילק את המסכתות, האם רבינו הקדוש חידש וחילק את זה, וכמו הרמב"ם שחיבר ארבע עשרה ספרים, וכל ספר מחולק להרבה חלקים, והרמב"ם הוא שחידש חלוקה זו שלא הייתה קודם, כך גם מסכתות הש"ס חילקם רבינו הקדוש כשסידר את המשניות, או שכבר לפני רבינו הקדוש הייתה החלוקה לפי מסכתות.

והנה מצינו בגמרא (הוריות יג, ב) מעשה ברבן שמעון בן גמליאל, שרבי נתן ורבי מאיר ביקשו להעבירו מהנשיאות, ואמרו שישאלו אותו בעוקצין שהיא מסכת בסוף סדר טהרות, וכשלא יידע לענות יורידוהו מן הנשיאות, אבל מן השמים גלגלו שאחד שמע את תכניתם ובא וישב לפני רבן שמעון בן גמליאל והתחיל ללמוד עוקצין בקול רם, ורבן שמעון בן גמליאל הבין מזה כי מן השמים רוצים שילמד עוקצין, ולמד וחזר באותו היום על כל המסכת, ולמחרת כשבאו ושאלוהו ידע לענות, ונכשלה תכניתם, כי מן השמים רצו שהוא יהיה נשיא. ורואים מזה שכבר בזמן רבן שמעון בן גמליאל הייתה מסכת עוקצין, לפני שסידר רבי את המשניות.

וכן מצינו במשנה בסוף מסכת כלים אמר רבי יוסי אשריך כלים וכו', ומבואר שכבר בזמן רבי יוסי בן חלפתא לפני רבי הייתה מסכת כלים.

ומצינו עוד במדרש (במדבר רבה יח, כא) על הפסוק בשיר השירים "ששים המה מלכות" אלו ששים מסכתות, והיינו כידוע ששיר השירים הולך על תורה ועל כנסת ישראל והקב"ה, ויש הרבה במדרשים ובמפרשים בזה, כגון מה שכתוב (שיר"ש א, ב) כי טובים דודיק מיין, למדו מזה במדרש שחביבים דברי סופרים יותר מיינה של תורה, וכאן דרשו חז"ל את הפסוק ששים המה מלכות שזה רומז לששים מסכתות, והרי את שיר השירים חיבר שלמה המלך, והוא רומז בדבריו לששים מסכתות, ומבואר שכבר בזמנו הייתה התורה שבעל פה מחולקת לששים מסכתות.

ואמנם ודאי שלא שלמה המלך חילק את המסכתות, וכבר לפניו היה הש"ס מחולק למסכתות, כמו שמצינו (ע"ז יד, ב) שאברהם אבינו היו לו ארבע מאות פרקים במסכת עבודה זרה, שהיה לומד תורה בבית שם ועבר, והם ידעו את התורה ברוח הקודש, וכבר הייתה להם מסכת עבודה זרה, ובאמת אנו יש לנו רק חמישה פרקים בעבודה זרה, אבל אברהם אבינו היו לו ארבע מאות פרקים! וכפי הנראה שהם הרבה סתרי תורה בענייני אמונה, שכל ענייני האמונה שייכים לעבודה זרה, ואין זה נמצא במשניות שלנו בנגלה, אבל זה רמז בפנימיות הדברים, כידוע שיש הרבה סודות התורה במשניות, וכל התורה שבעל

פה כלולה ורמוזה במשניות, ואף ארבע מאות הפרקים של אברהם אבינו רמוזים בפנימיות דברי המשנה שלנו. ועל כל פנים רואים שכבר לאברהם אבינו הייתה מסכת עבודה זרה.

ומכל זה מבואר שחלוקת הש"ס למסכתות אינה דבר חדש שחידש רבינו הקדוש, אלא כך היא צורת התורה שבעל פה שנמסרה למשה מסיני מחולקת לששים מסכתות, וגם בזמן אברהם אבינו כשהייתה התורה בשמים כבר הייתה מחולקת למסכתות, וכמו שתורה שבכתב מחולקת לחמישה חומשים, ובספר תורה יש ארבע שורות הפסק בין חומש לחומש, והוא במסורת ממש רבינו שכך קיבל מסיני את התורה שבכתב מחולקת לחומשים, כך גם התורה שבעל פה, ניתנה למשה מסיני מחולקת לששים מסכתות.

השלמות בסיום מסכת שלמה

ובזה מובן מעלת לימוד מסכת שלמה, שהיא חלק שלם של התורה שבעל פה, והמסיים זוכה בזה לשלמות מיוחדת, אבל מי שאינו מסיים את המסכת אפילו אם למד הרבה דפים, חסרה לו השלמות הזאת.

ועוד רואים מעלת מסכת שלמה, מהמעשה במסכת חגיגה (מובא בספר מנורת המאור נר ג' כלל ח' ח"ג) שהמסכת באה והתאבלה על מי שלמד אותה, והיינו מפני שלמד את כל המסכת, מסכת שלמה, ואם היה לומד חצי בבא בתרא זה לא היה, אבל מסכת שלמה היא מציאות רוחנית.

ופעם לאחר שדיברתי על חשיבות הענין לסיים את המסכת, אפילו גמרא עם רש"י, היה אחד ששמע את הדברים, והוא תמיד לא היה רגיל לסיים, ומאז התחיל לסיים, ואמר לי שהוא מרגיש טעם אחר בתורה, כי יש טעם מיוחד בתורה של מסכת שלמה, והיא שלמות מיוחדת של לימוד דבר שלם.

ולכן עושים סעודת מצוה רק על סיום מסכת שלמה, ואין זה תלוי בכמות הדפים אלא במסכת, כי כאמור מסכת שלמה זה שלמות מיוחדת.

המסיים מסכת זוכה לדרגת מלך

ונתבונן מה היא השלמות המיוחדת שסיום המסכת נותן לאדם.

הנה הבאנו מדברי חז"ל על הפסוק ששים המה מלכות אלו ששים מסכתות, ולא כתוב מלכים, אלא מלכות, והוא לשון רבים ממלכה, והיינו שכל מסכת נחשבת למלכה, ולכאורה הרי מלכה יש לה מלך, ואין מלכה בלי מלך, ומי הוא המלך של המסכת? פשוט כי האדם שלומד את המסכת הוא המלך, וכמאמרם (גיטין סב, א) מאן מלכי רבנן שנאמר בי מלכים ימלוכו.

אך צריך ביאור שהרי תורה נמשלה לאשה, וכמו שכתבו המפרשים כי פרק אשת חיל במשלי הולך על התורה, וכאן מבואר שהמסכת נמשלה למלכה, וצריך ביאור אימתי היא אשה ואימתי היא מלכה.

ונראה שזה תלוי האם לומדים מסכת שלמה או רק חלק מן המסכת, וכל תורה שלומדים אם לא מסיימים מסכת שלמה זה אשה ולא מלכה, והאדם הלומד הוא האיש, כמו שפירש החפץ חיים את הפסוק "נודע בשערים בעלה" דהיינו האדם העוסק בתורה שהוא בעלה של התורה.

ועל ידי לימוד התורה שנמשלה לאשה זוכה הלומד לדרגת איש, שהיא גם כן מדרגה, כמו שאמרו חז"ל (עיין פדר"א פ"ב) על אדם הראשון שבתחילה נקרא "אדם" על שם עפר מן האדמה, ולאחר שנזדווגה לו חוה עלה במדרגה ונקרא "איש" כמו איש האלוקים, ואיש הוא לשון חשיבות כמו שפירש רש"י על התורה (במדבר יג, ג) כל אנשים שבמקרא לשון חשיבות, ולזה זוכה הלומד אף אם לא סיים מסכת שלמה, שהוא בדרגת איש, וכמו שאיש מקבל שלמות על ידי האשה כמאמרם (יבמות סב, ב) כל השרוי בלא אשה שרוי בלא תורה וכו', כך גם הלומד זוכה לדרגה של שלמות על ידי התורה, ויש לו חשיבות של "איש" על ידי התורה שלמד.

וכל זה אפילו אם לא מסיימים מסכת שלמה, שהתורה נמשלה לאשה והלומד הוא בדרגת איש, אבל מסכת שלמה יש לה חשיבות מיוחדת שנקראת מלכה, ומי שמסיים את המסכת הוא בדרגת מלך, יותר מאיש, ומאן מלכי רבנן זהו רק מי שמסיים מסכת שלמה, כמו שאמר אב"י (שבת קיח, ב) תיתי לי דכי חזינא צורבא מרבנן דשלים מסכתיה עבידנא יומא טבא לרבנן, כי כשגומר מסכת שלמה הוא כבר אנדערע רבנן - רבנן אחר, ואינו סתם רבנן אלא מלך! והיא דרגה מיוחדת שזוכה על ידי לימוד מסכת שלמה.

מלך פירושו שמולך על עצמו

אכן צריך ביאור, שהרי מלך הוא מי שיש לו עם ומנהיג אותם, ומי הם העם של מי שמסיים מסכת, את מי הוא מנהיג ועל מי הוא שולט.

ונראה בזה כמו שמצינו בשלמה המלך שאמרו חז"ל (סנהדרין כ, ב) שבתחילה מלך על כל העולם, ואחר כך מלך רק על ישראל, ואחר כך מלך על ירושלים, ולבסוף מלך רק על מקלו ועל גונדו, מקלו היינו המקל שנשען עליו, וגונדו היינו הקערה שאוכל ממנה, וצריך ביאור מהו הענין של מלוכה על מקלו ועל גונדו.

ויש לבאר על פי הידוע כי באדם יש שני יצרים עיקריים: גאוה ותאוה, גאוה היא חמדה נפשית, ותאוה היא חמדה גופנית, ונראה כי המקל הוא רמז לחמדת הכבוד והגאוה, שכן הדרך שאדם מכובד נשען על מקלו, ומלפנים זה היה מקובל שאדם חשוב נשען על מקל עם ידית עגולה מכסף, והוא ענין של חשיבות, וגונדו הוא רמז לתאוה הגשמית של אכילה ושתייה, ועל זה אמרו ששלמה המלך מלך על מקלו, שהיה מלך ומושל על הגאוה, שלא הרגיש שום גאוה וחשיבות, וגם על גונדו, היינו שהיה מושל בכל התאוות הגופניות.

ועל דרך זה כתב בספר הכוזרי (מאמר ג פרק ה) שהמלך הכוזרי שאל את החבר ספר לי מעשה החסיד שבכם, והשיב החבר כי החסיד הוא הנזהר במדינתו, משער ומחלק לכל אנשיה טרפם וכל ספקם, וינהג בהם בצדק, לא יונה אחד מהם, ולא יתן לו יותר מחלקו הראוי לו" וכו', ושאלו הכוזרי, הרי על חסיד שאלתיך ולא על מושל, ואמר לו החבר "החסיד הוא מי שהוא מושל, נשמע בחושיו וכוחותיו הנפשיים והגופניים, ומנהיגם ההנהגה הגופנית, כמו שנאמר (משלי טז, לב) ומושל ברוחו מלוכד עיר, והוא המוכן לממשלה".

והיינו שמעלת האדם היא כאשר הוא שולט ומושל בכל כוחותיו הגופניים והנפשיים, כמו שאמרו חז"ל (נדרים לב, א) על אברהם אבינו שהקב"ה המליכו על רמ"ח איברים, וזה הפירוש "מלך", שמולך ומושל על עצמו, וכמאמרם (אבות ד, א) איזהו גיבור הכובש את יצרו שנאמר טוב ארך אפיים מגיבור ומושל ברוחו מלוכד עיר.

ומעתה יש לפרש כי זוהי המלכות שזוכים בסיום מסכת, שנעשה המסיים כמלך שמושל על יצרו וכוחותיו, והיא דרגה מיוחדת של שלמות ושליטה על היצר שזוכים על ידי מסכת שלמה.

ששים מסכתות נותנות ששים מלכויות

והנה ממה שאמרו ששים מלכות אלו ששים מסכתות, מבואר שעל ידי לימוד וסיום כל הש"ס זוכה האדם לששים מלכות, ולכאורה הלא לכל מלך יש מלכה אחת, וכמו שאין שני מלכים משתמשים בכתר אחד (חולין ס, ב), כך אין שתי מלכות למלך אחד, ואף באחשוורוש מצינו שהרג את ושתי ורק אחר כך לקח את אסתר, ומה הם "ששים המלכות" שזוכה המסיים את כל הש"ס.

ונראה שהכוונה בזה שזוכה לששים מלכויות, שכל מסכת מוסיפה לו עוד מלכות ועוד מלכות, כמו מלך על עוד מדינה, וכמו שמצינו בחז"ל שהיה מלך מושל בכיפה, שהוא מלך על הרבה מדינות, וכל מלכי המדינות כפופים לו, כך מי שמסיים את הש"ס זוכה לשלמות של מלכות כפולה ומכופלת, ונעשה מלך כפול ששים.

היצר הרע בטל בששים מסכתות

וענין המספר ששים יתכן לבאר שהרי אמרו חז"ל (קידושין ל, ב) שלימוד התורה הוא התבלין ליצר הרע, והיינו כמו תבלין שנותן טעם בתבשיל, כך גם התורה נותנת טעם באדם, שמשתנה מהותו ומקבל טעם של תורה, אבל עדיין לא נעשה כולו תורה ויש בו גם טעם של יצר הרע, והרי טעם כעיקר, וכשיש טעם של איסור בדבר היתר, הטעם הוא כעיקר, ואמנם יש בו הטעם של ההיתר אבל יש גם טעם של איסור, והתורה היא תבלין שמרכך ומחליש את כוח היצר, אבל לא מבטלו לגמרי.

אבל מי שמסיים ששים מסכתות, זוכה שהיצר הרע בטל אצלו בששים ולא נשאר בו טעם יצר הרע כלל, ומצינו בהרבה מקומות בחז"ל את המספר ששים, כגון מה שאמרו (ברכות נז, ב) שבת אחד מששים לעולם הבא וכו', וביאר המהרש"א שם כי אחד מששים היינו שיש בו קצת טעם וממשות מעין העולם הבא, כי אחד מששים זה חמישים ותשע כנגד אחד, ואינו בטל בששים, אבל אם יש ששים כנגד אחד אזי המיעוט בטל בששים ולא נשאר טעם המיעוט כלל.

וזוהו ענין ששים מסכתות, שהם תבלין כפול ששים נגד היצר הרע, ועל ידי ששים המסכתות בטל היצר הרע בששים, בטל לגמרי וכמאן דליתא, ונעשה האדם כולו תורה בלי גשמיות כלל, ואשרי הזוכה לכך!

*

סיום הש"ס שליטה על כל חלקי היצר הרע

הנה בסיום מסכת זוכים לדרגת מלכות ושליטה על היצר הרע, ועל ידי ששים מסכתות זוכים לששים מלכויות, ששים שליטות, וכפי הנראה היצר הרע יש לו ששים חלקים, וכל מסכת נותנת שליטה כנגד חלק אחד של היצר הרע, ולשלוט בשלמות על כל היצרי הרע שבעולם זוכים על ידי כל הש"ס שהוא ששים מסכתות.

(ביהמ"ד נחלת משה, שבט תשע"ה)

*

דרגת מלך בקטן שמסיים מסכת

מה שדיברנו שעל ידי סיום מסכת זוכים לדרגת מלך, לכאורה כיצד יהיה בקטן שסיים מסכת, האם קטן יכול להיות מלך? שמעתי ממרן הרב מפוניבז' זצ"ל על מה שאמרו בסנהדרין דף י"ח שהמלך לא דן ולא דנים אותו, ואמרו שם בגמרא שהטעם שאינו דן הוא משום שלא דנים אותו, וכתב התקוששו וקוששו, קשט עצמך תחילה ואחר כך קשט אחרים, ולכאורה אם כן גם קטן לא יוכל להיות דיין, מפני שלא דנים אותו (עיין תומים סימן ז' סק"ד), אבל הרב זצ"ל חילק בזה, כי במלך אומרים קשט עצמך, משום שבאמת יש על מה לדון אותו, ויש לו חטא, ורק בגלל שהוא מלך לא דנים אותו, אבל יש לו חטא, ולכן גם אינו יכול לדון אחרים, מה שאין כן קטן שלא דנים אותו, זה מפני שאין לו חטא, ואין על מה לדון אותו, וממילא לא שייך בזה קשט עצמך, כי אין לו חטא, והוא יכול להיות דיין. ואם כן קטן יכול גם להיות מלך שהוא כמו דיין. ובאמת יש ראיות מפורשות על זה שקטן יכול להיות מלך ואכמ"ל.

ועל כל פנים דרגת המלכות של סיום מסכת בודאי שייכת בקטן, שעל ידי הסיום זוכה לדרגת מלך שמולך ושולט על יצרו, ואמנם אמרו חז"ל (אדר"נ טז, ב) שלוש עשרה שנה גדול יצר הרע מיצר הטוב ממעי אמו של אדם היה גדל ובא עמו וכו' לאחר י"ג שנה נולד יצר טוב, והיינו שקטן יש לו רק יצר הרע, ורק מגיל שלוש עשרה נולד בו יצר הטוב, אבל קטן שמסיים מסכת כבר יש לו יצר טוב לפני בר מצוה, והוא מושל ביצר הרע, ולוואי שנזכר כולנו שיהיה לנו יצר הטוב ולא ישלוט בנו היצר הרע.

(סיום סדר מועד, אייר תשע"ח)

*

מעלה מיוחדת בסיום סדר שלם

עושים כאן סיום על שני סדרים, נשים ונזיקין, ונתבונן האם יש מעלה מיוחדת של שני סדרים, הלא לכאורה תלוי מה הכמות שלומדים, כמה דפים, ויתכן שילמדו פחות משני סדרים אבל יותר דפים, כי יש סדר עם יותר דפים ויש סדר עם פחות דפים, ותלוי איזה סדר שלומדים.

אבל באמת נראה שיש ענין מיוחד בסדר שלם, וכפי שיש ענין מיוחד במסכת שלמה שהיא דבר שלם, כך גם יש שלמות מיוחדת בלימוד סדר שלם, שכן התורה שבעל פה מחולקת לששה סדרים, וכפי שנרמזו כבר בפסוק בישעיה (לג, ו) והיה אמונת עתיך חוסן ישועות חכמת ודעת כמו שדרשו חז"ל בשבת דף ל"א, וכן נרמז גם בתהלים פרק י"ט בפסוק תורת השם תמימה משיבת נפש וגו', שיש שם ששה לשונות: תורת עדות פיקודי מצות יראת משפטי, ופירש רש"י שהם כנגד ששה סדרי משנה, וכל סדר הוא שלמות מיוחדת של חלק שלם מתורה שבעל פה.

וכן רואים שאף שאין עושים סעודת סיום על מסכת משניות בלי גמרא, אבל על סדר שלם עושים סיום אפילו בלי הגמרא, והוא סעודת מצוה, ואומרים הדרן על זה, כי סדר משניות הוא דבר שלם, וכל שכן כאן שסיימו נשים ונזיקין - שני סדרים עם גמרות, ולא רק משניות, ודאי שזו שלמות ומדרגה מיוחדת.

(ישיבת אור ישראל, שבט תשע"ד)

*

סיום משניות בעיון ומעלת סדר טהרות

סדר טהרות הוא האחרון בששה סדרי משנה, וידוע שבדרך כלל האחרון יותר חשוב, כפי שרואים בהרבה מקומות, כגון מה שאמרו באבות פ"ו ומכשרתו להיות צדיק חסיד ישר ונאמן, וביאר ברוח חיים שם כי הם מדרגות שונות זו למעלה מזו, וכל

המאוחר יותר חשוב יותר, וכן בסדרי המשניות שהסדר הוא זרעים ואחר כך מועד וכו', כל מה שיותר מאוחר הוא יותר חשוב, ואם כן סדר טהרות הוא הסדר החשוב ביותר, שמוסיף במעלות התורה יותר מעלות משאר סדרים, כך משמע, לכן זה דבר גדול מאד שמסיימים סדר טהרות.

והנה בסיום מסכת עושים סעודת מצוה, אבל זהו רק כשמסיימים מסכת גמרא, ואם לומדים משניות אין עושים סיום אלא על סדר שלם, אמנם כאשר לומדים משניות בעיון הרי זה כמו גמרא, ואם לומדים בפשטות רק עם הברטנורא מסתבר שלא שייך לעשות סיום, אבל אם לומדים בעיון עם כל הראשונים והתוספות יום טוב, אזי על כל מסכת יש לעשות סיום.

וכאן שסיימו כל סדר טהרות, שהוא יותר מעשרה מסכתות, ולמדו בעיון, הרי זה הרבה סיומים, ויש פה סעודת מצוה של הרבה מצוות, הרבה סיומים, וזו זכות גדולה לכל המשתתפים, זכות התורה של סדר טהרות, שהוא סדר הדעת, והזכויות האלו יעמדו להם להתברך כל אחד במה שהוא צריך בכל העניינים.

(סיום סדר טהרות, שבט תשע"ה)

*

סיום בשלמות גם עם האגדות

יש לציין חשיבות הדבר שסיימו מסכת שלמה, בפרט מסכת סנהדרין, שהיא מסכת גדולה, עם כל האגדות בפרק חלק, ובאמת צריכים ללמוד גם את האגדות, והמהרש"א כתב חידושי אגדות לצד חידושי ההלכות, והקפיד מאד שיראו גם את המהרש"א שעל האגדות, כידוע שבדפוס הראשון נדפס המהרש"א כספר בפני עצמו, כמו פני יהושע, ולא ביחד עם הגמרא, והדפיס בנפרד קודם את חידושי ההלכות, ואחר כך את חידושי האגדות, ובהקדמה למהרש"א בברכות הזהיר שמכאן ולהבא כל מי שידפיס את ספרו, שיהיה יחד עם האגדות ולא בנפרד, ועל כל פנים שיהיה בכרך אחד, ועכשיו זה נדפס ממש ביחד על אותו הדף, ההלכה והאגדה ביחד, כך החשיב המהרש"א גם את האגדה, ויש בו דברים נפלאים איך לומדים פשוט בדברי אגדה, ושלמות המסכת היא רק כאשר לומדים גם את האגדות.

(סיום סנהדרין, חשון תשע"ג)

*

סעודת מצוה בסיום ספר החינוך

הסעודה של סיום ספר החינוך היא סעודת מצוה, והנה בסיום מסכת עושים סעודת מצוה, שכל מסכת היא דבר שלם, ומשפיעה על המסיים שלמות מיוחדת, וכך גם ספר החינוך זהו דבר שלם, שיש בו את כל תרי"ג מצוות, כל התורה, והוא ספר שלם של אחד מגדולי הראשונים שכל האחרונים מדברים עליו ומפרשים אותו.

(סיום ספר החינוך, טבת תשע"ג)

*

סיום ספר שב שמעתתא בעיון

עושים כאן סיום על ספר שב שמעתתא, ובאמת הרי זה לא גמרא ולא מסכתא, ומדוע עושים סעודת סיום, ואמנם לכאורה זה יותר מהוריות או מכות, שהם מסכתות קטנות, ואין בהם הרבה דפים, ואילו ספר שב שמעתתא הרי הוא רב הכמות והאיכות, שהוא ספר קשה, ולמדו בעיון, ויתכן שסעודת הסיום היא סעודת מצוה ממש.

ואפשר שזהו בכלל האמור בהדרן "כן תעזרני להתחיל מסכתות וספרים אחרים ולסיימם", הרי שיש ענין מיוחד של סיום ספרים אחרים מלבד מסכתות הש"ס, והוא גם כן שמחת תורה של סיום.

(ישיבת ארחות תורה, כסלו תש"ע)

***

פניני חיזוק

א. סיום הש"ס מתאים מאד לחנוכה

סיום הש"ס זה דבר מאד מתאים לחנוכה, שהרי היוונים ביקשו להשכיחם תורתך, ולכן ימי החנוכה הם ימי חיזוק בתורה, שבהם ניצחו את היוונים ונמסרו זדים ביד עוסקי תורתך, והוא זמן של חיזוק בתורה, ולכן באמת בישיבתנו הקדושה ובעוד מקומות בחנוכה אין בין הזמנים, ונשארים כל החנוכה בישיבה, וגם בשבת חנוכה לא חוזרים לבית, כי זה זמן של תורה, וכבר כתב השל"ה שיש קדושה בימים אלו, והם זמן של חיזוק בתורה.

וגם הסיום עכשיו הוא חיזוק, ויש מזה חיזוק בתורה לכל המשתתפים, גם אלה שלא משתתפים פה, אבל יודעים שיש סיום, והידיעה משפיעה, כל אחד משפיע על השני, ויש השפעה גם על אלו שלא השתתפו במעמד הזה.

(ישיבת פוניבז', כסלו תשע"ו)

ב. סיום המסכת יום של שמחת תורה

אם נבוא להביע את ההרגשה שצריך להרגיש, ואפשר לומר שמרגישים, בשמחה הזאת, המילה המתאימה היא שזה יום של שמחת תורה, שמחת תורה ממש, שהציבור סיימו מסכת שלמה, עם מה שלמדו בעיון בהבנה ובעמקות סיימו את כל המסכת, והוא ממש יום של שמחת תורה, והסעודה היא סעודת מצוה ממש.

(סיום יבמות, אייר תשס"א)

ג. סעודת מצוה לשמחת סיום המסכת

סעודת סיום מסכת היא סעודת מצוה, וענין סעודת מצוה מבואר בשערי תשובה שכתב (ד, ט) לגבי סעודת יום טוב "כי בשאר ימים טובים אנחנו קובעים סעודה לשמחת המצוה", והיינו שיש שלושה דברים: מצוה, ושמחת המצוה, וסעודה על שמחת המצוה, כי ביום טוב יש הרבה מצוות, ומצוה מביאה לידי שמחה, ובזמן שמחה של מצוה עושים גם סעודה.

וענין השמחה של מצוה הוא מפני שידועים את חשיבות המצוה, ואדם שיש לו דבר חשוב הוא שמח בזה, כמו להבדיל בענייני גשמיות, מי שאוהב גשמיות הרי הוא שמח בזה, ואם הרוויח כסף הוא שמח, ואמנם הוא רעב ורוצה עוד כמאמרם (קהלת רבה א, יג) יש לו מנה רוצה מאתיים, אבל בינתיים הוא שמח, כך גם מי שאוהב רוחניות הרי הוא שמח ברוחניות, מפני שהוא מחשיב את זה, ושמח שקיבל מצוה, שזוכה בה לגן עדן ועולם הבא, וגם סתם לשם שמים, שהוא נהנה ושמח לעשות רצון בוראו.

ועל שמחת המצוה עושים סעודה, וענין הסעודה הוא כדי לחזק את השמחה במצוה, כי בשעה שאדם רעב הוא טרוד ברעבונו, ואין לבו פנוי לשמוח במצוה כראוי, ועושים סעודה כדי שיהיה רגוע ויוכל לשמוח יותר במצוות, אבל השמחה היא לא מחמת הסעודה אלא מחמת המצוה, וכמו סעודה בשמחה משפחתית, שהשמחה היא לא מחמת הסעודה אלא מחמת השמחה המשפחתית, ועל ידי הסעודה רק שמחים יותר בשמחה המשפחתית, כך גם ביום טוב השמחה היא בקדושת המצוות שיש לנו, ומחזקים את השמחה על ידי סעודה.

לכן סעודת הסיום היא עצמה מצוה, משום שיש בזה חיזוק השמחה במצוה, ושכר שמחת המצוה גדול מאד, כמו שכתב בשערי תשובה שם "כי יגדל וישגה מאד שכר השמחה על המצוות", ומשמע ששכר השמחה גדול יותר משכר המצוה עצמה, ואמנם אם עושים מצוה בלי שמחה גם כן יש שכר, אבל כאשר שמחים במצוה השכר גדול הרבה יותר, ואין לשער שכר השמחה, מפני שהשמחה באה מתוך פנימיות האדם, שמרגיש בפנימיותו את חשיבות המצוה ונהנה מזה עד כדי שמחה, ואם הוא גם עושה סעודה להרגיש יותר את חשיבות המצוה, שכרו גדול עוד יותר.

וזוהי השמחה שאנו שמחים כעת, שמחה של מצוה, שיש לנו מצוה של סיום המסכת, ושמחים בזה, והשמחה עצמה היא עוד מצוה, ומחזקים את השמחה על ידי סעודה, והסעודה היא גם כן מצוה, ובעל הסעודה שטרח והכין את הסעודה הרי הוא מזכה הרבים, שמזכה את כולנו בסעודת מצוה ובשמחה של מצוה, וזו זכות גדולה מאד, לכן אנו חייבים להודות להקב"ה, ולהודות גם לבעל הסעודה, כמו שאמרו (ב"ק צב, ב) חמרא למריה טיבואת לשקיייה.

(ביהמ"ד אהבת חסד, תמוז תשע"ב)

ד. כל הציבור שמחים בשמחת המסיים

בשבת דף קי"ח אמר אביי תיתי לי דכי חזינא צורבא מרבנן דשלים מסכתיה עבידנא יומא טבא לרבנן, והנה זה מובן שמי שמסיים את המסכת יש לו שמחה, כי הוא שמח בשמחת התורה שסיים את המסכת, ועל ידי הסעודה ישמח יותר בשמחת התורה, אבל אביי עשה את הסעודה לא רק בשביל מי שסיים, אלא לרבנן, אפילו אלו שלא סיימו.

ומבואר כי מלבד השמחה הגדולה שיש למסיים עצמו, זוהי שמחה גם למי שלא סיים, ואמנם מי שלא סיים אין לו את המצוה של הסיום, אבל גם הוא שמח בשמחת התורה של המסיים, וכולם שמחים בזה שיש אחד שסיים, ולכן עשה אביי יומא טבא לרבנן, כי כשיש אחד שמסיים זה משמח את כל אחד ואחד.

והענין בזה משום ששמחת המצוה נובעת מתוך חשיבות המצוה, ומה שיותר שמחים במצוה זה סימן שמחשיבים יותר את המצוה, ויש דרגה של חשיבות המצוה עד כדי כך שגם אחרים שמחים במצוה של המסיים, כי הם מחשיבים את התורה והמצוות, ושמחים בזה שיש מי שעושה מצוה.

ולכן הסיום כעת הוא יומא טבא לרבנן, וכולם שמחים בשמחת התורה של המסיימים, בפרט שזה גם נותן חיזוק, שגם אלו שלא סיימו עד עכשיו, רואים שאפשר לסיים, ומכאן ולהבא ישתדלו גם הם לסיים.

(סיום בבא קמא, חשון תשס"ג)

ה. יומא טבא לרבנן כי רואים שאפשר לסיים

ענין יומא טבא לרבנן, שהיה אביי עושה סעודת מצוה לכל רבנן כשאחד היה מסיים מסכת, בפשטות הטעם בזה משום שזו זכות לכל רבנן, כשיש אחד שמסיים זוהי זכות גדולה לכולם, ולכן היו כולם שמחים בזה.

אבל באמת הטעם פשוט יותר, משום שאם אחד מסיים זה ישפיע על כולם שיסיימו, כי באמת כולם יכולים, ורק חושבים שלא יכולים, וכשרואים שאחד מסיים מבינים שאפשר לסיים, וכולם יסיימו אחריו, ולכן זו שמחה לכולם.

ובאמת יש הרבה צעירים מבני הישיבה שלא מפרסמים את עצמם ומסיימים הרבה מסכתות, ויש שסיימו אפילו ש"ס ברוך השם, וכולם יכולים לסיים, כידוע שזה לא קשה, ומי שאינו יודע יכול לשאול את אלו שסיימו כיצד עשו זאת, ויקבל הדרכה בזה.

אמנם זה תלוי בעוד דבר, שאנו מבקשים בברכות התורה והערב נא, והיא תפילה על ערבות בתורה, שיהיה לנו ערבות בדברי תורה, כי הערבות היא הכרחית לעסק התורה, ובלי ערבות קשה ללמוד, וכדי שתהיה ערבות צריכים הדרכה, ואפשר לשאול את אלו שסיימו כיצד לקבל ערבות, ערבות בפשטות, וכשיש ערבות לא קשה לגמור מסכתות ואף לגמור את כל הש"ס.

(סיום קידושין, חשון תשס"ז)

ו. שמחה עם המסיים מתוך אהבת הבריות

מה שהיה אביי עושה סעודה לכל התלמידים כשאחד סיים מסכת, למרות שהם בעצמם לא סיימו, אבל היו שמחים בשמחתו של חברם המסיים, מתוך אהבת הבריות.

ובאמת זו מדרגה לשמוח בשמחתו של חברו, כי אמנם המסיים עצמו יש לו במה לשמוח, אבל חברו שלא סיים, בדרך הטבע יכול להיות קנאה, או חלישות הדעת לכל הפחות, וקנאה זה יותר גרוע, שאינו מפרגן לשני, ומצטער על מה שהשני מצליח, אבל בחלישות הדעת הוא מפרגן, ורק כואב לו על עצמו, למה הוא לא מצליח גם כן, ופה רואים מדרגה יותר גדולה, שאין אפילו חלישות הדעת, ושמחים שמחה שלמה בשמחתו של החבר! כמו שאדם שמח כשהילד שלו מסיים מסכת, אפילו שהילד זה לא הוא, טבע האב שהוא שמח, מפני שהוא אוהב את הילד, והאהבה גורמת לשמוח בשמחתו.

וידוע מבעלי המוסר כי לשמוח בשמחתו של חברו, זו מדרגה גדולה יותר מאשר להצטער בצערו של חברו, כי להצטער בצער אחרים זה דבר מאד מובן, אבל לשמוח בשמחתו של חברו, לשמוח במה שיש לו ואין לי, לא רק שאין חלישות הדעת ואין קנאה, אלא גם לשמוח, זוהי מדרגה של אהבת הבריות.

(מתוך שיחה, סיון תשע"ח)

ז. סיום מסכת בעמל זכות לכל הציבור

יש כאן מעלה מיוחדת שזכו לסיים מסכת שבת, שהיא מסכת קשה, עם הרבה פרטים ופרטי פרטים, וכל מיני הלכות, ויש

בזה עמלה של תורה באופן מיוחד, ובודאי אלו הם זכויות עצומות.

בפרט בתקופה הזאת שאנו זקוקים להרבה זכויות, ואמנם כלל ישראל תמיד בסכנה, אבל היום יש גם גזירות מבפנים, וצריכים הרבה זכויות ורחמי שמים שנזכה לישועה, שלא יהיו הפרעות ללימוד התורה, ולא יהיו קשיים, ובמציאות רואים שאחרי שהיו גזירות כלכליות וקיצוצים בתקציבי הישיבות נתרבו עוד כוללים, אבל עכשיו רוצים גם לעשות ביטול תורה, ולהשפיע בפיתויים או בגזירות, וצריכים רחמי שמים, ומן השמים נותנים לנו את הפחד, ומפחידים אותנו, ויש ממה לפחד, כי אין אנו בטוחים, וצריכים זכויות לסייעתא דשמיא, לכן ודאי שכל חיזוק שנתחזק בתורה זה זכות לכל הציבור, לכל בני התורה, וכאן שסיימו מסכת שבת זה זכות לכל המשתתפים, לכל המסיימים ולכל כלל ישראל.

(כולל עטרת שלמה, אב תשע"ב)

ה. שתי דרגות במסיימי מסכת

כשלומדים ומסיימים מסכת, יש הבדל האם לומדים כדי לסיים או שמסיימים מפני שלמדו, יש מי שלומד כדי לסיים, שהסיום מעודד ומושך, ויש מי שלומד ונהנה מהלימוד עצמו, וממילא הוא מסיים, והנה ודאי שגם אם לומדים כדי לסיים זה דבר טוב מאד, אבל מי שלומד וממילא הוא מסיים, ולומד מפני שצריך ללמוד, מצד הלימוד עצמו, בלי חשבונות, זה בודאי דרגה גבוהה יותר.

(סיום יבמות, אייר תשס"א)

ט. סעודת סיום לכבודה של תורה

עושים כאן סעודה של סיום הש"ס בשלושת ימי הגבלה, ולכאורה הרי אלו ימים של הכנה לקבלת התורה, וההכנה הגדולה ביותר היא ללמוד ולעסוק בתורה הרבה, וכיצד מותר בזמן כזה לעשות שמחה ולשיר, ואמנם זו סעודת מצוה, אבל סוף סוף זה לא תורה, ומה ההיתר לזה.

התירוץ פשוט מאד, משום שאמרו חז"ל (שבועות ל, ב) עשה דכבוד תורה עדיף, והשמחה כאן היא כבוד תורה, שמחשיבים את התורה ולכן שמחים בסיום, וידיעת חשיבות התורה זה דבר גדול מאד, כמו שכתב בשערי תשובה (ג, קנו) "ואשר אין כוח בהם ללמוד יידעו הדר כבוד עסק התורה ויזכו בידיעתו ולא תאבד נפש מן העולם הבא", והיינו שגם מי שהוא אנוס ואין בו כוח ללמוד, יכול לזכות לעולם הבא על ידי ידיעת חשיבות התורה, כי אם הוא מחשיב תורה ודאי שאם היה יכול ללמוד היה לומד, וכל מה שאינו לומד זה מפני שהוא אנוס, ואמרו חז"ל (קידושין מ, א) שאם חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשה מעלה עליו הכתוב כאילו עשה, ומשום כן זוכה לעולם הבא.

ולכן אין להקשות על מה שעושים סעודת סיום בשלושת ימי הגבלה, כי יש בזה ענין של כבוד התורה וחשיבותה, ואם לומדים תורה ולא מחשיבים זה דבר חמור מאד, וצריכים להחשיב את מה שלומדים ולשמוח בזה, ושמחת הסיום היא לכבוד התורה וחשיבותה, וזו גם כן הכנה לקבלת התורה.

(בית מדרש עליון, סיון תשע"ב)

י. שמחה שמבינים חשיבות ידיעת התורה

כשמסיימים את הש"ס זו שמחה גדולה, שמבינים שיש חשיבות לא רק ללימוד באיכות ההבנה, כמו שאמרו (קידושין ל, ב) ושיננתם שיהיו דברי תורה מחודדים בפיה, אלא צריך גם ידיעת התורה.

(סיום הש"ס, אד"ב תשע"ו)

יא. מעמד הסיום להחשיב ידיעת התורה

אחד מבני הישיבה אמר את ההדרן, אבל בודאי יש עוד רבים שסיימו, כי מסכת קידושין אינה גדולה כל כך, ובודאי רבים זכו לסיימה, וכן מסכת גיטין שהתחילו עכשיו ללמוד, היא גם כן מסכת לא גדולה כל כך, ובעזרת השם יזכו לסיים, אך צריכים לדעת שאין זה מספיק, והמטרה היא לדעת את כל הש"ס, צריכים לדעת ש"ס! והמטרה של הערב הזה היא לחיזוק ידיעת התורה, להחשיב את ידיעת התורה, שצריכים לדעת את כל התורה כולה.

ידיעת התורה היא חיוב כמו שאמרו (קידושין ל, א) ושיננתם שיהיו דברי תורה מחודדין בפיה וכו', ואין רגע פנוי מזה, כמו שכתוב (יהושע א, ח) והגית בו יומם ולילה, ואמרו (מנחות צט, ב) צא ובדוק שעה שאינה לא מן היום ולא מן הלילה ולמוד בה

חכמת יוונית, ומאחר שאין זמן כזה שאינו לא יום ולא לילה הרי שאין רגע פנוי לדברים אחרים.

ואם היו מנצלים את הזמן כראוי, כל אחד היה יכול לדעת ולגמור עוד ועוד בלי סוף, וגם במסגרת סדרי הישיבה הקבועים, אם לומדים בצורה יותר נכונה גם כן אפשר להספיק הרבה יותר, וכל אחד צריך ויכול להיות בקי בש"ס, אמנם אין זה ביום אחד, אלא כל אחד לפי כוחו ולפי טבעו, ואין להפריז על המידה, אבל ביישוב הדעת כל אחד יכול, ומטרת הערב הזה היא שכל אחד מאיתנו יידע את האמת והמציאות הזאת, שכל אחד יכול להיות גדול בתורה ממש, עם איכות וכמות.

(סיום קידושין, חשון תשע"ח)

יב. להחשיב האיכות ולא רק הידיעות

הנה אנו שמחים עכשיו מאד בסיום הש"ס בלימוד הדף היומי, שהוא דבר חשוב מאד, שנותן הרבה זכויות ומדרגות כפי שכבר הארכנו בזה, אבל יחד עם זה יש חשיבות גם לאיכות הלימוד.

וכבר סיפרתי מעשה שהיה בצעיר אחד שביקש לקבל אהבת השם, ונסע לירושלים לאדם בעל מדרגה לשאול אותו מה הדרך בזה, ואמר לו שילמד ספר שב שמעתתא ומה יקבל אהבת השם, והוא אכן עשה כך והתחיל ללמוד שב שמעתתא, והרגיש שזה משפיע עליו, שהתפילה יותר בשלמות, ומרגיש יותר קרבת אלוקים.

ובא אלי אחר כך ושאל אותי כיצד יוכל להוסיף עוד אהבת השם, ואמרתי לו הרי הדבר פשוט, כי מדוע השב שמעתתא מוסיף אהבת השם? מפני שזה ספר עם הרבה עמקות והבנה עם חשבונות, וצריך לזה ריכוז המוח באיכות גדולה, וזה מעניין ומושך ומרכז ומרתק מאד שבשעת הלימוד שוכחים מכל העולם, וכאשר מתרכזים בלימוד כל כך זה מקדש את הנשמה, והקדושה נותנת קרבת אלוקים. ואם כן כל מה שילמד, ולא רק שב שמעתתא, אם ילמד בצורה כזו שמושכת ומרתקת שכל הראש תפוס בלימוד, על ידי זה יקבל עוד מדרגות באהבת השם.

ושמעתי עוד ממנו"ר הגה"צ רא"א דסלר בשם הגר"ח מברסק זצ"ל על מה שאמרו בסנהדרין דף צ"ט כי דבר השם בזה וגו' כל שאפשר לעסוק בתורה ואינו עוסק, ואמר רבי חיים כי הדברים אמורים לא רק במי שמתבטל ואינו לומד כלל, אלא אפילו מי שלומד, אם הוא יכול ללמוד יותר בריכוז ובעיון ואינו מתעמק כפי כוחו, הוא גם כן בכלל מה שנאמר כי דבר השם בזה, שהוא מבזה את האיכות של התורה. לכן לצד חשיבות הענין של לימוד כל הש"ס צריכים גם את האיכות של הלימוד שיהיה עד כמה שאפשר באיכות ובריכוז מלא.

(שכונת נווה יעקב ירושלים, אב תשע"ב)

יג. למדן בכמה דפים ועם הארץ בכל הש"ס

ברצוני להזכיר דבר חשוב מאד, שיש הרבה שמקיימים את זה, אבל גם הרבה נכשלים בזה. ידיעת כל התורה כולה, וידיעת הש"ס, ברוך השם יש רבים מבני הישיבה שסיימו את הש"ס, ומפעם לפעם אני שומע על עוד אחד ועוד אחד, שלומדים ומסיימים ש"ס, לא מתוך כפייה ולחץ, אלא בהנאה, שזה מעניין ומתוק, דברי תורה מעניינים מאד, ומתוקים מדבש, יש ערבות בתורה, כל מיני טעמים יש בתורה, שנמשלה לדבש ולחלב ועוד הרבה טעמים.

אבל יש כאלה שלא מבינים את זה, ולומדים לאט, עומדים זמן רב במקום אחד ואומרים הרבה סברות, וחושבים כי בזה שאומרים עוד סברא ועוד סברא, כל מיני סברות, על ידי זה יהיו למדנים ובעלי מדרגה, בעלי רמה גבוהה בתורה.

והנה באמת עיקר הגדלות בתורה הוא בסברא, אבל צריכים גם ידיעת התורה, ומי שמתעכב הרבה על מקום אחד, הרי הוא למדן רק בדף אחד, בכמה דפי גמרא, ובכל הש"ס הוא עם הארץ, עם הארץ בכל הש"ס ולמדן בכמה דפים, וכי זה נקרא למדן.

ומלבד זאת ידוע שאם אומרים הרבה סברות, לא יכול להיות שהכל אמת, כי הסברא האמיתית היא סברא אחת, או שתי סברות יכול להיות, אבל לא יתכן שכל הסברות יהיו אמיתיות, ובדרך כלל רוב הסברות האלה זה לא תורת אמת, ואינן סברות אמיתיות, ואמנם זה עסק התורה, אבל זה לא תורת אמת.

לכן זה לא כדאי, ומי שכבר רגיל בזה וקשה לו אחרת, צריך לנסות לאט-לאט להתרגל איך לתקן את זה, ללמוד בצורה כמו שצריך, כמו אלו שגומרים ש"ס, ולכל הפחות לגמור את המסכת הנלמדת בישיבה.

(מתוך שיחה, כסלו תשע"ט)

יד. ידיעת הש"ס שלא לטעות בגמרות מפורשות

באמת פשוט שידיעת הש"ס זה דבר חשוב מאד, ואפילו מי שהוא בעל הבנה שיכול לחדש חידושי תורה, בלי ידיעת הש"ס יכול לטעות בהרבה טעויות, וכפי שראיתי פעם שאחד הדפוס חידושי תורה שהם נגד גמרא מפורשת, והדפוס זאת באיזה חוברת ולא ידע שיש גמרא מפורשת נגד זה. חיסרון ידיעת הש"ס הוא חיסרון בגדלות בתורה.

וישנם רבים שאינם יודעים עד כמה שזה חשוב, ידיעת הש"ס, אפילו גמרא עם רש"י בלי תוספות, וראיתי פעם שאחד לא הבין ותמה איזו חשיבות יש ללימוד גמרא עם רש"י, ולא הבין שיש לזה חשיבות, עד כדי כך יש טעות בדורנו שלא מבינים מה היא ידיעת התורה ומה חשיבותה.

ולכן זה דבר חשוב מאד שיש פה הרבה אברכים ברוך השם שמסיימים ש"ס עם רש"י ועם תוספות גם כן, והם תלמידי חכמים אמיתיים, וכבר אמרו (שבת סג, א) ליגמר והדר ליסבר, ואמרו (ע"ז יט, א) אף על גב דלא ידע מאי קאמר, ליגמר והדר ליסבר זו הדרך, וכיום ישנם רבים שלא מבינים את זה, וברוך השם שזכינו שיש ציבור כזה שעושים את זה, וזוכים לידיעת הש"ס עם הליגמר ועם הליסבר ביחד, שזה דבר חשוב מאד. בעזרת השם זה ישפיע שהרבה יעשו את זה, וצריכים ללמוד מהם, שזה ישפיע על הרבה כאלה שאינם עושים כן.

(כוללי ש"ס אידן, חשון תש"פ)

טו. חבילות של משנה

בסנהדרין דף מ"ב אמרו על הפסוק כי בתחבולות תעשה לך מלחמה אמר רבי אחא בר חנינא אמר רבי אסי אמר רבי יוחנן במי אתה מוצא מלחמתה של תורה במי שיש בידו חבילות של משנה, והיינו כמו מלחמה, שצריכים תחבולות וחכמה איך לנצח במלחמה, כך במלחמתה של תורה, למי יש כוח להילחם ולנצח, מי שיש בידו חבילות של משנה, ותחבולות הוא לשון חבילות, שעל ידי חבילות של משנה הוא שייך למלחמתה של תורה.

ופירש רש"י שם מהו מלחמתה של תורה? "הוריותיה ולעמוד על בוריה ועל עיקרה" היינו לכוון לאמת, שתהא תורת אמת, "לא כאדם המפולפל ומחודד ובעל סברא ולא למד משניות וברייתות הרבה, כי מהיכן יתגלה הסוד" - הדברים הנסתרים והחכמה שיש בתורה, הרגשת האמת, מהיכן יתגלה הסוד, "אלא בבעל משניות הרבה שאם יצטרך לו טעם בכאן ילמדנו מתוך משנה אחרת או אם יקשה לו דבר על דבר יבין מתוך משניות הרבה שבידו הא מני פלוני היא ששמענוהו במקום אחר אומר כך", וזוהי מלחמתה של תורה, על ידי חבילות של משנה.

ואמרו בגמרא שם קרי רב יוסף אנפשיה ורב תבואות בכוח שור, והיינו משום שרב יוסף היה בקי, וכדאיתא בסוף ברכות והוריות שרב יוסף היה "סיני", ושלחו מתם סיני ועוקר הרים מי עדיף להיות ראש הישיבה, ואמרו שסיני עדיף, ולכך קרא רב יוסף על עצמו ורב תבואות בכוח שור, שהייתה לו המעלה הזו של ידיעת התורה, חבילות של משנה. וזוהי מעלת שמחת הסיום שמביאה לחיזוק ענין ידיעת התורה. יהי רצון שכולם יזכו למלחמתה של תורה ובתחבולות תעשה לך מלחמה והצלחה בתורה.

(סיום סנהדרין, חשון תשס"ב)

טז. סיום הש"ס בגיל צעיר

זקני בעל חידושי בן אריה זצ"ל כשנעשה בר מצוה גמר את סדר לימודיו בחיידר, וקבע ללמוד בחברותא עם נער אחר בן גילו, והיו לומדים שבעה דפי גמרא בכל יום, וכעבור חצי שנה לקה החברותא במחלה קשה, ולא היה יכול ללמוד יותר, וזקני המשיך ללמוד לבד, וגמר באותה שנה בגיל שלוש עשרה את כל הש"ס! ואמר כי אף שחזר במשך חייו עוד פעמים רבות על הש"ס, אבל העיקר נשאר אצלו מהפעם הראשונה שהיא הגירסא דינקותא.

וכן אאמו"ר זצ"ל כשלמד בילדותו עם זקני סיים את כל הש"ס בגיל ארבע עשרה, ולא היה זה נדיר באותה תקופה, וסיפר אאמו"ר שהיה עוד רב ברוסיה באזור ההוא שהיה לו ילד בן גילו של אבא, וכשהיו הרבנים נפגשים, היו מדברים בלימוד בכל הש"ס, והילדים היו משתתפים גם כן בשיחתם, ושואלים ועונים ומביאים ראיות מכל חלקי הש"ס.

(ישיבת אהבת אהרן, אייר תשע"ב)

יז. כל אחד מסוגל לסיים

באמת כל אחד מסוגל לסיים את המסכת, ואין זה קשה, רק צריך שלא יהיו חשבונות רבים, וכמו שכתוב (קהלת ז, כט) האלוקים עשה את האדם ישר והמה ביקשו חשבונות רבים, ואם הולכים בישרות כל אחד יכול לסיים את המסכת, ואפילו לחזור כמה פעמים, עם חזרות, רק צריך קצת הדרכה איך עושים את זה, אבל כולם מסוגלים לזה.

וסיפר לי היום תלמיד שלא חשב קודם שהוא יכול לגמור את המסכת, אבל כיון שיש התעוררות לזה הוא ניסה גם כן לסיים את המסכת, ולבסוף ישב ולמד בכל יום שש שעות רצופות, מה שלא חשב מתחילה שיוכל לעשות כך, ונוכח לראות שהוא יכול, ללמוד שש שעות רצופות!

וכמובן כשלומדים ברציפות באופן כזה, כמה שיותר זמן בלי הפסק של לימוד, אין לשער את הדבקות בתורה שזה נותן, שהתורה נעשית תורה דיליה, ונעשה בזה א תורה-דיקער מענטש, אדם של תורה, וכך יכולים לגמור את המסכת, והוא לא ידע שזה יכול להיות, אבל כל אחד מסוגל לזה.

(סיום יבמות, אייר תשס"א)

יח. חבל שלא כולם מסיימים

באמת צריך לרחם על אלו שלא יודעים את הטעם של לגמור המסכת, ממש צריך לרחם עליהם, ובאמת כולם ראויים להיות בקיאים בש"ס, ואין זה קשה כל כך, יש היום תכניות של לימוד ושל חזרות, ויש הרבה דרכים להיות בקי בש"ס בצורה לא כל כך קשה, עם מתיקות ועם הנאה, וחבל מאד שיש הרבה שלא עושים את זה ולא מבינים את זה.

ובאמת הסיום והסעודה הזאת, זה לא רק שמחה על העבר שלמדו וחיזוק על העתיד לאלו שלמדו, אלא גם חיזוק לאלו שלא למדו, שהם עדיין באמצע הדרך, שיבינו איך הדרך הנכונה להיות גדולים בתורה.

(סיום בבא מציעא, אייר תשס"ט)

יט. גאון - שבקי בששים מסכתות

החיד"א בשם הגדולים (קו"א ערך גאון) מביא מקדמונים כי המילה גאון בגימטריא ששים, כנגד ששים מסכתות הש"ס, והוא רמז שרק מי שבקי בששים מסכתות יש לו התואר גאון, ובזמנינו רגילים לקרוא גאון גם למי שהוא פחות מזה, אבל בזמן הקדמונים נקרא גאון רק מי שבקי בששים מסכתות.

(ישיבת פוניבז' לצעירים, אדר תשע"ב)

כ. אין גדול בתורה שלא יודע ש"ס

חשוב מאד לדעת כי ההצלחה בתורה תלויה בכמות הידיעות, ומרן הרב מפוניבז' זצ"ל היה מדבר על זה תמיד שאין גדלות בתורה בלי ידיעת הש"ס, ולא שייך דבר כזה, אין גדול בתורה שלא יודע ש"ס, ומי שאינו יודע ש"ס הוא לא גדול בתורה, רק יכול לעשות רושם כאילו שהוא גדול, אבל באמת אינו גדול בתורה, כי התורה אינה תורת אמת אם אין ידיעה בש"ס.

לכן עכשיו כשמתחילים ללמוד מסכת בבא קמא, כל אחד צריך להשתדל וללמוד את כל המסכת, בסדר א' מתחילים פרק ראשון, ובסדר שני פרק המניח, וכך במשך זמן הקיץ אפשר ללמוד ולסיים עד פרק מרובה, ולאחר מכן בחודשים אב אלול ותשרי אפשר להמשיך ולהשלים מפרק מרובה עד סוף המסכת, כך היא דרך ההצלחה ולא שייך אחרת, ומי שאינו יודע את כל המסכת לא שייך שיהיה למדן, זה דבר פשוט.

והגאון רבי משה שמואל שפירא זצ"ל העיד בשם מרן הגרי"ז זצ"ל שהיה חוזר תמיד על מה ששמע מאביו הגר"ח זצ"ל כי בן תורה צריך ללמוד בכל חודש מינימום ארבעים דף, באופן ברור, ובפחות מזה לא שייך שיידע ללמוד, והגרי"ז אמר שהיום קשה ארבעים דף והוא מוריד לחצי, וצריך ללמוד עשרים דף בחודש, אבל בפחות מזה "וועט מען טאקע ניט קענען לערנען" - בודאי בלתי אפשרי שיידעו ללמוד.

ברוך השם יש בינינו בחורים צעירים שיודעים ש"ס, זה שייך ואין זה קשה, וכל אחד ישתדל לגמור את המסכת במשך הזמן, וגם מה שלא מספיקים בעיון הראוי צריך לכל הפחות ללמוד גמרא עם רש"י ולחזור כמה חזרות כדי שייצאו הדברים ברורים.

ולזה צריכים לנצל את הזמן וללמוד בלי בטלה, בפרט בימי ששי ושבת שהם זמנים של רפיון, והיצר הרע מתחזק בהם מפני שאז הוא הזמן היותר חשוב ומסוגל להצלחה, דווקא בימים האלו צריכים ללמוד בהתמדה יותר גדולה, וכפי שידוע

ומסופר איך שלמדו פעם בישיבות בימי ששי ושבת, וההתמדה בליל שבת הייתה גדולה יותר מכל השבוע, מפני שהם זמנים שמסוגלים להצלחה בתורה, והם כמעט שליש מהחיים, וצריך לנצל אותם. בעזרת השם אנחנו יכולים, ויש לנו את כל האפשרויות לקיים את הדברים האלו.

(פתיחת הזמן, אייר תשע"ג)

כא. סדר הלימוד לא נשתנה מזמן הגמרא

בשמחה של סיום, המסיימים הם בעלי השמחה, וצריך לשבח את בעלי השמחה, שבאמת זה דבר גדול וחשוב מאד שלומדים טוב ומסיימים מסכת, ויש על מה לשבח. אמנם הרי לא כולם מסיימים, ונתבונן מדוע באמת לא כל הציבור מסיימים, הרי כולם רוצים לדעת ולהיות בקיאים בש"ס, ומדוע לא מסיימים.

הסיבה לזה היא מפני שיש טעות, שחושבים כי צריכים רק להתעמק בהבנה, ואמנם באמת עיקר הגדלות בתורה היא ההבנה, כמו שאמרו (גיטין ו, ב) אטו כל דלא ידע הא דרב יצחק לאו גברא רבה הוא בשלמא מילתא דתליא בסברא לחיי הא גמרא היא וגמרא לא שמיע ליה, והיינו שאדם גדול זה רק מי שהוא בעל סברא, אבל יש סדר כיצד מגיעים לזה, כמו שאמרו (שבת סג, א) ליגמר איניש והדר ליסבר, ורק אחרי הליגמר אז הסברא היא סברא טובה, אבל לפני הליגמר הסברות הם לא נכונות ולא אמיתיות, וכדי להיות בעל סברא נכונה שאפשר לומר עליו שהוא אדם גדול, צריך קודם ליגמר, ללמוד את הגמרא הפשוטה ולידע את פשטות הדברים.

וזו גמרא מפורשת שכך הסדר, ליגמר והדר ליסבר, ואף על פי כן יש שחושבים שנשתנו הטבעים ונשתנו הדורות, כמו במילי דעלמא שיש הרבה המצאות חדשות שלא היו בעבר, וסבורים שגם בתורה יש חידושים כאלו... אבל זה לא נכון, והתורה היא תורת אמת ואינה משתנית, ואם אמרו חז"ל שהסדר הוא ליגמר והדר ליסבר, כך הסדר גם בזמנינו, ואם לומדים בסדר הפוך באים לידי סברות משובשות שהדורות הראשונים לא היו מסכימים להם.

לכן יש לשבח את מסיימי המסכת שלומדים בדרך הלימוד הנכון, ואלו שלא מסיימים צריך לרחם עליהם ולחשוב כיצד לעזור להם שיבינו, ולאחרונה היו כאלה שבאו אלי וביקשו "היתר" ללמוד מסכת אחרת בשעות בין הסדרים, כביכול צריכים היתר לזה, והוא דבר שמעולם לא עלה על הדעת שצריכים לבקש היתר לכך, וכנהנה יש הרבה טעויות בדרך הלימוד שצריך תיקון. אמנם שמעתי כי בכל פעם שמדברים על זה יש עוד חברות אחד שמבין את זה וממשיך ללמוד בצורה הנכונה, ולכן כדאי תמיד לחזור ולדבר על הדברים האלה.

(סיום פסחים, חשון תשס"ט)

כב. לימוד הש"ס לבני ישיבה

דיברנו בזמן האחרון שיש ענין חשוב לדעת ש"ס, וכל אחד מסוגל לזה, אמנם יש להדגיש כי בני ישיבה ששומעים שיעורים, בודאי שאינם יכולים לוותר על השיעורים ולעסוק בשאר חלקי הש"ס, כי השיעורים הם פיתוח ההבנה, וזהו היסוד של כל הש"ס כולו.

ואף על פי שאמרו (שבת סג, א) ליגמר והדר ליסבר, אין הכוונה שצריך הרבה שנים רק ליגמר בלי ליסבר, אלא בכל ענין וענין יש ליגמר וליסבר, ולאחר שלומדים ויודעים היטב את פשטות הדברים כבר שייך גם ליסבר, ואי אפשר לדחות את הליסבר לאחר שנים רבות, והשיעורים הם הליסבר, שבהם מקבלים את ההבנה הישירה.

לכן מי ששומע שיעורים בישיבה, אינו יכול להתעסק בכל חלקי הש"ס, וצריך בעיקר לעסוק במסכת הנלמדת, לשמוע את השיעורים ולחזור עליהם, ולהשתדל לסיים את המסכת.

והעיקר הוא כפי שאנו מזכירים תמיד שהראש יהיה שקוע בתורה, וזהו על ידי שלומדים כל אחד לפי כוחו ולפי טבעו, באיזה אופן שהלימוד יותר מעניין ומרתק אותו, שעל ידי זה הוא שקוע יותר בתורה ומתקדש בקדושת התורה.

אמנם בדרך כלל יש זמנים פנויים במשך היום, שהזמן עובר בבטלה, וזמנים אלו ניתן לנצל להתקדם בידיעת הש"ס, וכן מי שהוא בקיבוץ ואינו שומע שיעורים, יכול ללמוד עוד מסכתות. אך אם הוא נמשך יותר למסכת הנלמדת בישיבה ובזה הוא מרותק יותר, ודאי שצריך ללמוד מה שיותר מרתק אותו ואין להפסיק מזה.

וידוע שגדולי ישראל לא כולם למדו באותה הדרך, ויש שעסקו יותר בעניינים מסוימים שבש"ס, ואין זה מפני שהייתה ביניהם מחלוקת ושיטה אחרת בדרך הלימוד, אלא כל אחד למד מה שיותר מושך ומרתק אותו, אשר זוהי דרך הלימוד

משורש נשמתו, שהתורה שייכת לנשמה, והנשמה נמשכת לזה, וכל אחד מה שמושך ומרתק אותו לפי טבעו, זהו שורש נשמתו וחלקו בתורה, ואי אפשר להפסיק מלעסוק בזה.

ומכל מקום יש להשתדל כפי כוחו עד כמה שאפשר להתקדם בידיעת הש"ס, זה לא קשה, ולא צריך לקחת הרבה זמן, כידוע שבעלי בתים שומעים שיעור בדף היומי, ובדרך כלל בשעה אחת מספיקים את כל הדף עם חלק מהתוספות, וזהו אצל בעלי בתים שאינם רגילים ללמוד לבד וצריכים להתעכב להסביר כל פרט ופרט, אבל מי שרגיל ללמוד לבד יכול אפילו בפחות משעה ללמוד דף גמרא, לכל הפחות עם רש"י בלי תוספות, ומי שבטבעו נהנה מזה וגם גמרא עם רש"י מרתק אותו, כדאי לו לנצל הזמנים הפנויים לזה, להתקדם בידיעת הש"ס, וזה לא בא על חשבון השיעורים אלא בניצול הזמנים הפנויים.

ובאופן כזה אפשר להתקדם עד שיגמור את הש"ס, אפילו אם זה ייקח שבע שנים כמו במחזור הדף היומי, זה גם כן טוב מאד, בשבע שנים לגמור ש"ס! והש"ס כבר מונח בראש, אפילו אם אחר כך שוכחים, מכל מקום הרושם נשאר, ההשפעה והרושם של כל הש"ס.

כמובן שצריך לעסוק בזה ביישוב הדעת ובלי למהר, אבל לנצל את הזמן שלא תהיה בטלה, יש הרבה זמן שמתבזבז על דברים בטלים, כגון לפני השינה, מרגישים צורך לדבר, להשתחרר מהמאמץ של כל היום, ומאריכים בשיחה בטלה יותר מן הצורך, והסיבה לזה היא מפני שלומדים בצורה שאינה לפי הטבע, והלימוד נעשה משעמם, ומתאמצים יותר מדי, לכן אחר כך מחפשים שחרור בדברים בטלים, ונכשלים גם בלשון הרע שהוא ניסיון נוסף, וכל זה מפני שלומדים בצורה שאינה לפי הטבע, שמרגישים לא טוב, ומחפשים מנוחה בדברים אחרים.

ולמעשה כל אחד יראה כיצד לנצל את הזמן ביישוב הדעת, ולהתקדם בש"ס לפי מצבו ולפי טבעו.

(מהשיעור היומי, ניסן תשע"ז)

כג. סיום הש"ס בזמני הפנאי הקצרים

ידוע על הגאון רבי זליג ראובן בענגיס זצ"ל שהיה ראב"ד בירושלים וחיבר ספרים לפלגות ראובן, שהיה בקי בכל הש"ס וחזר תמיד מסכתות על מסכתות, ופעם אחת עשה סעודה מיוחדת בסיום הש"ס, ושאלוהו שהרי הרבה פעמים סיים את הש"ס ולא עשה סעודה כזו, ומה ראה דווקא עכשיו לעשות סעודה? והסביר ואמר כי כל הסיומים הם ממה שלמד בסדריו הקבועים, ואילו כעת הוא עושה סיום על מה שלמד בזמנים הפנויים, שיש זמנים שצריך להמתין באיזה מקום כמה רגעים, וניצל את הרגעים האלו לחזור עוד כמה דפים, עד שזכה לסיים את הש"ס ממה שלמד באותם זמנים, ועל זה ראוי לקבוע סעודה מיוחדת.

ושמעתי ממרן הרב מפוניבז' זצ"ל שאמר לאחד שישב ולמד בשעות בין הסדרים, כשהיו רק חמש דקות פנויות וישב הלה וניצל אותם לתורה, אמר לו הרב, כי מה שהוא יושב ולומד באותם רגעים זה נקרא התמדה, ועיקר הסימן של התמדה הוא בניצול הזמנים הקצרים הללו שבין הפרקים.

וזכורני משנים עברו בקום הישיבה, שלא היו הרבה ברזים בחדר האוכל, והיו צריכים להמתין כמה רגעים לנטילת ידיים, והיה אחד מבני הישיבה שהיה לו קביעות באותו הזמן ללמוד בספר 'חיי אדם'. וכן ידוע על הנצי"ב מוואלוז'ין זצ"ל שהיה מסיים בכל שנה ארבעה טורים ממה שלמד בשעת האכילה על שולחנו.

(סיום מכות, אד"א תשע"א)

כד. סיום המסכת תלוי בניצול הזמן

יש כאלה שחושבים שקשה לסיים את המסכת, אבל באמת זה לא קשה, וזה תלוי בעיקר בניצול הזמן, אם מסדרים את היום ואת סדר הלימוד באופן שלא יהיה בטלה, ואמנם צריכים "מיעוט שיחה" כידוע מהגר"א, אבל יש שיעור למיעוט שיחה, שלא יהיה יותר מן הצורך, וגם אפשר שיהיה "כל היום היא שיחתי" (תהלים קיט, צו), והדרך לזה היא כפי שהקדים הפסוק ואמר "מה אהבתי תורתך", והיינו שאם יש לאדם אהבת תורה גדולה מאד, אזי התורה עצמה היא השיחה שלו, ואינו צריך עוד שיחה אחרת, אבל צריך להתרגל בזה, ובתחילה קשה להתרגל, ולאחר שמתרגלים כבר אין זה קשה, ובדאי שהשיחה בדברי תורה היא תענוג יותר גדול מלדבר דברים בטלים.

וזה שייך על ידי רציפות וניצול הזמן, שלומדים גם כאשר יש רק חמש דקות פנויות, ואין צריך דווקא שעה שלמה ללמוד, אלא אפילו אם יש זמן קצר מאד, רק חמש דקות, שאי אפשר להיכנס ללמוד בעיון, אבל אפשר להתקדם עוד דף ועוד עמוד

אפילו בכמה דקות, ואין צריך כישרון מיוחד לזה.

כל בני הישיבה ראויים לגמור את המסכת של הישיבה ועוד יותר מזה, כפי שסיפרו לי לאחרונה תלמידים צעירים שיש להם תכנית לגמור את המסכת באמצע הזמן, לפני סוף הזמן, ולגמור אחר כך עוד מסכת, בצורה קלה בלי מאמצים מיוחדים, עם השיעורים וחזרת השיעורים אפשר גם להספיק לגמור את המסכת, וללמוד עוד מסכת חוץ מזה, אם לומדים בצורה מסודרת ומנצלים את הזמן.

(סיום סנהדרין, חשון תשס"ח)

כה. סקרנות לידיעת הש"ס

הנה כולם רוצים להיות גדולים בתורה, כל אחד רוצה לדעת ש"ס בבקיות ובהבנה, ואין מי שלא רוצה זאת, אבל כיצד זוכים לזה? העצה היא לנצל את הזמן, שלא יהיה בזבוז זמן.

אם אדם יעשה חשבון כמה זמן מתבזבז על דברים של מה בכך, מתוך סקרנות לדברים בטלים, יש טבע של סקרנות, שאדם סקרן מטבעו, אבל צריך שהסקרנות תהיה לדברי תורה, לדעת מה התורה אומרת, מה הש"ס אומר, ולא לבזבז זמן על דברים בטלים, אפילו כשעוברים ברחוב ומתעכבים לקרוא מודעות, זה גם כן בזבוז זמן, וכי הדברים הכתובים במודעה נוגעים אליו? וכהנה יש הרבה דברים שמבטלים זמן מתוך סקרנות.

וצריכים לשים לב על זה, שכל הזמן יהיה מנוצל, ולא יהיה זמן שאינו מנוצל, לנצל הזמן מתוך סקרנות לידיעת התורה והבנתה, וכי לזה אין סקרנות? הרי זה מעניין ומושך מאד, לדעת את כל המסכת הנלמדת בישיבה, ללמוד ולחזור כמה פעמים, זה לא מעניין? גמרא רש"י ותוספות, וכן הר"ן, ושאר מפרשים הנדפסים בגמרא, זה מאד מעניין!

ובאופן כזה, אם מקפידים על הזמן שלא יתבזבז, ומנצלים את הזמן כראוי, אפשר בקלות להספיק הרבה מאד, ובעזרת השם כל אחד ואחד יצליח בידיעת התורה ובהבנת התורה ובשמחת התורה.

(מסיבת חנוכה, טבת תשע"ח)

כו. הסקרנות לתורה ולא לדברים בטלים

הנה יש דברים מעניינים שרוצים לדבר עליהם, ויש טבע של סקרנות, ובדרך כלל הסקרנות תופסת הרבה זמן לכל אחד ואחד, למשל אם אחד הולך ברחוב ורואה מודעה, ומתעניין לקרוא מה כתוב במודעה, אבל האם זה נוגע לו למעשה? וכי זה מוסיף לו משהו, הרי זה לא מוסיף לו כלום, ורק מפני טבע הסקרנות הוא נמשך ומתעניין בזה.

והרי טבע הסקרנות נברא לטובת האדם, שכל מה שברא הקב"ה בעולמו לא בראו אלא לכבודו (אבות ו, יא) וכל דעבד רחמנא לטב עביד (ברכות ס, ב) וכל הבריאה היא לטובת האדם, והטבע הזה של סקרנות הוא לטובה בשביל שתהיה סקרנות לתורה, שדברי תורה מעניינים ויש בהם מתיקות, כמו שכתב רש"י (דברים ו, ו) "כדיטגמא חדשה" וכפי שמבקשים "והערב נא", וכאשר מנצלים את הכוח של סקרנות לדברי תורה זה באמת דבר מצוין וטוב מאד.

ובאמת יש כאלה, וראיתי אפילו צעירים, תלמידים צעירים ממש, שלמדו וגמרו ש"ס, עם סדרי הישיבה ובלי מאמץ מיוחד, הם ישנים בזמן כמה שצריך ורעננים ואוכלים בזמן ורגועים בלי מתח, אבל הזמן מנוצל, וכשהזמן מנוצל אפשר לגמור ש"ס! לאט-לאט מתקדמים וגומרים את הש"ס, אפילו גמרא עם רש"י בלי תוספות, גם בדברי רש"י יש עמקות גדולה מאד, וכל הפשט הפשוט שרש"י מסביר זה תורת אמת ממש, וידוע מהגאון שאין מילה מיותרת ברש"י, וכאמור יש צעירים שבאמת למדו וגמרו את הש"ס, בלי מתח ובלי מאמצים מיוחדים, ישנו ואכלו ורגועים וגמרו את הש"ס, כי הזמן מנוצל, ובמקום סקרנות לדברים שלא נוגעים למעשה הסקרנות היא לתורה.

ובפרט בתקופה הקרובה שיש בחירות כפי שאומרים, ויש סקרנות לפני הבחירות ואחרי הבחירות, אבל כל אחד צריך לחשוב מה זה משנה לי, וכי זה נוגע לי למעשה? הרי כעת זה לא נוגע למעשה, ואני יכול לישון רגוע ואין לי ממה לדאוג, ובמקום זה אני יכול ללמוד עוד גמרא ועוד גמרא, במקום סקרנות של דברים שלא נוגעים לי למעשה ואין בהם שום רווח, שתהיה סקרנות לתורה שעליה נאמר "אשריך בעולם הזה"!

(כינוס דרשו, אב תשע"ט)

כז. בחור צעיר סיים הש"ס מתוך סקרנות

הנה בקרוב יהיו בחירות, וצריכים ללכת ולבחור, אבל יש כאלה שגם מדברים על הבחירות, שזה דבר מעניין, מה יהיה הסוף, מה יהיה עם זה, ועם זה, ועם זה, ועושים כל מיני חשבונות מה יהיה, ויש בזה הרבה דברים מעניינים, יצר הרע של דברים מעניינים, אבל ההתעניינות צריכה להיות בתורה!

יש בחור צעיר משיעור א' שסיים את הש"ס מתוך התעניינות, בצורה רגועה בלי מתח, כפי שיש סקרנות לדברים אחרים שמעניין לשמוע, יש סקרנות מה כתוב בגמרא, שזה מעניין, ועם הסקרנות הזו הוא גמר את הש"ס, בלי מתח, הוא אכל, וישן, והיה רגוע, וסיים את הש"ס.

וזהו מה שצריכים מאד להיזהר עכשיו, שיש בחירות עוד מעט, לא לדבר על הבחירות! רק סקרנות מה אומרת הגמרא, מה אומר רבי עקיבא ומה אומר רבי ישמעאל, מה אומרים תוספות ומה אומר ריב"א, יש בסוגיא הרבה דברים וחשבונות מעניינים, ובזה צריכה להיות הסקרנות, אבל סקרנות לדברים בטלים זה דבר גרוע מאד.

(ישיבת פוניבז', אלול תשע"ט)

כח. אין "עודף זמן" וצריכים לדעת ש"ס!

לפעמים אדם חושב שיש לו זמן, ואינו צריך למחר, אך רבינו יונה כותב בשערי תשובה (א, טז) שמי שהתבונן בגודל עבודת הבורא יתברך על יצוריו, כל אשר יוסיף בעבודה הלא מצער היא, והינה למעט בעיניו, והיינו שאם אדם היה מתבונן כמה שהוא חייב, הרי הוא חייב לדעת את כל התורה כולה, ולזכור ולא לשכוח, כמו שכתוב (עיין אבות ג, ח) השמר לך וגו' פן תשכח, ויחשוב לעצמו, וכי כבר למדתי את כל הש"ס, והאם אני יודע וזוכר את הש"ס? לכן ודאי שאין זמן מיותר, וצריך לנצל כל רגע להתקדם בזה.

ומלבד עצם הענין של ידיעת הש"ס, הרי כל רגע של ביטול תורה הוא חטא, וזה גם חיסרון בחיים המאושרים, ומי שיודע ש"ס ומנצל כל רגע ללימוד התורה חי חיים מאושרים שאין כמותם!

אם כן אפשר לחיות חיים מאושרים במקום סתם לבזבז את הזמן, ומי שמרגיש שיש לו "עודף זמן" סימן שאינו יודע מהו הטוב בשבילו, ומה הם החיובים המוטלים עליו, שבהם יזכה לאושר הגדול ביותר. ואמנם זו מדרגה, ואין זה פשוט להגיע למדרגה שאין "עודף זמן", אבל שייך דבר כזה, וראיתי גם צעירים כאלו, שאין להם זמן מיותר, ותמיד הם שקועים בלימוד, וממהרים, לא מתוך מתח אלא ביישוב הדעת, מתוך הבנה שחבל לבזבז את הזמן.

(מתוך שיחה, חשון תשע"ח)

כט. רק מה שלומדים כאן יידעו בעולם הבא

ידוע מהזהיר (פרשת וישב קפה, א) שכל מה שאדם לומד ואינו מבין בעולם הזה, יזכה להבין בעולם הבא, ושם ישלימו לו את ההבנה שחסרה לו, וכן מה ששוכח ואינו זוכר מתלמודו, יזכירו לו בעולם הבא.

וראיתי מכבר באחד מספרי החפץ חיים (עיין תורה אור פ"ח בהגה"ה ועוד) שעורר כי לכן כדאי לאדם לגמור בחייו את כל הש"ס, וכן את כל המדרשים והזהיר, וכל מה שיש דברי תורה מחז"ל, כי אפילו אם ישכח או שלא יבין, בעולם הבא יזכור ויבין, אבל מה שלא למד כלל בעולם הזה יחסר לו בעולם הבא.

(ישיבת פוניבז', שבט תשע"ב)

ל. המטרה של ישיבה לסיים ש"ס

באמת המטרה של ישיבה היא לסיים ש"ס, ומרן הרב מפוניבז' זצ"ל כשיסד את הישיבה עשה תכנית שבמשך שנות הלימוד בישיבה יסיימו את כל הש"ס, כי הבחורים שנמצאים בקיבוץ וכבר אינם שומעים שיעורים, יכולים בשאר הסדרים ללמוד עוד מסכתות, וכך היה בשנים הראשונות בישיבה, שלמדו מסכתות אחרות בסדר שני, ונמשך ככה כמה שנים, אבל זה לא החזיק מעמד.

וכך גם בישיבת וואלוז'ין שהייתה הראשונה במתכונת הישיבות ויסדה מרן הגר"ח מוואלוז'ין זצ"ל, היו לומדים ושומעים שיעורים ממסכת ברכות ועד סוף הש"ס, והיו שם שיעורים ששה פעמים בשבוע, שלושה ימים אמר הנצי"ב ושלושה ימים הגר"ח, והספיקו בשיעורים דף ליום, ובאופן זה למדו את הש"ס כולו, מפני ששלמות התורה היא בלימוד כל חלקי התורה.

ובאמת זה לא קשה כל כך לקבל ידיעה בש"ס, ועוד יותר קל מזה לסיים מסכת אחת, ואני מכיר הרבה תלמידים שמסיימים את המסכת הנלמדת בסדרי הישיבה בלי שום קשיים, אמנם יש כאלה שזה קשה להם, והקושי הזה מביא לידי כך שחושבים שלא נחוץ כל כך לסיים את המסכת, מפני שכך הטבע שכל דבר שסבורים שלא יכולים לעשותו מזלזלים בזה, אבל באמת צריכים לדעת כי חשוב מאד ללמוד מסכת שלמה, והוא סגולה גדולה להצלחה בתורה, והמסיימים מרגישים את זה.

(סיום בבא מציעא, אייר תשס"ג)

לא. קבלה בשמחת תורה ללמוד ש"ס

ברוך השם זכינו שיש הרבה צעירים שלומדים ומסיימים מסכתות, ומתקדמים בדרך הנכונה שתביא לידיעת הש"ס כולו, וראיתי בשמחת תורה בחורים שקיבלו על עצמם ללמוד ולסיים את הש"ס, וכן זכורני שמרן הרב מפוניבז' זצ"ל היה רוקד בשמחת תורה ושר בניגון מיוחד "לערנען, לערנען" (ללמוד, ללמוד!), וניגש לבחורים תוך כדי ריקוד ואמר להם "קלאר ווערן ש"ס", שיקבלו על עצמם ללמוד בהתמדה עד שיהיו בקיאים בכל הש"ס.

(סיום סנהדרין, חשון תשס"ח)

לב. דפי גמרא לא מקלקלים את ההבנה

עושים שמחה בסיום מסכת כדי לחזק בלבנו את החשיבות של סיום מסכת, ולחזק את חשיבות ידיעת התורה, שיש שמזלזלים בזה ומחשיבים רק את ההבנה כי זה יותר בולט, אבל צריכים לדעת גם את החשיבות של הידיעות, של כמות ושל מסכת שלמה וידיעת כל הש"ס.

ובאמת כל אחד מבני הישיבה יכול להיות בקי בש"ס, ואם לא בקי על כל פנים אפשר ללמוד ולגמור ש"ס, וכבר סיפרתי שהרב מפוניבז' עשה פעם תכנית שילמדו בישיבה את כל הש"ס, אך הדור לא היה זכאי לכך, אבל יש הרבה, רוב בני הישיבה, רובם ככולם אפשר לומר, שיכולים להיות בעלי ש"ס, ולגמור את הש"ס, ואין זה מקלקל את ההבנה.

ומעשה שהיה בבחור בעל כישרון שלמד בישיבה טובה בירושלים, ובסדרי הישיבה למדו לאט, והתחיל ללמוד לעצמו מסכתות אחרות בשעות בין הסדרים, נוסף על המסכת שלמדו בישיבה, והיו מחבריו שלעגו ואמרו לו כי הוא מקלקל בזה את ההבנה, שלומד מסכתות מהר בלי להתעכב על סברות, ומבין רק את פשטות הגמרא, והבנתו מתקלקלת בזה, ונבהל אותו בחור מדבריהם, ונסע למרן הקהילות יעקב זצ"ל ושאל האם להמשיך בלימוד המסכתות או לחוש לדברי חבריו, וגיחך הסטייפלר על דבריהם ואמר לו "פון בלעטער גמרא מאכט מען ניט קאלע די הבנה, עס איז דא אנדערע בלעטער (באידיש 'בלעטער' זה עיתונים) וואס מאכן קאלע די הבנה", והיינו שדפי גמרא בודאי לא יקלקלו את ההבנה, ורק יש דפים אחרים, כמו עיתונים, שמקלקלים את ההבנה...

(סיום פסחים, חשון תשס"ד)

לג. המתיקות בפשטות דברי הגמרא

צריך שיהיה ערבות בפשטות דברי הגמרא, כפי שמבקשים והערב נא את דברי תורתך, דברי התורה כפשוטם שיהיו ערבים, שיהיה מתיקות בכל מילה שמוציאים מהפה, המשנה והגמרא, ואף החומש והפסוקים, בכל מילה יכולה להיות ערבות, וכשיש ערבות לא קשה לגמור מסכתות ואף לגמור ש"ס.

וידוע שבדורות הקודמים זה לא היה חידוש שצעירים יודעים ש"ס, ולא ראו בזה דבר מיוחד, כפי שהיה מעשה עם מרן הגרא"י פינקל ראש הישיבה דמיר, שנכנס בבחרותו אל הגרי"ז הוטנר מאיישישוק בעל אולם המשפט, ואמרו לו שהגרא"י כבן שבע עשרה וכבר גמר ש"ס, ונענה ואמר, בן שבע עשרה לדעת ש"ס זה לא חידוש... ובאמת כשלומדים עם ערבות ומתיקות זה לא חידוש.

ברוך השם שזכינו לסיים מסכת קידושין, וקודם סיימו גם מסכת יבמות, ויש שסיימו עם הרבה חזרות, יבמות וקידושין, וסיפר לי אחד בעל כישרון שהוא למד קידושין ארבע פעמים, ובפעם הרביעית הרגיש אור גדול במסכת, שהמסכת מאירה לו, ומעולם הוא לא הרגיש אור תורה כזה, ואחר כך חזר עוד פעם חמישית והרגיש עוד יותר אור ובהירות, זהו כוח מתיקות התורה הנותנת תענוג רוחני שאין לשער, ורק צריך לדעת איך מתרגלים לזה, ויש כאלו שכבר רגילים לזה, אמנם בימינו יש סיבות שמעכבות, אבל מי שרוצה יכול, לקבל את מתיקות התורה עם אור תורה כזה.

(סיום קידושין, חשון תשס"ז)

לד. כשלומדים בפשטות לא קשה לסיים הש"ס

כשיצאתי מהבית בדרך לכאן פגש אותי אברך, ואמר לי שהוא שמע שזה דבר טוב ללמוד גם גמרא עם רש"י, בלי תוספות, והוא התחיל ללמוד כך ומאד נהנה, ובאמת כדאי להתרגל ללמוד גם בפשטות, אפילו גמרא רק עם רש"י, שזה מושך ומעניין מאד, ואז הלימוד יותר בהתמדה, ולא קשה לגמור ש"ס.

ואמנם את המסכת של הישיבה לומדים בעיון, ובסדר א' ודאי לומדים בעיון ובהבנה עם המפרשים, אבל בשאר הסדרים אפשר ללמוד גם גמרא עם רש"י, ועל כל פנים גם תוספות יש ללמוד כמו שלומדים רש"י, ולא להתעכב הרבה, אלא מה שמבינים מבינים ומה שלא מובן מתברר בחזרה, ובצורה כזו אפשר לגמור את הש"ס בלי מאמץ מיוחד, עם סדרי הישיבה, כל אחד לפי כוחו, ללמוד כל דבר ולחזור למחרת.

וידוע שחזרה עדיף למחרת ולא באותו היום, ואז דברים שלא מבינים בפעם הראשונה מובנים בנקל בחזרה, והיו מעשים שאחד למד פעמיים ועדיין לא הבין, והמתין עוד יום וחזר פעם שלישית ואז הבין, כי צריכים הרבה חזרות, וכל חזרה מוסיפה הבנה.

וברוך השם הציבור כאן בעלי כישרונות, וכל אחד יכול לגמור את הש"ס בלי מתח ובלי מאמץ מיוחד, לגמור את הש"ס ולדעת ש"ס, ואם לומדים פעמיים זוכרים גם כן, וכל אחד מאיתנו יכול, ואם יכולים חייבים! והוא חיוב כמו שכתוב (דברים ו, ז) ושיננתם, ודיברתם בם, ולמדתם (שם ה, א), והגית בו יומם ולילה (יהושע א, ח), וכשלומדים בצורה כמו שדיברנו זה לא קשה.

(סיום גיטין, אייר תשע"ח)

לה. ניצול הכוחות מן השמים לסיים ש"ס

לכאורה סיום הש"ס של המסיים יכול להביא לידי גאווה, אבל באמת אין לחשוש מזה, כי אדרבה התורה עושה ענווה, כמו שאמרו (אבות ו, א) ומלבשתו ענווה.

ובאמת ענין של גאווה שייך בדבר שאדם הצליח בכוחו, שהוא יצר את זה בכוחות עצמו, אבל האמת היא שאין שום דבר שהוא בכוחו של האדם, אלא הכל בהשגחה בידי שמים, ובלי סייעתא דשמיא אין שום הצלחה, בפרט בתורה ודאי שצריכים סייעתא דשמיא, וכמו שאמרו (מגילה ו, ב) יגעת ומצאתי תאמין, והרי מציאה היא בהיסח הדעת, והיא בהשגחה, ולכך צריכים יגיעה, והמציאה היא בשכר היגיעה.

נמצא שכל ההצלחה בתורה היא מן השמים, ובפרט סיום הש"ס, מדוע רק הוא מסיים ואחרים לא מסיימים, הרי לכולם יש כוחות לסיים, אלא שהוא הרגיש את הכוחות שלו שהוא יכול לסיים, ואין מה להתגאות, כי זה מן השמים! וכמו עני שקיבל הרבה צדקה וכי ילך ויתגאה בזה, וכי מי שקיבץ הרבה נדבות שייך שיתגאה, ואמנם טבע האדם כשיש לו כסף הוא כבר שוכח שהוא קבצן ועלול להתגאות, אבל מי שהוא בר דעת לא שייך שיהיה לו גאווה, ורק צריך לשמוח שזכה לסייעתא דשמיא וניצל את כוחותיו.

ובאמת אם הוא לומד בצורה אחרת זה היה ביטול תורה גמור, כי יש לו כוחות של הצלחה, ללמוד בכמות עם מתיקות, והרי בברכות התורה אנו מבקשים והערב נא, ולא מבקשים על גאונות וחידושים, אלא שנהיה יודעי שמך ולומדי תורתך, ובסיום הש"ס בסוף נדה איתא כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן העולם הבא, ופירש רש"י שם מהו הלכות, משנה וברייתא הלכה למשה מסיני, לא חידושים מיוחדים.

זה מה שנדרש מהאדם שיהיה בן העולם הבא, והמסיים עשה כן וזכה לסיים את הש"ס, והוא מוסר השכל וחיזוק לכל מי שיש לו כוחות כאלה, ואמנם ודאי שאין מקום לגאווה בזה, אבל זה מחייב את כל מי שיכול לעשות כן, שאם אינו עושה מה שהוא יכול זה עוולה, שנותנים לו מן השמים כוחות ואינו מנצל אותם.

ויש הרבה שיש להם כוחות כאלה, רק יש שמתביישים ללמוד לפי טבעם ולפי כוחותיהם, וחוששים מה יגידו ומה יאמרו עליהם, ויש שמפחדים שיהיו חריגים בזה, ושמה זה יזיק להם בשידוכים, אבל זו שטות לחשוב כן, וכבר אמרו (מו"ק יח, ב) מהשם אשה לאיש, ואין שום חשש שזה יזיק בשידוכים, והרי התורה נמשלה לאשה, אם כן העיקר זה התורה, שהיא הנמשל, והאשה היא רק משל, ומי שיש לו את הנמשל ממילא יהיה לו את המשל.

לכן עכשיו צריך להיות חיזוק לכל אחד שמסוגל, שיכול, ורובם יכולים, שכן הטבע של רוב הציבור שנהנים ללמוד בכמות, עם מתיקות מיוחדת שיש בזה, ולדאבוננו הרב בתקופה האחרונה נתקלקלו בזה, ויש אנוסים שמוכרחים ללמוד לא לפי

טבעם מחמת סיבות שונות, אבל החכם עיניו בראשו שלא יהיה אנוס, וימצא דרך איך להצליח בזה, כל אחד מסוגל להיות שונה הלכות בכל יום, שהוא בן העולם הבא, עם והערב נא, להיות לומדי תורתך, עם כל השכר של העולם הבא, ועם כל האשריך בעולם הזה המובטח בדברי חז"ל.

(סיום הש"ס, אב תשס"ט)

לו. תענוג התורה אין לו שיעור

בסיום הש"ס צריך לדבר על מעלת התורה, ויש בענין זה ספר שלם "מעלות התורה" של רבי אברהם אחי הגר"א, ונזכיר דבר אחד בזה.

ההפלאה בהקדמה לכתובות עומד על מה שאומרים בתפילת שבת "עם מקדשי שביעי כולם ישבעו ויתענגו מטובך", ומוזכר כאן ישבעו ואחר כך ויתענגו, ולכאורה הרי בטבע העולם לאחר ששבעים כבר אין תענוג, וכגון בשבת אחרי אכילת הטשולנט כבר עייפים ונרדמים, ואין עונג לאחר השביעה, ורק בשעה שרעבים ואוכלים יש עונג, ומהו ישבעו ויתענגו מטובך.

וביאר ההפלאה כי כאן מזכירים "מטובך", וטוב הכוונה לדברי תורה כמו שאמרו (אבות ו, ג) אין טוב אלא תורה, ודברי התורה גם כן משביעים, כמו שמצינו בגמרא (ברכות יד, א) המשביע עצמו מדברי תורה, ולא ביאר ההפלאה איך התורה משביעה אבל הביאור פשוט, כמו שהביא המסילת ישרים פרק א' מדברי המדרש על הפסוק וגם הנפש לא תימלא, שהנפש אינה שבעה מכל מעדנים שבעולם כי היא בת מלך, והיא צריכה תענוגים רוחניים, תענוגים נפשיים.

והנה כבוד הוא גם כן הנאה נפשית, אבל זה לא משביע את הנפש, ואדרבה מי שרוצה כבוד תמיד חסר לו ורוצה עוד כבוד, כמו שמצינו בהמן שקיבל הרבה כבוד, וסיפר לאשתו את כבוד עושרו ורוב בניו ואת אשר גידלו המלך, ועם כל זה אמר וכל זה איננו שווה לי בזמן שמרדכי היהודי לא משתחוה לי, וכן חמדת הממון לא משביעה את הנפש, ותמיד מרגישים שחסר ורוצים עוד כמו שאמרו (קהלת רבה א, יג) יש לו מנה רוצה מאתיים, אבל תורה משביעה את הנפש.

ואמרו (באבות שם) אין כבוד אלא תורה, והפירוש בזה כי מהו הכבוד? הרגשה מאד נעימה, אבל כשאדם לומד תורה יש לו בזה הרגשה נעימה יותר מן הכבוד, והכבוד כבר לא חסר לו, אפילו אם לא יקומו מלפניו, לא קם ולא זע ממנו, זה לא אכפת לו, ואינו מרגיש כלל בזה, כי הוא כל כך מאושר עד שאינו מרגיש בשום דבר אחר שחסר לו, והתורה משביעה את הנפש שבאה אל סיפוקה ואינה רעבה עוד לשום הנאות אחרות.

ובזה ביאר ההפלאה, כי שביעה של תורה אינה כמו שביעה מאכילה גשמית, שבאכילה גשמית אין עונג לאחר השביעה, ואם ימשיכו לאכול אחרי השביעה זה אכילה גסה שאין בה עונג, אבל בדברי תורה גם לאחר השביעה ממשיכים ללמוד והעונג נמשך, ואדרבה ככל שלומדים יותר ברציפות העונג גדול יותר.

וכידוע מהאור החיים הקדוש בפרשת כי תבוא (דברים כו, יא) גודל מתיקות התורה שאם היו בני אדם מרגישים במתיקות וערבות טוב התורה היו משתגעים ומתלהטים אחריה וכו', ויודע אני מעשה באחד מבני הישיבה שקיבל דרך איך ללמוד מתוך הנאה, ומרוב תענוג ומתיקות לא שם לב על כוחותיו ולמד בהתמדה גדולה, עד שהגיע לאפיסת הכוחות, והוצרך לנסוע למנוחה בצפת שבועיים ואחר כך חזר לכוחותיו.

וזהו ישבעו ויתענגו מטובך, שבתורה גם אחרי השביעה נמשך העונג, ואין גבול ושיעור לתענוג ומתיקות התורה הקדושה, ואשרי הלומדים והמסיימים שזכו לכך.

(סיום הש"ס, אב תשע"ב)

לז. משתתפי שיעורי הדף היומי

משתתפי השיעור כאן שסיימו ש"ס, הרי יש בזה גם מאמץ, שאין זה קל כל כך להגיע כל יום בזמן לשיעור, לשמור על הזמן ולהקשיב להתרכז, בפרט בלילה שכבר עייפים מכל היום, שהפרנסה כרוכה במאמצים, בזעת אפיך תאכל לחם, ואף על פי כן מתאמצים ובאים לשיעור, זוהי מסירות נפש לתורה, ונקראים בזה מבקשי השם.

מבקשי תורה נקראים "מבקשי השם", כמו שמצינו בפרשת כי תשא שמשה רבינו לאחר חטא העגל היה לו אוהל מחוץ למחנה וקרא לו אוהל מועד (שמות לג, ז) "והיה כל מבקש השם יצא אל אוהל מועד אשר מחוץ למחנה", כל מי שהיה מבקש תורה היה יוצא לאוהל מועד מחוץ למחנה ללמוד תורה מפי משה רבינו.

ואמרו על זה בגמרא בסוף ברכות ומה ארון השם שלא היה מרוחק אלא שנים עשר מיל אמרה תורה והיה כל מבקש השם יצא אל אוהל מועד תלמידי חכמים שהולכים מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה על אחת כמה וכמה, ופירש רש"י אמרה תורה כו' כלומר קראו הכתוב מבקש השם, והיינו שיש תואר מיוחד למי שטורח ומתאמץ ללמוד תורה, שנקרא "מבקש השם".

ובפרט כאן שמתאמצים עם שלמות כזו שגומרים מסכתות ועכשיו סיימו את הש"ס, בודאי שכל הציבור יש להם הרבה זכויות, ובעזרת השם יזכו לסייעתא דשמיא להמשיך הלאה ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים.

(סיום הש"ס, אב תשע"ב)

לח. הזמן של השיעור הכי מאושר ביום

זכורני מלפני שנים רבות, שהיו בעלי בתים ברמת השרון שגידלו פרדסים, והיו שולחים תפוזים ואשכוליות לחוץ לארץ ומוכרים אותם ברווח ומתפרנסים מזה, והייתה תקופה שהתחילו לייבא פירות אלו גם ממדינות אחרות, וכבר לא היה ביקוש לזה, ונשארו בלי פרנסה, והיה להם צער גדול מזה, ואמר לי אז אחד מבעלי הפרדסים כי הזמן הכי מאושר אצלו ביום, זה כשהוא שומע את השיעור, שאז הוא מרותק ומאושר, ושוכח מכל הקשיים של הפרנסה, כך המציאות, שאשריך בעולם הזה הוא רק על ידי תורה, וכמו שמפורש באבות פ"ו.

(סיום הש"ס, אלול תשע"ב)

לט. להתחיל את היום בשיעור תורה

באמת זה דבר מיוחד שאפילו שעוסקים בפרנסה, אבל מתחילים את היום עם תורה, ומראים בזה שהתורה היא העיקר וכל השאר זה טפל ואמצעי לתורה, התורה היא התכלית והיא העיקר, אלא שאם אין קמח אין תורה (אבות ג, יז), אבל המטרה זה התורה, והקמח הוא אמצעי לתורה.

וכאשר זוהי הכוונה אזי גם הקמח הוא עסק במצוה, כמו שכתב הרמב"ם בהלכות דעות (ג, ג) שמי שישן וכוונתו לשם שמים כדי שיהיה לו כוח לעבודת השם, הוא עובד השם בשינתו ונמצאת שינה שלו עבודה למקום, וכן מי שמוכר לעסוק לפרנסתו, אם התורה היא העיקר, והפרנסה טפל אצלו, והקמח הוא לצורך התורה, אזי גם הקמח נחשב מצוה והכשר ללימוד התורה.

(סיום הש"ס, אלול תשע"ב)

מ. לא להחסיר אפילו שיעור אחד

כידוע יש מעלה מיוחדת בלימוד וסיום מסכת שלמה, ולכן חשוב מאד שלא להחסיר אפילו שיעור אחד, כי אם חסר דף אחד כבר חסר השלמות, ואמנם זה גם חיוב שלא יהיה ביטול תורה, ויש מצוה של תלמוד תורה, וככל שיותר מתאמצים השכר יותר גדול, והאדם מתקדש בזה, שהתורה מקדשת יותר מכל המצוות.

(סיום הש"ס, חשון תשע"ג)

מא. מעלת כל משתתף נוסף בשיעור

ככל שירבו מספר המשתתפים בשיעור, מעלת כל הלומדים גדולה יותר, כמו שכתוב (ויקרא כו, ח) ורדפו מכם חמישה מאה ומאה מכם רבבה ירדפו, ופירש רש"י וכי כך הוא החשבון, והלא לא היה צריך לומר אלא מאה מכם שני אלפים ירדפו, אלא אינו דומה מועטים העושים את התורה למרובים העושים את התורה, ע"כ, והיינו שכל אדם שלומד תורה, חוץ ממה שזה טוב בשבילו, הוא גם מזכה בזה את כל הציבור, וכל אחד מן הלומדים מעלתו גדולה יותר כשהם מרובים העושים.

לכן אין לשער מה שמוסיף כל אחד מן המשתתפים בשיעור, וכל אחד נוסף שיבוא ללמוד הרי זה מוסיף הרבה יותר לכולם, ואין לשער את הזכויות של ציבור שעוסקים בתורה.

(ביהמ"ד נחלת משה, תמוז תשע"ח)

מב. אמירת שיעור בדף היומי

יש אברכים שמבקשים מהם לומר שיעורים בדף היומי, והם מסרבים לזה מפני שאינם מחשיבים את זה, וחושבים שהרי עכשיו הם יושבים ולומדים טוב בעיון גדול, ואם יצטרכו לומר שיעורים בדף היומי, זה יוריד את רמת לימודם.

אבל באמת זה טעות גמור, וכל הרבצת תורה אפילו לבעלי בתים מוסיפה ברמת הלימוד, כל שעבוד של הרבצת תורה יש

בו תועלת, ומי שיש לו את הכישורים והסבלנות לזה, זה דבר מצוין בשבילו, וידוע מגדולי ישראל שאמרו שיעורים לבעלי בתים, וגם הגר"א מוילנא היה אומר שיעור בחומש לבעלי בתים פשוטים, ומן הסתם לא אמר להם סתרי תורה, אלא דברים פשוטים לפי הבנתם.

ומלבד מה שיש בזה זכות של זיכוי הרבים בתורה, יש בזה גם תוספת הבנה, על ידי שמכניס ואומרים את השיעור, ומי שיש לו טעם בזה, ונהנה מההסברה, זה מוסיף בהבנה, שמבינים יותר בבהירות את מה שלומדים, ואפילו מי שאומר שיעור לבעלי בתים פשוטים, הרי צריך שיבינו את הפשטות, ועל ידי שמתכוונן להרצות את הדברים בבהירות זה מוסיף ברמת ההבנה.

ומעשה שהיה באדם גדול שביקשו ממנו ללמד ילדים בכיתות גבוהות בבית ספר, ושאל את מרן החזון איש זצ"ל, והשיב החזו"א שיסכים לזה וילמד אותם, כי הוא יצטרך להסביר להם גם דברים פשוטים שלא חשב עליהם בשעה שלמד לעצמו, ונמצא כי על ידי שמסביר להם נוספת לו בהירות בדברים הפשוטים שלא חשב עליהם.

ועוד מעשה באברך אחד שביקשו ממנו לומר שיעורים בדף היומי, והסתפק אולי עדיף ללמוד בעיון ולא בבקאות בדף היומי, ושאל את מרן הקהילות יעקב זצ"ל והורה לו שיסכים לזה ויאמר את השיעורים, מפני שכל אחד צריך להיות בקי בש"ס, וכדי לזכור את מה שלמד צריך לחזור מאה ואחד פעמים, ומהיכן ימצא זמן לחזור כל כך הרבה, אבל אם יאמר שיעור בדף היומי, על ידי זה הדברים נשארים בזיכרון.

(קהילת שערי תבונה ירושלים, תשרי תשע"ב)

מג. לימוד ההלכה עם הדף היומי

עשו פה סיום הש"ס וסיום של לימוד הלכה, ובאמת לימוד ההלכה הוא דבר חשוב מאד, ובאמונה וביטחון למרן החזון איש כתב שהלכה נותנת יראת שמים, והרי תורה צריכה יראה, כמאמרם (אבות ג, יז) אם אין יראה אין חכמה, והיראה היא האוצר שמשמר את התורה (שבת לא, א) שבלי זה כל התורה הולכת לאיבוד, תורה בלי יראת שמים אינה משפיעה ואינה מקדשת את האדם, כמו שהביא הנפש החיים שער א' פ"ג בשם הזוהר אורייתא בלא דחילו ורחימו לא פרחא לעילא, ויראת שמים באה על ידי דקדוק ההלכה למעשה, הלכות יום יומיות במשנה ברורה, זה נותן לאדם יראת שמים, וכאשר יש האוצר של יראת שמים אזי התורה נשארת ומתקיימת באדם.

(סיום הש"ס, אב תשע"ב)

מד. סיום הש"ס לעילוי נשמת נפטר

כשלומדים ש"ס לעילוי נשמת נפטר, זה זיכוי הרבים של הנפטר שמחמתו התעוררו לזה, ועל ידי זה הוא זוכה ללמוד את הש"ס בעולם האמת, כיון שזיכה את הרבים בלימוד כל הש"ס, שעל ידי מיתתו התעוררו, והוא הגורם לזה. ועכשיו שעושים גם סעודת מצוה עם שמחה, זהו זיכוי הרבים לא רק של מה שלמדו עכשיו, אלא גם על העתיד, שרואים שאפשר ללמוד ש"ס, ואין זה קשה לדעת ש"ס, אם לומדים וחוזרים יכולים להיות בקיאים בש"ס, וכל אחד מרגיש שהוא שייך לזה ויכול ללמוד את הש"ס, והכל נזקק לזכות הנפטר שגרם לזה.

(ישיבת פוניבז', שבט תשע"ג)

מה. הנפטר לומד ש"ס במתיבתא דרקיעא

סיום הש"ס לעילוי נשמת נפטר, מלבד מה שזוכה הנפטר בזכות התורה שנגרמה על ידו, הוא גם זוכה ללמוד תורה ממש במתיבתא דרקיעא, ומעשה שהיה באדם צעיר באמריקה שנהרג בתאונת דרכים, והניח אשה ובן יתום, והם עלו לארץ, והאשה התחזקה, והכניסה את הבן ללמוד בחיידר, אך הוא לא היה רגיל ללמוד גמרא, והתקשה בלימודיו, ויום אחד חזר מהחיידר וסיפר כי מחר יש מבחן בגמרא והוא לא יודע את הגמרא, ובכה במרירות ונרדם על מיטתו, ולמחרת בבוקר קרא לאמו וסיפר לה כי אביו בא אליו בחלום ולימדו את כל הגמרא, ועכשיו הוא כבר מוכן למבחן, ואף שאביו לא היה בר הכי ולא למד גמרא בחייו, אבל כיון שבנו למד בחיידר הרי ברא מזכי אבא (סנהדרין קד, א) ובזכות זה זכה גם האב ללמוד את הגמרא במתיבתא דרקיעא, ובא בחלום להסביר לבנו את הגמרא.

ורואים מזה את הענין שמלבד מה שזוכה הנפטר בזכות התורה שלומדים בגללו, הוא זוכה גם ללמוד תורה ממש במתיבתא דרקיעא, וכאן שלמדו וסיימו את הש"ס לעילוי נשמת הנפטר, זכה הנפטר ללמוד את כל הש"ס במתיבתא דרקיעא, ושם הוא לומד ומבין עם הבנה של עולם הבא, כידוע שכל מה שלומדים ולא מבינים בעולם הזה, מבינים בעולם הבא, והנפטר זכה

לש"ס עם הבנה של עולם הבא בזכות שלמדו את הש"ס בגללו.

ונמצא שהלומדים מזכים את הנפטר בכל הש"ס, ואין לשער איזה גן עדן שהוא מקבל עבור זה, שהוא לומד עכשיו ש"ס, וזכה ללמוד את כל הש"ס בזמן קצר, בשנה אחת שלמדו לעילוי נשמתו, והרי בדרך כלל מה שאדם לומד בזמן קצר אינו זוכר כל כך, ומי שלמד ש"ס בשנה אחת וכי הוא יכול לזכור, אבל הנפטר שנמצא בעולם הבא בודאי הוא זוכר, כי שם זוכרים ולא שוכחים, ובזכות הלומדים לעילוי נשמתו הוא בקי בש"ס, עם ההבנה שיש בגן עדן.

(ישיבת פוניבז', כסלו תשע"ו)

מו. המזכים את הנפטר בש"ס יזכו לידיעת הש"ס

שמחה גדולה היא שזכו לסיים את הש"ס לעילוי נשמת הנפטר, ומלבד מה שזו זכות גדולה ללומדים עצמם, הם גם מזכים את הנפטר בש"ס, ועכשיו הוא בעולם האמת בקי בש"ס, כיון שלמדו את כל הש"ס בגללו.

וכל אחד מן הלומדים שהשתתפו בזה, כל אחד בחלק מהש"ס, שהצטרף יחד לש"ס שלם שיש בו את כל התורה, זוהי זכות עצומה מאד, ובודאי מידה כנגד מידה מי שמזכה אחרים בתורה יזכה גם הוא להצלחה בתורה, וכל אלו שלמדו את הש"ס וזיכו את הנפטר בזה יזכו גם הם להצלחה בש"ס ובכל התורה מידה כנגד מידה.

(סיום הש"ס, סיון תשע"ט)

מז. האם הנפטרת לומדת ש"ס?

זכינו לסיים ש"ס לעילוי נשמת אמו של אחד מבני החבורה, והנה ידוע שכל תורה שלומדים לעילוי נשמת הנפטר, מלבד מה שהוא זוכה בזה לזכות של תורה, הוא זוכה גם ללמוד תורה ממש בעולם הבא. ונסתפקתי כיצד יהיה באשה שלומדים לעילוי נשמתה, האם גם היא זוכה ללמוד תורה ממש, או שיש לה רק זכות של תורה.

ובאמת נשים פטורות מתלמוד תורה, אבל מברכות ברכות התורה, משום שצריכות ללמוד את הדינים שנוגעים להן, ואף הדינים שלא נוגעים להם שאינן חייבות ללמוד, מכל מקום אם למדו יש בזה קיום מצוה של עסק התורה (עיין שו"ע וביאור הלכה סוף סימן מ"ז), ואם כן גם תורה של אשה היא תורה, ויכול להיות שגם במתיבתא דרקיעא היא תלמד תורה ממש.

על כל פנים איך שיהיה, זוהי שמחה גדולה שיש ציבור שגמרו את הש"ס, כל הציבור יחד חילקו את הש"ס ביניהם, וזה מצטרף לעילוי נשמת הנפטרת, שלמדו מחמתה, והיא הגורמת לזה, ויש לה זכות תורה של כל הש"ס.

(ישיבת פוניבז', סיון תשע"ו)

מח. לימוד הש"ס בשותפות

לימוד הש"ס בשותפות לעילוי נשמת נפטר, שכל הציבור מתחלקים בלימוד המסכתות ומצטרפים יחד לסיום כל הש"ס, זה לא שותפות שמתחלקת לחלקים כמו שותפות גשמית, אלא זו שותפות רוחנית, שהיא תוספת באיכות, שכולם שותפים בש"ס, ולכל אחד מן הלומדים יש חלק בש"ס שלם.

(ישיבת פוניבז', שבט תשע"ב)

מט. לגמור הש"ס לא רק בשותפות

הנה זה דבר טוב מאד שסיימו את הש"ס, וכך צריכים לעשות, להמשיך הלאה לעסוק וללמוד את כל הש"ס, ואמנם כאן סיימו את הש"ס בשותפות, שכל אחד לקח איזה מסכתא, או כמה דפים, וביחד גמרו את הש"ס, אבל כל אחד יכול גם לגמור ש"ס בעצמו! יש זמנים פנויים שמתבזבזים מתוך סקרנות, ואם מנצלים את הזמן אפשר לגמור ש"ס, בלי מאמץ מיוחד, אוכלים וישנים ונחים כמה שצריך ואפשר להתקדם בש"ס.

(ישיבת ארחות תורה, כסלו תש"פ)

נ. הדרן עלך והדרך עלן

בסיום מסכת אומרים הדרן עלך מסכת פלונית והדרך עלן, ויש שני פירושים מה זה הדרן, אם לשון חזרה, כמו שמצינו בגמרא הדר אמר, או שהוא לשון הוד והדר, כפי שמזכירים באקדמות הדר מרי שמיא.

ולפי שני הפירושים זו תפילה, אם זה לשון חזרה מתפללים שנוכל לחזור, ויהיה לנו הכוח לחזור, כי באמת צריכים לחזור, וכמו שאמרו (סנהדרין צט, א) שהלומד ואינו חוזר כזורע ואינו קוצר, אבל קשה לחזור, כמו שמצינו בשני מקומות בגמרא (ע"ז יט ועירובין נד) ידעי רבנן בהא מילתא ועברי עלה, והיינו שרבנן יודעים את חשיבות ומעלת החזרה, אך הם עוברים על זה ואינם חוזרים, ו"רבנן" הם אלו שדבוקים בתורה כל הזמן כמו שכתב רש"י בב"ב דף ח' שרבנן הם תלמידי חכמים העוסקים בתורה תמיד, והם יותר מצורבא מרבנן, ואף על פי כן הם לא חוזרים.

ולעומת זה מובא בהמשך הגמרא (בע"ז ובעירובין שם) אמר רב נחמן בר יצחק אנא עבדתה ואיכיים בידאי, היינו שרב נחמן בר יצחק כן חזר על תלמודו והתקיים בידו, ובזה זכה לדרגתו שהיה אמורא והוא יותר מרבנן, אבל רבנן לא היו חוזרים, והטעם משום שצריכים ללמוד מה שלבם חפץ כדאיתא בע"ז שם, ופירש רש"י שאם לא ילמד מה שלבו חפץ יהא לבו על תאוותיו ולא יהיה מרוכז להבין את מה שלומד, ואם כן זהו חיסרון בדבקות בתורה, ורבנן לפי טבעם היה קשה להם לחזור, ולבם נמשך יותר ללמוד דברים חדשים, ולכן באונס עברי עלה ולא היו חוזרים, כי צריכים ללמוד מה שלבם חפץ כדי שלא תהיה בטלה. ועל זה מבקשים "הדרן עלך", והיא תפילה גדולה מאד, שיהיה לנו טעם בחזרה, ועל ידי זה נהיה בדרגה יותר גבוהה כמו רב נחמן בר יצחק.

אבל יש עוד פירוש הדרן לשון הוד והדר, והיא תפילה שאנחנו נהיה בדרגה שנפאר את המסכת, כידוע שמסכת היא מציאות רוחנית ובריה בפני עצמה, כמו שמובא בספר מנורת המאור (נר ג' כלל ח' ח"ג) המעשה במסכת חגיגה, שהיה חסיד אחד שנפטר ולא הייתה לו משפחה, ובשעת הלוויה ראו אשה אחת שישבה ובכתה עליו הרבה, וכששאלוה מה שמה אמרה ששמה חגיגה, והתברר כי הוא למד מסכת חגיגה הרבה פעמים, והמסכת שמחה בזה, והכירה לו טובה על כך, ובאה לכבדו בשעת פטירתו. ועל זה אנו מבקשים "הדרן עלך" שנזכה לפאר את המסכת, וגם "הדרן עלך" שהמסכת תפאר אותנו, שנזכה לתורה כזו שתפאר אותנו.

(מהשיעור היומי, טבת תשס"ז)

נא. דעתן עלך

בסיום מסכת אנו אומרים דעתן עלך, והפירוש בזה שאנחנו לא מסיחים דעת מהמסכת, וגם בזמן שאין עוסקים בה לא מסיחים דעת ממנה.

וידוע שהחיי אדם בהקדמה לחכמת אדם כתב שהוא יודע שיש שיתלחשו עליו איך מלאו לבו לחבר ספר הלכה, אחרי ששנים רבות עסק במסחר, והיה נוסע ליריד בלייפציג, וכיצד שייך שמי שאין תורתו אומנותו יפסוק הלכה לרבים.

וכתב שם על פי דברי הגמרא ביבמות דף ל"ד שאשה ששהתה עשר שנים בלי בעל שוב אינה יולדת, ואמרו שכל זה הוא בזמן שאין דעתה להינשא, אבל אם דעתה להינשא אפילו ששהתה בלי בעל יותר מעשר שנים, עדיין נשאר כוח הלידה בנפשה, כי אין זה הפסק, ולא נחשב ששהתה, משום שהיה דעתה להינשא.

וכך גם כותב החיי אדם, שאף בזמנים שעסק במסחר מחמת אונס, לא הסיח דעתו מדברי תורה, ועשה תורתו קבע ומלאכתו עראי, ומאחר שדעתו על התורה, אין זה נקרא הפסק, ונשאר כוח התורה בנפשו.

וכמו כן בסיום מסכת אנו אומרים דעתן עלך, שאף בזמן שאין אנו עוסקים במסכת, לא נסיח דעת ממנה.

(פתיחת הזמן, חשון תש"ע)

מתחילים את הירושלמי יחד עם הבבלי

בס"ד מרובה השגנו כמות מוגבלת של
תלמוד ירושלמי "עוז והדר" פנינים

450 ₪ בלבד

(במקום 700 ₪) כולל משלוח.

להזמנות - "כולל ירושלים הבנויה" 05271-91-580

המבצע מסתיים בימים אלו

כמו"כ השגנו כמות מוגבלת של

תלמוד ירושלמי "שוטנשטין" ברכות כרך א'

במחיר הקרן!

ניתן להזמין בטלפון דוד - 03-579-81-87

או דוא"ל 5798187@gmail.com

המבצע עד יום ראשון ט"ו טבת

כל הקודם זוכה!

לקבלת לוח "כולל ירושלמי" במייל

6566797@gmail.com

השיעור שעיני כלל ישראל היו נשואות אליו
מאות תשובות הלכתיות על סדר הדף
מילה במילה מפוסק הדור מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל
ביאורים והערות מתלמידו הגרב"צ הכהן קוק שליט"א

מאות מגידי שיעורים ואלפי לומדים
גומרים את ההלל על הספר המבוקש

שיעורי מרן הגרי"ש אלישיב - ברכות -

לרגל תחילת מחזור הדף היומי,
ניתן להשיג שוב את הספר בחנויות הספרים המובחרות
הפצה ראשית: יפה נוף – פלדהיים
אם לא הצלחתם להשיג את הספר שילחו דוא"ל: beithorah@gmail.com

"יש לי תועלת גדולה מהספר"

(עדות מרן ראש הישיבה הגראי"ל שטינמן זצוק"ל)

ה-מ-ז-כ-ר-ת

מסיומי הש"ס תש"פ

מטבע שטבעו חכמים

רב קהילה | מגיד שיעור | לומד יקר | אוהב תורה

לקראת המעמדים הגדולים והמרגשים, סיומי הש"ס בסדר ה'דף היומי'
מיסודו של מרן הגאון רבי מאיר שפירא זצוק"ל מלובלין
ומתקנתם של כל גדולי ישראל זצוק"ל במאה השנים האחרונות

אתה חפץ להטביע חותם שלא ימחה במהרה
במזכרת שתלווה אלק ואל ילדך לאורך זמן
"מטבע שטבעו חכמים"
למשש ביד את הרעיון הנשגב

המטבעות המרהיבות ממחישות יותר מכל
כי פרוטה לפרוטה מצטרפת, ודף לדף הופך לש"ס שלם

מבצע מיוחד לקוראי קובץ גליונות:

ניתן להזמין ולקבל דרך נציגי ומפיצי הקובץ גליונות ברחבי הארץ. מזויר ליחידה בסך 20 ש"ח בלבד.

בכני ברק ניתן גם לדכוש גם בחנות גל פז רחוב רבי עקיבא 98

להזמנות: 053-3145900, או במייל: k.gilyonot@gmail.com